

ЛІТАРАТУРА МАСТАЦТВА

Учора ў сталічным оперным тэатры пад мелодыю Багдановічавай «Пагоні» пачаў работу першы з'езд беларусаў свету. Уступным словам адкрыў яго Васіль Быкаў. З'езд віталі Станіслаў Шушкевіч і Ніл Гілевіч. З дакладамі «Беларуская ідэя і адбудова беларускай дзяржаўнасці» і «Эканамічная сітуацыя і магчымасці выхаду з крызісу» выступілі Радзім Гарэцкі і Міхась Дзямчук.

Сёння і заўтра з'езд працягне сваю работу.

Лімаўцы сардэчна вітаюць дэлегатаў і гасцей Вялікага Сходу беларусаў, зычаць ім плёну ў справе Адраджэння Бацькаўшчыны і прысвячаюць з'езду гэты нумар тыднёвіка.

Сустрэчы перад з'ездам. На адкрыцці выставы «Жыве Беларусь» Вольга ІПАТАВА, Масей СЯДНЁЎ, Раіса БАРАВІКОВА.

Фота У. Панады

НА ВЯЛІКІ СХОД! ПА БАЦЬКАЎШЧЫНУ!

У каторы раз, сцвярджаючы сваю памяркоўнасць /чытай «няспешнасць»/, беларусы склікалі свой сусветны з'езд пасля таго, як нашы суседзі па былым «Саюзе непарушным» правялі па дзве-тры сустрэчы такога маштабу. Не ўсё было гладка з падрыхтоўкай з'езда: у наскрозь спалітызаваным грамадстве інакш быць не магло. Як помніцца, масавыя мерапрыемствы — любімае дзіця таталітарных рэжымаў, ці не таму ідэя з'езда насцярожыла БНФ і беларускую дэмакратыю ўзору пачатку 90-х гадоў. Зразумець гэтую насцярожанасць можна, ды цяжка было б зразумець беларусаў, калі б яны адклалі свой форум, ігнаруючы свае жаданні і замоцна зважаючы на характар сучаснай улады...

На традыцыйна-застойнае пытанне — з чым ідзем насустрач з'езду? — вышэйшыя эшалоны ўлады адказалі па-свойму. Становішча там напярэдадні з'езда можна было ахарактарызаваць адным словам: скандал. Вярхоўны Савет падрыхтаваў свой «падарунак» з'езду — месца старшыні беларускага парламента ў прэзідыуме з'езда магло аказацца вакантным. Саўмін завіс паміж «зайцам» і рублём, і размову на роўных з рэспублікай вядуць цяпер не прэзідэнты і прэм'еры, а банкаўскія чыноўнікі сумежнай дзяржавы...

Сучаснай Беларусі востра не стае нацыянальнай еднасці. Вакол Вярхоўнага Савета ці Савета Міністраў з'яднацца нельга; нацыянальнага лідэра — няма. «Бацькі» нацыі больш затурбачаны настальгіяй па мінулым або звыдзеннем рахункаў з ім, і пры такім настроі пытаць пра будучыню не выпадае. Уся рэспубліка апынулася заложніцай мінулага. Яно цісне і не дае развінуцца нацыянальнай палітыцы, эканоміцы, адукацыі, культуры і г. д.

Палітычных маніпуляцый і да з'езда, і на з'ездзе, і пасля

яго хопіць, каб з'езд запомніўся на доўга. Пэўна, размова аббудзеца сур'эзная, і рашэнні будуць прыняты дзяржаўнага маштабу. Ды ўсё ж з цікаўнасцю і надзеяй буду чакаць іншага — таго, што выйдзе за рамкі палітычнай кан'юнктуры.

Ці пакіне з'езд адбітак у беларускай нацыянальнай псіхалогіі?

Як паказала практыка, большасць камуністаў у свой час адчувалі сябе такімі толькі падчас партсходаў. Ці будуць беларусы памятаць, што яны беларусы, калі адшумяць з'ездаўскія дні?

Для многіх з'езд — гэта доўгачаканая сустрэчка з Беларуссю. Той Беларуссю, чый ідэал яны захавалі і выліставалі ў сабе. Ці вытрымае гэты ідэал праверку рэчаіснасцю? Радзіма — маці ці Радзіма — мачаха?.. Любіць Беларусь у сабе для многіх аказаецца прасцей, чым любіць Беларусь вакол сябе. Ці не гэта прычына трагедыяных нот, што праслухоўваюцца ў беларускім Адраджэнні?

З'ездаўскі цягнік хутка набярэ імкліваасць, пройдзе ад фэста да фэста. За вакенцам прамільгне сапраўдная Беларусь, з яе трывогамі і надзеямі, — прамільгне і застаецца... Можна, сапраўды, маюць рацыю тыя, хто прапаноўвае ў якасці беларускага гімна паланез Агінскага «Развітанне з Радзімай»? Нацыянальны сімвал: нарадзіцца — з'ехаць — вярнуцца — і зноў з'ехаць... І бачыць сны аб Беларусі...

Ды ўсё гэта будзе пасля з'ездаўскіх урачыстасцяў. А пакуль беларуская зямля сустрэкае сваіх дачок і сыноў, не гасцей...

Андрэй КІШТЫМАЎ

Парламент

АКРЫЯЛІ!

НА XII СЕСІІ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Недзе напрыканцы 80-х гадоў кабінеты абодвух прарэктараў Белдзяржуніверсітэта Станіслава Станіслававіча Шушкевіча і Валерыя Гур'евіча Ціхіні знаходзіліся амаль побач. Але неўзабаве час разеў іх па іншых калідорах — кар'ера В. Ціхіні крута пайшла ўгару, ён быў прызначаны міністрам юстыцыі рэспублікі, а потым, не паспеўшы як след нагрэць міністэрскае крэсла, перасеў у кабінет сакратара ЦК Кампартыі Беларусі. С. Шушкевіч, як вядома, быў спачатку абраны народным дэпутатам СССР, а пасля і народным дэпутатам Беларусі, стаў першым намеснікам Старшыні Вярхоўнага Савета, а пасля адстаўкі з гэтай пасады М. Дземіянца ўзначаліў вышэйшы заканадаўчы орган улады рэспублікі. Ён быў адным з трох кіраўнікоў былых саюзных рэспублік, якія ў канцы 1991 года ў Віскулях падвалі рысу пад існаваннем савецкай імперыі, апошняй імперыі ў свеце.

Міжволі ўсе гэта прыгадалася мне ў аўторак 6 ліпеня на раннім пасяджэнні сесіі Вярхоўнага Савета, калі В. Ціхіня выступаў у «Розным». Не ведаю, ці быў ён на пасяджэнні сесіі ў канцы мінулага тыдня, калі пракамуністычная большасць парламента разыграла шабаш з вынасеннем вотуму недаверу Старшыні Вярхоўнага Савета. Ва ўсім разе голасу яго тады не было чуно. Затое ў дзень, пра які я распавядаю, Валерыя Гур'евіч вырашыў, як кажуць, наварстаць улушчанае. Выступіўшы першым, ён з месца ў кар'ер катэгорычна патрабаваў адстаўкі С. Шушкевіча, які, бачыць, робіць выгляд, што нічога не здарылася, у той час, як ён, Шушкевіч, «вываліўся из колесницы истории» і цяпер разам са сваімі сябрамі з БНФ «пожинает плоды своей деятельности по развалу СССР, этим самым ввергнув Белоруссию и всю страну в пучину политического и экономического кризиса».

Я ўслухоўваўся ў самаўпэўнены голас Валерыя Гур'евіча і перад маімі вачыма паўставаў здымак, які ў канцы жніўня 1991 года абышоў многія газеты рэспублікі. На ім былі сакратар ЦК КПБ В. Ціхіня: палахліва ўцягнуўшы галаву ў плечы, ішоў сярод разгневананага натоўпу. Было гэта акурат у дні, калі Вярхоўны Савет пасля разгрому ГКЧП прыняў пастанову аб прыпыненні дзейнасці КПБ-КПСС. Тады В. Ціхіня і яго папелічнікі па кіраўніцтве кампартыі стараліся не прыцягваць да сябе ўвагу грамадскасці, гаворачы сучасным сленгам — імкнуліся «невознікнуць». Сёння, пасля адмены Вярхоўным Саветам сваёй пастановы аб прыпыненні дзейнасці КПБ-КПСС, яны акрыялі і прагнуць рвануць. І нідзе, бадай, так яскрава гэта не працягваецца, як у нашым парламенце, дзе праводзіцца мэтанакіраваная работа па тармажэнні дэмакратычных пераўтварэнняў у рэспубліцы.

Яшчэ на адным выступленні ў «Розным» хацелася б спыніцца. З дэпутатам ад камуністычнай фракцыі, сакратаром ЦК ПКБ М. Качаном я не знаёмы, ніколі з ім не сустракаўся, але, дзельбог, паміж намі існуе нейкая падсвядомая сувязь. Кожны раз са стопрацэнтнай упэўненасцю магу спрагназаваць, пра што будзе гаварыць гэты адзін са старэйшых па ўзросце парламентарыяў — па-першае, што апазіцыя БНФ — агент міжнароднага капіталу і вораг беларускага народа, па-другое, што трэба аднаўляць Савецкі Саюз, вяртацца да камуністычных парадкаў, якія гарантавалі народу шчаслівае жыццё. Усе гэта ён паўтарае, як вернік — «Ойча наш».

На гэты раз М. Качан вырашыў крыху разнастаіць «меню» свайго выступлення, зрабіў яго больш прадметным. Ён папярэдзіў працоўны люд Беларусі аб небяспецы маючага адбыцца ў Вярхоўным Савеце прыняцця Закона аб імянных прыватызацыйных чэках. Закон гэты, на думку

прамоўцы, ператворыць працоўных у рабцоў. «Это уже было в нашей истории, — сказаў ён, — я имею в виду крепостное право. Но тогда трудящиеся были рабами у своих, а теперь это будут иностранные капиталисты».

Можна, вядома, пасмяяцца з гэтага афронту не вельмі письменнага чалавека /у рэшце рэшт, таварыш Качан у ЦК ПКБ не лічыцца тэарэтыкам, тэарэтык там таварыш Чыкін/, калі б не адна акалічнасць — вельмі ж яго думка, як бы яна ні была выкладзена, пераклікаецца з урадавай пазіцыяй адносна ўвядзення імянных прыватызацыйных чэкаў, ды яшчэ, як прапануе закон, бязвыплатных. Помню выступленне ў парламенце старшыні камітэта па кіраванні дзяржамаёмасцю рэспублікі пры Саўміне Мацюшэўскага, які, адстойваючы пазіцыю ўрада, прасіў пачакаць з прыняццем гэтага закона, паляхоўчы заканадаўцаў тым, што сам механізм «ваўчарызцы» патрабуе шатмільярдных дзяржаўных выдаткаў.

Не хачу сурочыць, але, улічваючы, што М. Качан прадстаўляе парламенцкую большасць, «прахаджэнне» нагаданага закона ў Вярхоўным Савеце будзе, відаць, цяжкім. Ды і наогул вельмі праблематычна, што ён будзе прыняты гэтым складам парламента. Дай божа, каб я памылкаўся.

З таго, што яшчэ адбылося тым днём на сесіі, варта адзначыць прыняцце Закона аб унясенні змяненняў у кримінальны і кримінальна-працэсуальны Кодэксы Рэспублікі Беларусі. Па прадстаўленні старшыні Вярхоўнага Суда рэспублікі У. Каравая з гэтых кодэксаў былі выключаны артыкулы, якія прадугледжвалі пакаранне смерцю за эканамічныя злачынствы. Цяпер максімальнай мерай пакарання за падобныя злачынствы будзе пазбаўленне волі на 15 гадоў з канфіскацыяй маёмасці і пазбаўленнем права асуджанага на амністыю, ці ўмоўна-дэтэрмінавае вызваленне.

Міхась ЗАМСКІ

P.S. 7 ліпеня, так і не знайшоўшы выйсця з тупіка, XII сесія закончыла работу. Неразгледжаныя пытанні парадку дня перанесены на восень...

ПАСЛУЖЫЦЬ СПРАВЕ НАЦЫЯНАЛЬНАГА ЯДНАННЯ

ПАСЛАННЕ МІТРАПАЛІТА МІНСКАГА І СЛУЦКАГА ФІЛАРЭТА, ПАТРЫЯРШАГА ЭКЗАРХА УСЯЕ БЕЛАРУСІ, ЧЛЕНА СВЯШЧЭННАГА СІНОДА УДЗЕЛЬНІКАМ З'ЕЗДА БЕЛАРУСАЎ СВЕТУ

Шаноўныя спадары, браты і сёстры!
Праваслаўная Царква Беларусі вітае вас на роднай зямлі і жадае плённай працы на карысць духоўнага і культурнага адраджэння беларускага народа, на карысць міру і згоды паміж людзьмі.

Гісторыя раскідала беларусаў па свеце, падзяліла дзяржаўнымі і канфесійнымі межамі, але жыве асноўнае, што аднае ўсіх, — беларушчына, родная зямля, народ, мова, культура, агульныя хрысціянскія прынцыпы маралі, узгаданыя Царквою беларускі менталітэт, дарагія ўсім народныя традыцыі — усё тое, што мы зазем душой народа.

Працэс нацыянальнага яднання павольна, але ідзе. Так, на вялікіх урачыстасцях 1992 года з нагоды 1000-годдзя Праваслаўнай Царквы на Беларусі і зусім нядаўна падчас свята Усіх беларускіх святых, калі адзначалася 200-годдзе Мінскай епархіі, да нас прыязджалі госці з розных кантынентаў і краін, і сярод іх шмат беларусаў. У апошнія гады, калі ўзнавіліся ўсе 10 старажытных беларускіх праваслаўных епархій, на епіскапскія кафедры і на прыходы, выкладчыкамі адноўленай Мінскай Духовнай Семінарыі вярнуліся на радзіму многія беларусы з былога Саюза. Зрабіць гэта было не лёгка, бо з благаславення Царквы і Патрыярха яны служылі ў іншых месцах, але з дапамогай Яго Свяцейшаства Патрыярха Аляксія ўсе ўладкавалася. Зараз намеснікам Жыровіцкага манастыра з'яўляецца выхаванец Маскоўскай Духовнай Акадэміі архімандрыт Гурый са Свята-Троіцкай Сергіевай Лаўры, з Акадэміі вярнуўся на радзіму протаіерэй Сяргій Гардун, які выкладае ў Семінарыі Біблейскую гісторыю на цудоўнай беларускай мове.

З дзесяці нашых епіскапаў восем — беларусы, большасць якіх вярнуліся з Расіі. У навукова-багаслоўскіх справах Беларуская Царква заўсёды мае падтрымку і дапамогу вядомага сучаснага багаслова беларуса протапрэсвітэра Віталія Баравога, прафесара Маскоўскай Духовнай Акадэміі. У гэтым імкненні беларусаў працаваць на радзіме бачыцца мне добры плён суверэннасці Беларусі, утварэння самастойнага Беларускага Экзархата.

Мы з радасцю сведчым, што пасляхова адраджаюцца беларускія манастыры — у Полацку, Гародні, Магілёве, Оршы. У адноўленай Тураўскай епархіі XI стагоддзя сёлета быў урачыста адкрыты і асвечаны помнік свяціцелю Кірылу, епіскапу Тураўскаму.

Беларуская Біблейская Камісія ажыццявіла пераклад Святога Евангелля паводле Матфея, які быў выдадзены ў 1991 годзе. Праца над беларускім перакладам Новага Запавету працягваецца, і хацелася б ведаць адносіны Беларускай дыяспары да якасці гэтага перакладу. Думаецца, што прыбыўшым з-за мяжы будзе цікава пазнаёміцца з нядаўна выдадзенымі па благаславенні Царквы кнігамі «Шлях немаркотны. Нарысы гісторыі святасці Белай Русі» Аляксея Мельнікава і «Жывавіс Полацкай зямлі XI-XII стагоддзяў» Адольфа Сяліцкага.

Мы атрымліваем замежныя рэлігійна-грамадскія часопісы з дыяспары, але хацелася б, каб Мінская Духовная Семінарыя больш мела замежных беларускіх выданняў, незалежна ад іх канфесійнай прыналежнасці. Калі мы будзем лепш ведаць адзін аднаго, ведаць жыццё нашых Цэркваў, — будзе ўсталявацца мір і згода, будзе будавацца наш агульны дом — Беларусь. Пошук ворагаў, гістарычных правінаў — не хрысціянскі, заганны шлях. Зараз, у цяжкія для Беларусі чарнобыльскія часы больш за ўсё патрэбна адзінства народа, усіх беларусаў — на радзіме і ў дыяспары. І ўсе мы павінны не забывацца аб хрысціянскім аптымізме, аб словах, што сказаў пасля Уваскресення Гасподзь наш Ісус Хрыстос: «Радуйцеся!», — бо перамог смерць, уладу граху і дываля.

Беларусы атрымала зямную свабоду веравызнання, царкоўнага жыцця, хрысціянскага выхавання дзяцей і моладзі, свабоду аднаўляць і будаваць храмы і манастыры. Дык будзем жа ўдзячныя Богу і будзем памятаць словы Збавіцеля: «Няхай будзе ўсе адно: як Ты, Айцец, ува Мне, і Я ў Табе, так і яны няхай будуць адно» /Ін. 17, 21/.

У адзінстве і любові Хрыстовай нашае выратаванне. Жадаю З'езду беларусаў свету паслужыць справе нацыянальнага яднання і духоўнага адраджэння Беларусі!

Божае благаславенне вам! Няхай покрыву Найсвяцейшай Багародзіцы Жыровіцкай і Мінскай і малітва Беларускіх святых заўсёды будуць з вамі.

Мінск, чэрвень 1993 г.

Яўген ХВАЛЕЙ

«НАША ТРАГІЧНАЯ ЗДОЛЬНАСЦЬ...»

ВЫСТУПЛЕННЕ НА XII СЕСІІ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСІ ДЭПУТАТА ПАРЛАМЕНТА, НАРОДНАГА ПАЭТА БЕЛАРУСІ НІЛА ГІЛЕВІЧА 6 ЛІПЕНЯ 1993 Г.

Шаноўныя калегі дэпутаты!
Наш парламент называецца Вярхоўнай Радай, па-руску — Вярхоўным Саветам. Рада — каб радзіцца, разам думаць, абмяркоўваць і прымаць рашэнне, а не весці баталію, не ператвараць парламент у пасмешышча. Выбачаецца, але дзяржаўныя мужы не маюць права на такія паводзіны. Асабліва — у цяжкіх сітуацыях. Гэта — недазволенае роскаш — тры дні патраціць на пустую перапалку, замест таго, каб спакойна, удумна рашаць наспелыя і пераспелыя эканамічныя, сацыяльныя, экалагічныя і іншыя праблемы. Дарэчы, пра гэта з болей у сэрцы гаварылі тут і маладая па ўзросце В. Галубовіч і далёка немалады А. Дубоўскі, і іншыя дэпутаты. На вялікі жаль, асабістыя амбіцыі і палітычныя страсты ўзялі перавагу над розумам, над мудрасцю, над разважнасцю. Але зразумеем і запомнім: перамож-

цаў у гэтай унутрыпарламенцкай барацьбе не будзе. І невінаватых, як многія думаюць, у гэтай зале няма. Хто больш, хто менш — але вінаваты мы ўсе. Ніхто з нас не мае манопольнага права на ісціну, на патрыятызм, на асобую адказнасць перад народам, перад дзяржавай.

Яшчэ і яшчэ раз прыходзіцца думаць аб тым, як нам шкодзіць наша трагічная здольнасць — шукаць вінаватага, шукаць «казла адушчэння». Не прычыны ўскрываць, не аналізаваць сітуацыю і прыходзіць да аптымальнага варыянту высноў, — а шукаць вінаватых. Гэта — самае горкае і сумнае. Што ў нас у зале найчасцей гучыць? Узаемныя папрокі: вы, вы, вы! І з аднаго, і з другога боку толькі і чуем: гэта вы, гэта вы, гэта вы!.. Дык вось — не вы, а мы! Мы — усе разам, шаноўныя таварышы, спадары, панове! Калі ж мы не здольныя на такое — каб разам шукаць выйс-

це, — тады застаецца адно: самароспуск. І трэба набрацца мужнасці на гэта — на самароспуск. На тое, каб распісацца ў сваёй бездапаможнасці, у сваёй няздольнасці вырашаць дзяржаўныя справы. А хіба гэта непазбежны фінал? У нашым парламенце дастаткова людзей высокай кваліфікацыі — і гаспадарнікі, і адміністратары, і тэарэтыкі, і вайскоўцы, і палітыкі... Тое ж самае і ва ўрадзе — і там ёсць разумныя дзелавія людзі. Што ж ад нас усіх чакаюць грамадзяне дзяржавы, нашы выбаршчыкі? Згоды, а не міжусобіцы. Згоднай супольнай дзейнасці. Мы ўтварылі сваю суверэнную дзяржаву. Яе прызнаў і прывітаў свет. І свет хоча бачыць у Рэспубліцы Беларусь дастойнага, вартага павагі і даверу партнёра. Дык, можа, будзем думаць і клапаціцца перш за ўсё пра гэта — пра дабрабыт народа і аўтарытэт дзяржавы? Я заклікаю вас усіх імяна да гэтага.

Канферэнцыя

МІНУЛАЕ, СУЧАСНАСЦЬ, БУДУЧЫНЯ

6 ліпеня ў Купалаўскім тэатры кіраўнікі палітычных партый дэмакратычнага напрамку разам з паўнамоцнымі прадстаўнікамі Беларускай дыяспары правялі III Усебеларускую палітычную канферэнцыю.

Мітраполію прадстаўлялі Аб'яднаная дэмакратычная партыя, Беларускі народны фронт «Адраджэнне», Беларуская сацыял-дэмакратычная Грамада, Беларуская сялянская партыя, Партыя народнай згоды, Жаночы хрысціянскі-дэмакратычны рух Беларусі. Дыяспару — беларускія арганізацыі Амерыкі, Еўропы і Аўстраліі.

Канферэнцыя дала палітычную ацэнку II Усебеларускай палітычнай канферэнцыі 1925 года, разгледзела сучаснае палітычнае становішча Беларусі, выказалася аб будучым дзяржаўным і палітычным ладзе Рэспублікі Беларусі. Прыняты адпаведныя рэзалюцыі.

Удзельнікі канферэнцыі выказаліся за адмену незаконнага рашэння Вярхоўнага Савета РБ ад 29 кастрычніка 1992 года і правядзенне рэфэрэндуму аб датэрміновых выбарах новага парламента Беларусі на падставе дэмакратычнага закона.

Галоўнай прычынай сучаснага крызісу ў Рэспубліцы Беларусь названа панававанне старой палітычнай сістэмы, заснаванай на манополіі дзяржаўнай уласнасці і ўладзе камуністаў. Прапанаваны канкрэтныя захады па выхадзе з крызісу.

IV Усебеларуская палітычная канферэнцыя мае адбыцца ў наступным годзе. Яна будзе прысвечана становішчу беларусаў на этнічных беларускіх землях у складзе сумежных з РБ дзяржаў.

ЛІМ

Спатканьне з Радзімаю

Беларусы... Колькі іх, раскіданых лёсам па сьвеце. Колькі дарог...
Але сёньня дарога дамоў.

Дзень добры, беларусе!

Ну, вось ты й на Радзіме. Яна цябе чакала. Чакала ўсімі кветкамі,
што маюць расьцьвісьці на Яна, на Купальле.

Цябе сягоньня можна зразумець... У тваім сэрцы – цэлы сьвет,
дзе йшчэ жывуць надзеі ды ўспамін маленства.

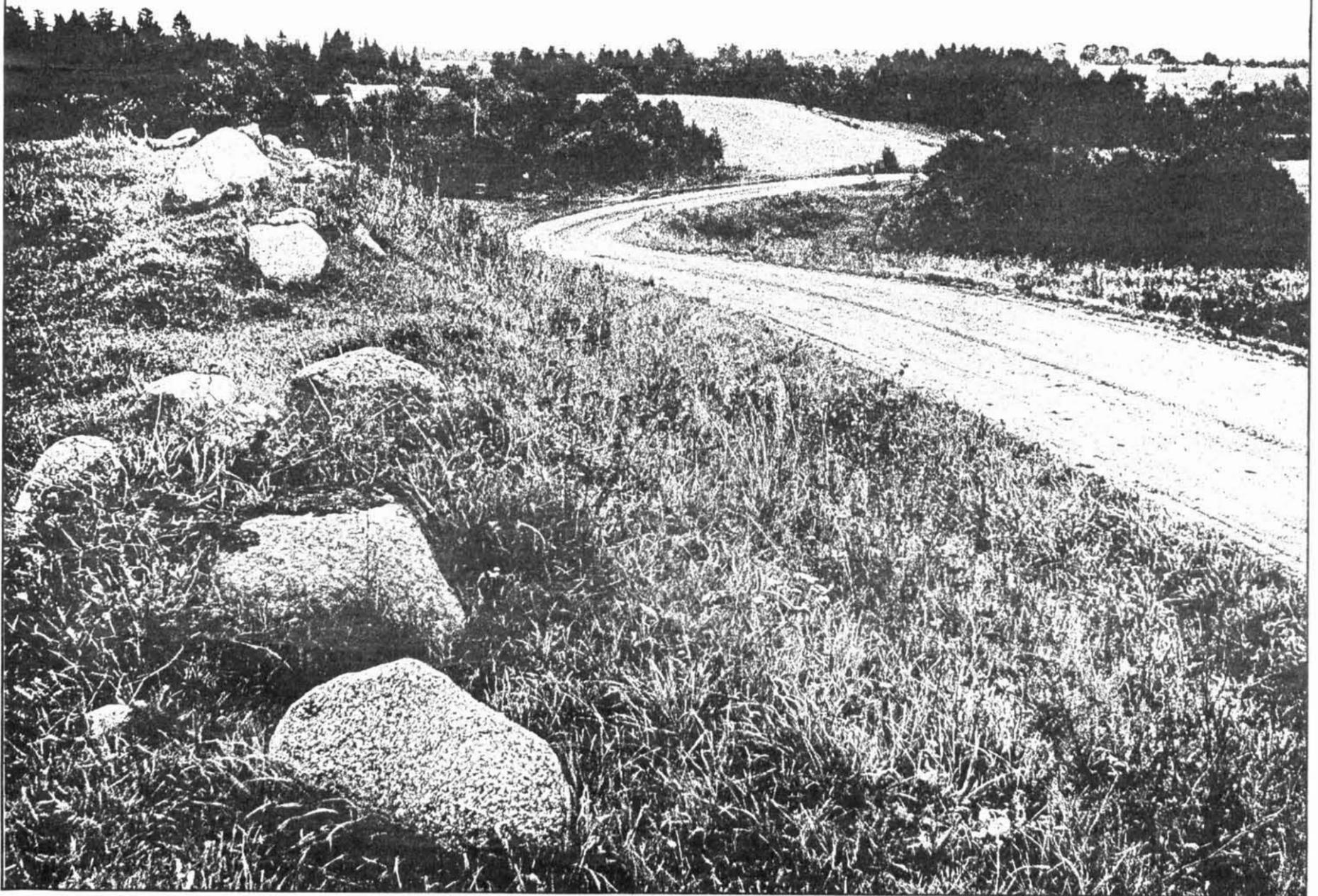
Праз смугу гадоў цябе вабіць красой Беларусь, нібы чар.

У якіх бы краях ты ня быў – уваччу далягляд, гэты лес і рамонкавы луг.

Па дарогах жыцьця, у вандраваньнях па сьвеце ты ня страціў,
зьбярог найдарожшы свой скарб – самабытную матчыну мову.

Безь яе як зьяднаць свае сэрцы братам - беларусам?!

...Цягнік жыцьця імчыць далей, а зь ім і дум нашых імкненьні.
Пошукаў плён, працы здабытак, багацьце душы – на Беларусь!

Dainova

КАБ НЕ БЫЦЬ НЯМЫМІ...

СВЯТА ПАЭЗІІ І ПЕСНІ Ў ВЯЗЫНЦЫ

Ля імправізаванай сцэны сабраліся сотні людзей. Сабраліся на свята песні, музыкі, паэзіі... На Купалава свята. Прыехалі яны не толькі з Мінска, Радашкавіч, Маладзечна,

адкуль легка дабрацца электрычкай, а і з Валожына, Вілейкі, Сморгоні, Слуцка... Па добрай традыцыі, што не забываецца і ў наш час, наведаліся ў Вязынку і госці з братніх Украіны

і Літвы.

Усхвалявана, эмацыянальна чытае свой верш «Ля карціны П. Сергіевіча «Званар» Алясь Письмянкаў. Радкі яго як ніколі акту-

альныя. Народ наш ачуньвае ад нацыянальнага бяспамяцтва. І твор А. Письмянкава не толькі пра П. Сергіевіча, але і пра Купалу таксама, пра ўсіх нашых адраджэнцаў, чый грамадзянскі подзвіг стаў ужо гісторыяй.

Свята і пачалося менавіта з адраджэнскіх матываў. Тон гаворцы ў многім задаў старшыня Маладзечанскага райвыканкама А. Луновіч. Адзначыўшы, што Купалавы традыцыі жывуць і прадаўжаюцца на спеўнай і прыгожай маладзечанскай зямлі, ён гаварыў аб неабходнасці жыць і працаваць так, як завяшчаў пясняр. Селетняе свята ў Вязынцы — гэта не толькі свята паэзіі і працы, а і памяці, бо правядзенне яго супала з днём вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Але яно — і свята Адраджэння. На гэтым моманце засяродзіў увагу намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі У. Паўлаў: «Ворагі беларушчыны робяць усё, каб кволья парасткі Адраджэння, вяртання да нацыянальнай памяці растапаць, законы, прынятыя Вярхоўным Саветам год-два-тры назад, зганьбіць, адмяніць... Яны хочуць, каб на Беларусі было дзве дзяржаўныя мовы. Дык жа не трэба забываць, што чалавек мае адну маці. Ёсць мова — ёсць народ, ёсць нацыя, ёсць дзяржава! Няма мовы — мы ніхто, мы зноў нечый прыслужкі, безадмоўныя пастаўшчыкі рабскі на лесавалы ў Карэлі, цаліну Казахстана, мерзлату БАМа, пастаўшчыкі гарматнага мяса ў войнах за нечый амбіцыі, чужыя інтарэсы». У. Паўлаў гаварыў пра Я. Купалу як пра духоўнага бацьку новай Беларусі, як пра таго, хто заклікаў беларусаў «лодзьмі звацца»...

Яшчэ да рэвалюцыі, зазначыў А. Вярцінскі, Я. Купала ўзяў голас у абарону беларускасці, стаяў на пазіцыях нацыянальнага Адраджэння. Яго паэзія з'явілася выказніцай народных дум, выяўленнем народнага духу. А. Вярцінскі прачытаў некалькі сваіх вершаў. Сярод іх «На паклон да Кабзара», што напісаны быў у час традыцыйнага шаўчэнкаўскага свята ў Каневе, і

«Перад святам паэзіі».

Вершы чыталі В. Аколава, украінскі паэт П. Гарэцкі, М. Скобла, членыі слуцкага і маладзечанскага літаратурных аб'яднанняў — вершы пра Маці-Беларусь, родную мову, пра тое, як цяпер неабходна быць нам разам, ладзячы ва ўласным доме парадак і дабрабыт.

Нізку Купалавых вершаў прачытаў артыст Беларускай дзяржаўнай філармоніі М. Казінін, а самадзейныя артысты Маладзечаншчыны маладзілі валькі святочны канцэрт. І, вядома ж, шмат было жадаючых пазнаёміцца з экспазіцыяй філіяла музея — колішняй хаты Дамінкі Луцвіча, у якой 111 гадоў назад нарадзіўся Яська, якому талентам і лесам было наканавана стаць сусветна вядомым паэтам Янкам Купалам.

Ды і будынак колішняга свірна Луцвічаў не пуставаў. У ім вялікую цікавасць выклікала экспазіцыя «Купале». Старадаўнія рэчы, прадметы хатняга побыту, вырабы з саломкі, габелены, унікальныя ручнікі — усё гэта вяртала ў беларускую даўніну. Хача, чаму толькі вяртала? У пэўнай ступені дала і магчымасць зазірнуць у нашу будучыню. Адраджаючыся ж, мы ўсе часцей азіраемся назад, каб узяць усё лепшае, на што здатны быў народ. Таму і не забываем на традыцыі. Таму і памятаем пра даўня промыслы.

Свята адбылося, прынесла нямала радасных, незабыўных хвілін кожнаму, хто прыехаў сюды. У гэтым, безумоўна, заслуга маладзечанскіх уладаў, Міністэрства культуры Беларусі і, вядома ж, дырэктара Літаратурнага музея Янкі Купалы Ж. Дакюнас.

Уладзімір КРУК /фота/,
Алясь МАРЦІНОВІЧ

А пад вечар, 7 ліпеня, у дзень нараджэння паэта, а 19-ай гадыне сабраліся прыхільнікі яго таленту ля помніка пясняру ў Купалавых скверы. Урачыстасці адкрыла дырэктар Літаратурнага музея Я. Купалы Ж. Дакюнас. Перад прысутнымі выступілі намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі У. Паўлаў, народны дэпутат Рэспублікі Беларусь А. Вярцінскі, Р. Баравікова, К. Цвірка, С. Законнікаў, перакладчыца з Англіі В. Рыч.

У канцэрце прынялі ўдзел самадзейныя артысты, славуція «Песняры».

Свята адкрываецца...

Аўтограф для Уладзіміра Паўлава.

Выступае Алясь Письмянкаў.

Папярэднікі

ВЕДАЦЬ КАРАНІ «БАЦЬКАЎШЧЫНЫ»

Не на пустым месцы паўстала цяперашняе **Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына»**.

Згуртаванне, што сваёй мэтай бачыць кансалідацыю беларусаў дзеля адраджэння нацыі і дзяржавы.

І далейшая мая гаворка — пра арганізацыю, дзедзічам якой, можна сказаць, і з'яўляецца ЗБС.

17 жніўня 1918 года Менскі акруговы суд зацвердзіў статус Беларускага культурна-просветнага таварыства «Бацькаўшчына». Арганізатарам і старшыняй Цэнтральнага праўлення Таварыства стаў Кастусь Барысавіч Езавітаў, высілкамі якога і трымалася ўся далейшая праца «Бацькаўшчыны». Таварыства мелася «праводзіць ідэю беларускага нацыянальнага адраджэння ў масы беларускага народа і яго суседзяў», «дапамагаць прасвецце Беларускага народа» і да т.п. У статucie было запісана, што Таварыства «распаўсюджае сваю працу не толькі на беларускую тэрыторыю (губ.: Віленская, Магілёўская, Смаленская, Мінская, Валынская, часта Чарнігаўская), але і на ўсе тыя мясцовасці, дзе заўжды ці часова існуюць беларускія калоніі». Для тых, хто не дасягнуў 18 гадоў, ствараліся асобныя «Гурткі моладзі пры Таварыстве «Бацькаўшчына». На выданых статута была змешчана зьмена «Бацькаўшчыны» — выява беларускі ў нацыянальным строі з бел-чырвона-белым сцягам у руках.

Пазней К.Езавітаў арганізоўваў аддзелы Таварыства ў Беластоку, Горадні, Коўне — ва ўсіх тых гарадах, куды закідаў яго бурлівы лёс. Таварыства выдавала беларускую літаратуру, паштоўкі з выявамі этнаграфічных межаў Беларусі, у Горадні выходзіла нават спецыяльная газета з аднайменнай назвай «Бацькаўшчына». Праца аддзелаў рэгулявалася паводле «Устава Аддзела Беларускага куль-

турна-просветнага таварыства «Бацькаўшчына», што быў аддрукаваны ў Коўне ў 1919 годзе. Аддзел Таварыства склаўся з сяброў — «пачотных, дзействальных і сарэўнавацеляў». «Сарэўнавацелямі» маглі быць прыхільныя да беларускага руху асобы іншых нацыянальнасцей. Сродкі аддзела складаліся з членскіх складак, ахвяраванняў, «збораў, палучаемых ад устроўства сямейных літаратурных і музыкала-драматычных вечароў, спектакляў, балаў, маскардаў, маёвак, лекцый, латарэй і базараў». У тых жа мэтах аддзелам рэкамендавалася таксама «арганізоўваць кааператывы, кніжныя крамы, сталовыя і клубы, з устроўствам у апошніх гульні ў даміно, шашкі, лато, шахматы, більярд і карты».

У 1919 годзе палкоўнік К.Езавітаў, тады шэф вайскова-дыпламатычнай місіі БНР у Латвіі і Эстоніі, стварэў Рызскі аддзел «Бацькаўшчыны». Пры ім адчыніўся клуб, пачаў выдавацца ілюстраваны часопіс «На Чужыне». На жаль, выйшаў толькі першы нумар, у якім змешчаны матэрыялы пра беларусаў у Латвіі, Эстоніі, Літве, Фінляндыі. У рэдакцыйным артыкуле паведамлялася, што часопіс выпускаецца дзеля таго, каб «выявіць усё беларускае ілі, працуючыя на чужыне, каб злучыць іх у моцны звязак і працягнуць руку памачы нашым змучаным братам на Бацькаўшчыне». Рызскі аддзел меў цесную сувязь з амерыканскімі беларусамі, забяспечваў іх беларускай літаратурай, дапамагаў арганізоўваць нацыянальную працу.

18 сакавіка 1921 года ў Рызе Расія і Польшча падзялілі між сабою Беларусь, заключаючы мірную дамову. І, як своеасаблівы адказ на драпежніцкі акт — Беларусь не скарывалася, жыве беларускі рух! — літаральна праз некалькі дзён, 25 сакавіка, у латвійска-правеснега таварыства Беларускае культурна-просветнае таварыства «Бацькаўшчына» ў Латгаліі /старшыня — Ян Харлап, заступнік — Кастусь Езавітаў/. Яно прадоўжыла традыцыі сваіх папярэдніч, але ва ўмовах незалежнай Латвіі павінна было насці зусім іншы, абмежаваны рамкамі адной краіны, характар. Аддзелы Таварыства дзейнічалі ў Люцыне, Краслаўцы, Прыдзруйску, шэрагу іншых мястэчак і вёсак Латгаліі /на

спаконвечных этнічных беларускіх тэрыторыях/. Стараннімі «Бацькаўшчыны» былі створаны Беларускі аддзел пры Міністэрстве асветы Латвіі і Беларускае выдавецтва, адчынены дзесяткі беларускіх школ, дзве гімназіі, настаўніцкія курсы.

Але ўзрастанне нацыянальнай самасвядомасці мясцовых беларусаў непазбежна павінна было прывесці і прывяло ўрэшце/ да іх палітычнай актывізацыі. У гэтых умовах і адбыўся вядомы судовы «Беларускі працэс» 1924-25 гадоў. Чаму ён стаўся магчымым? Адказ адзін: палітыка. Маю на ўвазе не проста амбіцыйны і да т.п. гульні, а менавіта вялікую палітыку, якая складае асновы сацыяльнага інстытута ўлады і кіравання, якая ўшчыльняюць закралана дзяржаўныя інтарэсы Латвіі і яе памежнікаў — СССР і Польшчы. Падчас «Беларускага працэсу» на лаве падсудных апынуліся К.Езавітаў, У.Корці, У.Пігулеўскі, І.Краскоўскі, А.Якубецкі, П.Мядзёлка-Грыб, П.Жэрдзі, М.Іваноў. Ім інкрывінаваўся ўдзел у «злачынным таварыстве ў Латгаліі», якое быццам бы ставіла сваёй мэтай далучыць да беларускай дзяржавы некаторыя паветы Латвіі.

Аднымі з галоўных былі і абвінавачванні ў спробах заснаваць аб'яднаны беларускі фронт дзеля беларускага адраджэнскага руху, у кантактах з беларускімі арганізацыямі за мяжой. У ходзе судовага разбору сведкі абвінавачвання спрабавалі давесці, што цэнтр «Бацькаўшчыны» знаходзіцца ў Менску: што Таварыства «Бацькаўшчыны» ў Латгаліі, «нягледзячы на афіцыйны статус, пачало працаваць таксама і паводле ўстава менскае «Бацькаўшчыны».

Беларускі працэс скончыўся поўным апраўданнем падсудных. Але падзеі гэтыя, тым не менш, прывялі да заняпаду і спынення працы Таварыства «Бацькаўшчына» ў Латгаліі.

Шмат тут павучальнага для нашай сённяшняй рэчаіснасці. Відавочна, існуюць аб'ектыўныя заканамернасці, згодна з якімі адбываюцца ўзлеты і падзенні ў культурным ды палітычным развіцці нацыянальных меншасцяў розных дзяржаў. Барахтаецца вы, беларусы, недзе там на культурніцка-этнаграфічным узроўні — ну і барахтайцеся, а распачынаеце палітычныя

заяцанні на грунце нацыянальнай кансалідацыі — то мы вас адразу да пазногця... Ці магчымае ў такой сітуацыі нейкае іншае рашэнне? Здаецца, магчымае, калі звярнуцца да вопыту сучасных ЗША і Канады. Ніхто там беларускія зямляцтвы не чапае, а ў Канадзе ўрад нават фінансаву дапамогу аказвае. Але беларусаў там, па-першае, мала, па-другое, тэрытарыяльна яны далёка ад сваёй прарадымі. А тут — падзелены межамі, абсяксоўлены, ды не зломлены духам адзіны беларускі народ, што верыць у сваю будучыню. Тут жа — на чале нацыі цэлая плеяда выбітных нацыянальных дзеячаў, якія прайшлі агонь і вяду, адраджаючы беларускую дзяржаўнасць. Восі і збыліся Рыга з Варшавай — так і не сталі спраўдзімімі мацярыкамі для беларусаў, а засталіся мацьчымамі; нацыянал-камуністычны бацька — савецкі Менск у хуткім часе таксама здрадаў сваім беларускім сынам і дочкам...

Чаму ж вучыць нас гісторыя? Сённяшняе «Бацькаўшчына» мае міжнародны статус. Суполкі ЗБС створаны ў шмат якіх краінах блізкага замежжа. Дзейнічаюць яны на правах супольных сяброў або рэгіянальных арганізацый. Дык восі і існуе небяспека, што ўзмацнелія маладыя краіны-суседзі, узнікшыя на руінах савецкай імперыі, раней ці пазней, з тых або іншых прычын распачнуць чарговы паход супраць беларускіх меншасцевых арганізацый. У такім разе ім зноў могуць быць інспіраваны «сувязі», «інструкцыі» і да т.п. з Мінска. Каб усё гэта не застала нас знянацку, нам і патрэбна ведаць свае карані.

Валеры ГЕРАСІМАЎ,
намеснік старшыні Рады ЗБС.

P.S. 17 лістапада 1993 года спаўняецца 100 гадоў з дня нараджэння Кастуса Езавітава, Беларускага генерала, паэта і настаўніка, удзельніка 1-га і 2-га ўсебеларускіх кангрэсаў, вайсковага міністра ва ўрадах БНР і БЦР, старшыні Беларускага культурна-просветнага таварыства «Бацькаўшчына», «Таварыства беларускіх вучыцеляў у Латвіі», «Таварыства беларускіх вучыцеляў у Латвіі», рэдактара газеты «Голас беларуса» і часопіса «Беларуская школа ў Латвіі», аўтара шэрагу кніг і артыкулаў па беларусазнаўстве. Чалавека, які стаяў ля вытокаў арганізацыі Беларускага эмігранцкага руху. Запрашаю ўсіх зацікаўленых асоб прыняць ўдзел у стварэнні ініцыятыўнага камітэта па святкаванні юбілею Кастуса Езавітава.

В.Г.

якога нельга ніяк пазбыцца, як не пазбыцца ваўчынай пысы за цымяным акном. Магчыма, здасца, што ў рэалістычным творы акцэнт на падобныя сцэны ўяўляецца празмерным, выпадковым. Аднак рэальнасць падчас больш фантазмагарычна, чым самая хваравітая фантазія /сын знішчае бацькоўскія жорны, г. зн. сімвал хлеба і жыцця, якім яго ўзгадалі; настаўніку-беларусу задаюць пытанне: «во ты і вучыцель, і граматы, а чаму ты, браце мой, па-беларуску гаворыш?»; каб заняць хату гаспадары, яго робяць ворагам народа/. Дарэмна Міхал шле свой палымны запавет дзецям і брату — няма роднай зямелькі беларусу на гэтым свеце. Ні новай, ні адвечнай.

Сымон-музыка вандруе з дзіцячых гадоў па гэтым свеце, але ні ў родным доме, ні ў хаце жабрака, ні ў карчме арандатара, ні ў палацы пана не знаходзіць супакою.

**Дык хіба ж мы праў не маем,
Сілы шлях свой адзначаць
І сваім уласным краем
Край свой родны называць?**

Закрадваецца нават крамольная думка, што яго шчасце і заключаецца менавіта ў вечнай вандроўцы. Тым болей, што яго аякун Апалон у асобных міфах паўстае як воўказабойца /А. Лосеў/. У казцы «Ноч, калі папараць цвіце» Я. Колас апавядае, што дзятка беларускіх палёў і лясцоў выходзілі так, каб «яны пакідалі сваіх бацькоў і ад бацькоўскіх звычаяў адракаліся. І гэта ім удавалася — пакідалі дзяткі бацькоў сваіх да ішлі або на захад, або на ўсход, глядзячы па тым, дзе каму было лепей. Яны рабіліся слугамі суседзяў і ўжо стыдаліся прызнаваць сябе дзяткамі тутэйшых людзей». Ці не таму прысутны на гэтым сходзе заўсёды пануры Ваўкалак, якому было наканавана чалавечы аблічча змяніць на ваўчынае, да юнаку «словы гневу і абурэння, каб юлатам білі яны па струнах сэрца таго, хто прадае сваю айчыну».

Матуі пілігрымства становіцца вызначальным у паэзіі Я. Купалы. Прычым не гэта шукаць сюэтнага супадзення ў асабных творах, бо яго ўвасабленне набывае алегарычна-ўмоўную форму. Для Самога, што шукае зачараваны Скарб, варажым становіцца ўсё на гэтым свеце: і лес, і замчышка, і поле, не гаворачы пра русалак, начніц, кажаноў, духаў пушчы і іншую нячыстую сілу /«чэрці, ведзьмы, ваўкалакі Сходзяцца гуляць»/. А рэй у ім правяць дурнаваты Падростак, Вар'ятак, Спяпя. Ці не таму за свае пошукі Сам атрымлівае чарговую «ўзнагароду» — ссылку ў Сібір: «беларуская доля такая ўжо, што і гаварыць не варта. Вось хаця б тая «вясна» народаў, аб якой так шмат яшчэ і цяпер гамоняць. Мо якому народу і прыйшла гэта вясна, але беларускі народ гэта «вясна народаў» так і не закрунула» — скажа праз некаторы час народны пясняр у адной са сваіх шматлікіх публікацый. Алафеозам яго творчасці стануць слаўтутыя «Паязджане». Адштурхоўваючыся ад класічнага народнага міфа аб заклітым вясельным поездзе, які ніяк не можа дастацца да дому, Янка Купала стварае

абагулены вобраз народа, які не злым манатонным шэптам знахароў, а страшэннай рэальнасцю прымушае вандраваць па сваёй роднай старонцы, не маючы мажлівасці ўзбіцца на цвёрды шлях вернай дарогі. Бо і сама дарога, нават узбітая, ідзе праз ноч, якая сыпле чары ўлева, управа, абстаўленая галінамі, што тырчаць нібы шкелеты; «злыдні зіркаюць уночы». Перад намі глыбока нацыянальная паэтычная інтэрпрэтацыя класічнага сімвала-міфа, які вядомы як матуі скітальніцтва, пілігрымства, матуі Агасфера, што паходзіць з біблейскага падання аб пракляці, закліцці за саўдзел у злачыстве. Легендарны Агасфер становіцца «вечным жыдам» у пакаранне за тое, што не дапамог Хрысту ў яго апошняй дарозе на Галгофу. За якія ж грахі быў пакараны беларускі народ? Каму ён не дапамог у апошняй дарозе? Да якога часу дзейнічае тое страшэннае пракляцце, у адпаведнасці з якім ён вымушаны быць ізгоям на роднай зямлі?

Гэтае пытанне, паўторым, было вызначальным для ўсёй беларускай літаратуры апошніх двух стагоддзяў. І не магло быць інакш, бо яно было вызначальным і для ўласнага лесу яе стваральнікаў, жыццёвыя вандроўкі якіх часцей за ўсё суправаджаліся злавеснай ценню ваўкалака. Ян Баршчэўскі пасля вандровак навечна застаўся на Украіне; не знайшоў месца на Радзіме Ф. Савічу, П. Багрыму, Я. Чачоту, К. Каліноўскаму, Ф. Багушэвічу. Гэта толькі некаторыя імёны дзяткаў XIX ст., вымушаных доўгі час жыць за межамі роднага краю ці нават наваткі злажыць там галаву. Амаль нічога не змянілася і ў нашым стагоддзі, хіба толькі тое, што вандроўкі беларусаў набываюць усяленскі размах. Але як і раней, беларусы могуць адно прасіць ці паміраць за чужыя ідэалы. Як А. Гарун, які не можна вярнуцца з Сібіры, бо на Беларусі валадарыць пачвара, што выйшла з дамавіны /«Па старонцы роднай здаўна Ваўкалакі ходзяць, Але ж пеўні не спяваюць, Слонка не ўзыходзіць!»/. Не мог знайсці сваю «Бацькаўшчыну» К. Чорны, свой «Эдэм» Зм. Астапенка. Не адчулі сябе гаспадарамі гэтай зямлі ні Васіль Дзятлік, ні Карчы, ні Язеп Крушынскі, ні дзяткі іншых, скручаных у «Вязьмо» герояў. Вырасла толькі колькасць імёнаў, якія сталі ахвярамі ценю. І спіс гэты працягваецца нават у нашыя дні, калі па абставінах, што не залежаць ад іх, вымушаны пакідаць родную старонку яе лепшыя сыны. На пэўны час падалося, што цень Ваўкалака саступіць ценю Чарнобыля, аднак /згадаем хоць сімвалічную драму-споведзь пра чорнага бусла В. Казько /гэта проста мімікрыя адной і той жа жудаснай з'явы, якая пад уплывам нейкіх незразумелых каталізатараў значна паскорыла рэакцыю».

Сумныя думкі навявае аповесць В. Быкава. Але ёсць яшчэ зернейка надзеі на лепшае, якое, як агонь уначы ў слаўным творы Я. Райніса, разгоніць гэтую спрадвечную цемру і асветліць беларусам шлях да Бацькаўшчыны. Бо што ж застаецца, акрамя надзеі?

г. Гомель

Гучыць Купалава песня «А хто там ідзе?» З берагоў чуваць: «Беларусы! Беларусы!» Вандроўкі, падарожжы па Віліі з яе маляўнічымі берагамі колісь прываблівалі многіх. У 1897 годзе «тры дні і тры ночы» з Віліні да Коўна вандраваў па Віліі на чоўне і слаўты Францішак Багушэвіч. З таго ліпеньскага падарожжа ён прывёз цэлую нізку вершаў-экспромтаў. Багушэвічавы экіпа рабіла прыпынак у Кярнаве. Пра гэта нават здымак ацалеў. Мы бачым нашага пясняра за сваімі падарожнікамі на адным з кярнаўскіх гарадзішчаў. На жаль, пра Багушэвічавы падарожжа па Віліі ў кнізе ні слова...

У кнізе — россып звестак-перлін пра старыя бібліятэкі, карцінныя галерэі, двары і палацы, дзяткаў культуры, даўнейшых пісьменнікаў, гісторыкаў, этнографію, фалькларыстаў, мастакоў, архітэктараў, імёны якіх цесна пераплецены з гісторыяй Беларусі, нашага краю. Цікавыя звесткі пра мастака і літаратара Артура Бартэльса /жыў пэўны час у Лагойску/, Ігната Ходзьку, Ю. Крашэўскага, мастака М. Сілівановіча і шмат каго іншых.

Кніжка Кудобы багатая і з густам аздаблена: старымі гравюрамі і аўтарскімі

здымкамі. Гэтыя здымкі трэба не проста глядзець, а чытаць. Яны нібы самастойны сюэт у кнізе. Прыгледзьцеся да старажытнага малюнка «Гандляры драўнінай у вярхоўях Віліі». Ён даносіць да нас паставы нашых продкаў, іхнюю вопратку, прыродны гумар, усмешку, хітрынку. Усё ёсць на згаданай старой гравюры. І гэтак трэба глядзець кожны малюнак, кожны здымак. Аўтар дапамагае чытачу адчуць эпоху, параўнаць, як было даўней і як зараз, што засталася, што змянілася. Акурат так я прачытваю размешчаныя побач здымкі «У чоўне на рацэ — калісьці і цяпер».

Чытанне кнігі Чэслава Кудобы, паводле трапага вызначэння Г. Каханюўскага, гэта таксама рымантычнае падарожжа. Уражанне такое, «нібыта сам пывеш па рацэ, зачараваны краявідамі, і слухаеш гісторыю». Прачытаўшы кніжку, вельмі хочацца пазнаёміцца з яе аўтарам, паслухаць яго беларускую мову. Тым больш, што рэцэнзент кніжкі зазначае, што ў мове Кудобы чуваць налет нарачанскай краёвасці. Хай жа гэты налет не зводзіцца і часцей трапляе на старонкі беларускіх кніжак Кудобы.

Уладзімір СОДАЛЬ

Круглыя сталы

ЖАНР І ТВОРЦА

За «круглым сталом» Інстытута літаратуры імя Я. Купалы прайшоў абмен думкамі па праблеме «Жанр і творца». Уступнае слова сказаў В. Каваленка, які падкрэсліў несумненную актуальнасць разглядаемай праблемы для развіцця літаратурна-тэарэтычнай думкі ў рэспубліцы, выказаў сваё разуменне жанру не толькі як прэрагатывы формы, але і як «канкрэтна-наглядную матэрыялізацыю» светапоглядных уяўленняў мастака, увасабленне важнейшых жыццёвых сэнсаў.

З дакладам «Праблемы агульнай тэорыі жанру» выступіла маладая даследчыца Л. Ляўшун. Яна ахарактарызавала катэгорыю жанру як аб'ектыўна існуючы духоўны модус быцця, які ў літаратуры — праз аўтара, творца, — знаходзіць мастацкае ўвасабленне пры дапамозе тых ці іншых выяўленчых сродкаў. Кожны твор, на яе думку, генетычна ўзыходзіць да свайго жанравага архетыпу, узору, які, аднак, не перашкаджае аўтару перадаць уласнае адчуванне чалавечага быцця.

Цікавыя даклады прывезлі госці з Чаралаўца /Расія/: прафесар мясцовага педінстытута Э. Дзямёнцэў і дацэнт А. Кірыкава. Першы ў дакладзе «Школьны класіцызм» і нацыянальны літаратуры гаварыў пра гістарычнае значэнне жанраў і традыцый антычнай класікі /т. зв. школьны класіцызм/ у развіцці еўрапейскіх літаратур XVIII—XIX стст., падкрэсліўшы значную ролю Беларусі і беларускай культуры ў пасоўванні «школьнага класіцызму» на

ўсход, што дабраторна адбілася на станаўленні новай рускай літаратуры. А. Кірыкава, чый даклад «Смерць аўтара» і лёс рамана» быў з цікавасцю сустрэты аўдыторыяй, зрабіла плённую спробу асэнсаваць стан сучаснага рамана. Карыстаючыся канцэптуальным паняццем вядомага французскага літаратуразнаўцы Р. Барта «смерць аўтара», даследчыца змагла намалюваць дынамічную карціну творчых пошукаў у жанры сучаснага рамана.

Нямала свежых і тонкіх назіранняў знайшло адбітак у дакладзе В. Чамарыцкага «Асабіста-аўтарскае і агульнагістарычнае ў беларускіх летапісах», у якім аўтар засведчыў жанрава-стыльваю пераемнасць і разам з тым арыгінальнасць гэтага раздзела нашай старажытнай літаратуры.

Сацыякультурная роля мастака-творцы была ў цэнтры паведамлення І. Бабкова, кідка названага «Смерць жанру» і лёс аўтара».

З іншых удзельнікаў «круглага стала» хацелася б адзначыць паведамленні З. Санюка, Г. Кісліцынай, Л. і С. Гараніных, а таксама выступленні і ацэнкі В. Жураўлёва, С. Лаўшун, Г. Тварановіч.

Вынікі размовы падвёў у заключным слове У. Гніламедаў.

Дамоўлена, каб правядзенне «круглых сталюў» па тэарэтычных пытаннях развіцця нацыянальнай літаратуры і культуры зрабіць традыцыйным.

У. Г.

З архіваў

Рыгор КРУШЫНА

САВЕЦКІ АПЕНДЫЦЫТ

Першая мая сустрэча з Янкам Купалам была ў 1927 годзе, у рэдакцыі газеты «Савецкая Беларусь».

У пакоі рэдакцыі, здаецца, не было нікога. Сядзелі толькі Чарот і я. Аб нечым гаварылі. Раптам уваўшоў Купала. Ён паздароўкаўся з рэдактарам і са мною. Паціскаючы маю руку, запытаўся: — Як маецца?

Запытаўся звычайна і проста, як быццам мы былі здаўна знаёмыя. Не памятаю, што я адказаў на гэта і аб чым ішла далей мова. Я сядзеў крыху збянтэжаны, але адначасна шчасліва ўзрушаны.

Пазней, калі я працаваў у розных рэдакцыях і ў Доме пісьменніка, сустрэчы з Янкам Купалам былі даволі частыя.

Трэці год паздаваецца. Трагічны выпадак. Спроба Купалы скоўчыць жыццё самагубствам. Чуткі пра арышт і харакіры папаўзлі па ўсіх кутках Беларусі. Я быў у той час у Гомелі. У рэдакцыі мясцовай газеты «Палеская праўда» шапталіся:

— У Менску неспакойна. ГПУ мела намер забраць Купала. Прыйшлі арыштаваць. Не здаўся — сабе жылот успароў... Нажом... Тым крывым нажом, якім карыстаюцца садоўнікі.

Шэпт быў — як страшная змова, усхваляваны, з абурэннем.

— Што? Не верыце? Людзі чулі, людзі

бачылі. Купаліха з плачам прыбегла ў Дом пісьменніка. Яна галасіла: «Янка зарэзаўся!»

Чуткі раслі, шырыліся. Тыя, што прыезджалі з Менска, сведчылі:

— Але, гэта праўда.

Нарэшце, у менскіх газетах з'явіўся ліст самога Янка Купалы. Гэта было спраставанне аб тым, што на Беларусі і за межамі яе ворагамі народа распаўсюджваюцца лжывыя чуткі. Я Купала пісаў, што ён выйшаў з балы пасля складанага аперацыі — хварэ апендыцыт.

Ці можна паверыць гэтай заяве? І прымуслі хворага падпісаць гэтае спрэтанне? А, можа, нават тады і не ведаў — ляжаў яшчэ непрытомным.

...Па нейкім часе я зноў у Менску. Там, каля Дома пісьменніка, спаткаў Янку Купала. Прывіталіся. Ён стаяў, абаліраючыся на крывульку — задуманы і сумны.

— Спачуваю вам, — сказаў я. — Газеты пісалі, што вы нядаўна перацелі цяжкую аперацыю.

— Так, гэта быў савецкі апендыцыт, — горка прамовіў Купала.

Публікацыя І. КАЗ

З паэтычнай пошты

ДАРОГА НА ПАРНАС

РАДЗЕ САЮЗА ПІСЬМЕНнікаў БЕЛАРУСІ

Я ўсё сваё свядомае жыццё, нягледзячы на колкае асцё, не забываю дарогі на Парнас, дзе пражываюць Апалон і музы, з якімі скрозь яднаюць нас надзейнага братэрства вузы. Мяне скарыла муза Эрато, адна з Багін парнаскага плато, што ўсе вякі, як матухна якая, паэзію і паэтаў апякае. Крутой была дарога на Парнас.

Пакрыць яе не дапамог Пэга І я карабкаўся, нібыта апантан нягледзячы на голад, турмы, раі. І толькі сёння муза Эрато, адна з багін парнаскага плато, шпурнуўшы ў бездань д'ябальска вета,

мяне благаславіла як паэта. Сардэчная падзяка ёй за гэта!

14.6.93 г.

Паэзія

Уладзімір СКАРЫНКІН

У ПАДЗЕМНЫМ ПЕРАХОДЗЕ

Ну вось яно — і горкае пахмелле! На плошчах людных з марай аб свабодзе Пілі мы ўсе дурманлівае зелле — Прачнуліся ў падземным пераходзе.

Спакушаныя абяцаным раем, Адно малітву: — Уратуй нас, Божа! — З адчаем у вачах мы паўтараем, Хоць нам Гасподзь наўрад ці дапаможа.

Нам прапануюць дзеці падзямелля Рызэе купіць за долары і маркі. Вакол цячэ. І ў канцы тунеля Пакуль не бліскае праменьчык яркі.

Мы сунемся ў барыг навідавоку, Абмацаючы сінякі і траўмы. Спыняюць — ледзьве не на кожным кроку — Нас рукі жабракоў, нібы шлагбаўмы.

СВЯТОЕ МЕСЦА

Майм землякам Анатолю АЛТУХОВУ і Мікалаю ФАМ'ЛАНКОВУ

Калі ў жыцці ўсе менш святога, Калі жыруюць гандляры І ўчынкамі сваімі Бога Ганьбуюць нават святары, Паедзем на святое месца Да вечных ісцін і святынь, Дзе лясца сонечная мяса З бяздонных восеньскіх вышынь.

Калі пачне знутры свяціцца Зара, як кафедральны храм, Паспавядацца, прычасціцца Абаязкова трэба нам.

Пачэсна, ды нялёгка несці Крыж сейбіта і плугара. Хоць вечарок на гэтым месцы Вам адпачыць даўно пара.

Зрабіце, любя, паслугу Сваёй душы ў бяздушны час. Пацір, які пайшоў па кругу, Натхніць і абнадзеіць нас.

Начным кастром паазараем Мы кроны сосен векавых І неба зорнае над краем Святых азёра і гор святых.

Святлым святлом асвецяць блікі Кусты, што ля балотца спяць. Абліччы вашы, быццам лікі, З цячэчэ будуць выступаць.

ДАЧКА ЧАКАЛА З ПАХОДУ ТАТКУ

Паводле ўспамінаў Ганны Іванаўны АДАМЕНКІ — сястры-гаспадыні дома творчасці ўкраінскіх пісьменнікаў «Ірпень»

Дачка чакала З паходу татку.

Калі адчыніць Ён дзверы ў хатку, Калі падыме Да самай столі... Няўжо ніколі, Няўжо ніколі?

Яна прыпала Шчакою к вязу. Ёй вяз разгалы Не даў адказу. Калі прыснілася Ёй казлянятка, Прыйшоў з паходу Дадому татка.

Не ейны татка — Свяачкі Олі, Падняў дачушку Да самай столі. Схіліла нізка, Як чарашка, Сваю галоўку Зноў сірашкіна.

Як страшна цемра Свой рот не шчэрыць, Кладзецца ў ложак Дачка і верыць: І зноў прысніцца Ёй казлянятка —

Проза

АХВЯРА

У Агарках вам кожны раскажа пра Грыгалюніса, хоць яго даўно няма на свеце.

От, бывала, расчыняюцца дзверы і проста з парога: — Здароў, Іване! Ты чаму на печы ляжыш?

— А што мне рабіць? — Хіба не бачыш, што ў хаце нады пакалена?!

Зірне Іван: і праўда — патап! Якое там ляжанне! Кумільгом з печы. Мацмац рукамі, а гліняны ток сухі. Вось на якія штукі быў здатны Грыгалюніс.

Або такі выпадак. Сядзяць на бервяне мужчыны. Тамонаць, дымяць сабе. Падыходзіць Грыгалюніс.

— Хлопцы, хачаце — у адзін канец бервяна залезу, а праз другі вылезу...

Бервяно доўгае: хто пры тоўстым зрэзе застаўся, хто да танчэйшага прыліп. Глядзяць — Грыгалюніс палез. Усё як мае быць: спачатку галава схавалася, потым тулава, ногі... Зусім знік! Неўзабаве вылазіць. Цэлы, жывы. І гэта ўсё на вачах у дзесяці нармальных людзей, зых чалавек! Як назваць такое штукарства: замарач? пасланне? Ці, можа, па-цяперашняму, па-сучаснаму — гіпноз?

Не стала Грыгалюніса ўвосень 41-га. Немцы расстралялі, хоць ён не быў камуністам ці актывістам. За што? А Бог яго ведае. Відаль, што быў не такі, як усе. У вёсцы доўга здзіўляліся: як ён можа ў вольні ім дзе, пусціць? чаму не ацумарыў, не ўпек?...

Ды праўду кажуць: ад смерці — не ўцячэш.

СОЛЬ ПЕРАЕЛА

У аднаго гаспадара была надта скупая жонка. Парку ад яго хане, капейку заціскае. Вось аднойчы зірн яна ў акно — мужык уседлам валакуцца ў хату. Як дубіном па бабе: у шыкачыку гарэць, а баба зноў выхлябчыць.

Гарэць кабешна бутэльку і ў малаці «продзірае» яе. Крутнулася там, налінага адрадзіцца ў масе. І знайшла-такі, рода і яго суседзяў, «дапамагі знайшла-такі, беларускага народа» і да т.п. Усталяла, што ў беларускага народа і да т.п. Усталяла, нават працу зот — толькі хвост мільгануў.

Укаліліся мужчыны ў хату. Ведаючы на усё гэта, гаспадар кажа: «Спачатку закусць прынесу... Потым, дадасць бог, і кропяць знойдзецца!» Пайшоў ён у камору. Глядзіць — у выдубельцы сада ледзь не дыбам ляжыць. «Вядзецца верхні кавалак, а пад ім — нафарэліца рагоча!»

І частаваў гаспадар суседа, а пустую бутэльку з тым самым папярковым кам надал у кубелец паклаў. Жонцы чагутка не сказаў — ні ўвечары і ні назаўтра. Праз тыдзень ці два яна сама ледзь не ў локці сябе кусала: — Што ж я нарабіла, дурніца!

Знайшла куды бутэльку хавачы... У кубельцы солі-солі... Не дзіва, што яна затычку перасла і ўся гарэлка выпякла.

ЖАРЦІКІ

У нашага суседа Паўлюка ў гумне доўга стаяла дамавіна. Стары зрабіў яе сам, каб потым менш было клопату людзям. Зрэдку ён клаўся ў яе, як у калыску, і казаў сынам:

— Зараз пагляджу, каторы шкадаваціме маішней, калі памру...

Малодшы, Ванютка, ледзь не ўкленчваў перад бацькам, слёзна прасіў яго падняцца, ісці ў хату. А старэйшы, Пятро, жартуючы, казаў:

— Няхай ляжыць! Я векам накрыю,

Былічкі-небылічкі

Гэтая жменя народных апавяданняў, ці былічак-небылічак, як вызначыў я іх жанр, збіралася не адзін год. Магчыма, некаторыя з карацелей, збіраваныя мною, ужо вядомыя шанунаму лімаўскаму чытачу. Але я ўпэўнены: жывое народнае слова, як і людская дасціпнасць і мудрасць, пачуць і пераказаныя па-свойму, заўсёды знойдуць удзячнага чытача і слухача.

У. Я.

а ты бязі па швікі, маліла, каб ты Паўлюк хупенька ўзграбаўся з дамавіны і моўчкі сунуўся з гумна.

Калі ён памёр, знайшлі тастамант. І што вы думаеце? Усё гаспадарку і грошы, нажытыя за доўгі век, стары алісаў Ванютку. А Пятру — дулю з макама. Вось табе і жарцікі.

КУРЫЦА

Скруціла ў адной хаце хвароба гаспадара. Лежмаляжыць, нанат з ложка не падымасца. Жонка і дактароў да яго і знахароў — пустое. Ні парашкі аптэкарскія, ні зёлкі заговорныя не памагаюць. А тут якраз у вёску цыганку прынесла. Ад хаты да хаты — сядзібу хворага чалавека таксама не абмінула. Толькі яна на парог — завойкала гаспадыня пра сваё гора.

«Э-э, дам я рады тваёй бядзе. — кажа цыганка. — Адмер два кавалкі палатна і паспялі крыж-накрыж у хаце, каб хапіла з кута ды ў кут...»

Паслухалася гаспадыня, палезла ў куфар. «А цяпер загарні ў палатно ладныя полцы сада, — вучыць далей цыганка, — і пакладзі ў ногі хвораму...»

Кабета завіхаецца — аж спатыкаецца. Прынесла з каморы сада, спавіла яго, як дзіця.

«Я буду адгаворваць, — зноў кажа цыганка, — а ты, каб зусім насланне прагнаць, чорную курыцу яшчэ

прынесі...»

Гаспадыня бягом у хлеў. Схапіла квахтуху, што сядзела на яйках, і ляпіць назад. Ускочыла ў хату, глядзіць, а знахарка ў свой мех закручана ў палатно сала кладзе. Тут і сляпы абурюецца б:

«Ты чаму грабеш чужое?!»

А цыганка як вылуціць вочы: «Я ж у сала хворасць загнала! Бяду тваю з хаты панясу! Давай хутчэй курыцу, калі хочаш, каб гаспадар на ногі падняўся!..»

Бачыць гаспадыня: што ў мяшок цыганскі трапіла — назад ужо не вернецца. Шкада стала квахтуху. Не так нават квахтуху, як пакінутыя ў седале яйкі. Хоць самой цяпер куранят выседжай. А пакуль яна так думала, цыганка за курыцу ўчапілася, да сябе

цягне. Кабета квахтуху не адпускае, моцна за галаву трымае. Тузалі яны тузалі курыцу — нарэшце курыная галава ў гаспадынінай руцэ засталася, а тулава з крыламі ды нагамі разам з цыганкай за дзверы паляцела.

Толькі кабешна разавілася ляманту нарабіць, глядзіць — вачам сваім не верыць. Мужык і праўда з паспелі ўзгробся, на ногі палняўся. Яна да яго, а ён ёй кухталёў, кухталёў:

«Ах ты, дурніца! Ах ты, чорная курыца!..»

ДЗЯДЫ І ЁНУКІ

— Мой дзед, як малалы быў, хадзіў на вачоркі ў суседнюю вёску. Аднойчы хлопцы з гэтай вёскі згаварылі пабіць чужака. «Добра, падужаемся... — кажа ім дзед. — Але спачатку дайце мне свае шапкі...» Некалькі смельчакоў паслухаліся. Дзед падшоў да хаты, дзе ладзіліся скокі, падняў яе за вугал адной рукою, паклаў шапкі на камень-рагавік і апусціў зруб: «Дастанецца свае брылі — тады і падыходзьце!» Пабачыўшы такую сілу, ахвотнікаў біцца — не аказалася.

— Мой дзед таксама дужы быў! — утачыўся ў гаворку яшчэ адзін унук. — Неяк зазлаваў ён на шкодлівую карову. Накінуў ёй на рогі вяроўку, перакінуў другі канец праз хату і зацягнуў рагулю на страху. Да самага коміна зацягнуў!

— У вас абодвух — што ў дзёда, што ў цябе — кліпак у галаве аднолькава! — смяюцца з выхвалякі людзі.

РАГАТАЯ КОШКА

Аднойчы улетку нейкая пётка прыкінулася хвораю. Усе пайшлі на балота сена грэбці, а яна вылежваецца сабе ў хаце. Да адной падушкі прытуліць вуха — войкае, да другой прыкладзе голаў — яшчэ мацней войкае, маўляў, не падушка, а камень... Раптам чуе: на надворку куры лапочуць крыламі, гусі крычаць-гагочуць, сабака вішчыць! Што за ліха?..

Выбегла пётка з хаты на вуліцу — нікагутка. Ні цыганоў, ні злодзеяў. А пер'я на падворку — як снегу насыпала. На цэлую падушку хтосьці пуху наскуб. Млосна стала пётцы, аж у горле сшэрхла. Схапіла яна вядро —

Уладзімір ЯГОЎДЗІК

і да калодзежа. Зірнула ў студню, а там вялізная рагатая кошка-прыблуда сядзіць.

«Вось хто тут гаспадарыў! — узрадавалася пётка. — Пасядзі, галубка, пачакай, зараз я пачастую цябе гусяцінай-курацінай...»

Схапіла на дрывотні ладную тычку і — да калодзежа. Сядзіць гасця, не ўцякла. З калодзежа не надта фыркнуш. Узялася пётка ямчэй за тычку і давай з усёй сілы пароць прыблуду. А котка раптам мі-і-ільгеш па тычы ўтору — і уселася кабешіне на галаву. Аслупяnela пётка, вочы ад страху вытарапчыла, а заенчыць, каб ратавалі, баіцца. Кіпцюры ў кошке — што цвікі, моцна пад скураю сядзіць. Падкасіліся ногі ў кабешыні, асунулася яна, як мяшок, на зямлю. А кошка скокнула праз плот і паджгала ў блізка лес.

З таго дня пётка ўжо не адлежвала бакі, усе хваробы з яе выгнала лясная гасця — рысь.

ЧОРТ

Раней я часта лавіў рыбу на жыўца, ці на строжні, як у нас кажуць. Строжні — гэта рагулькі, на якія намотана жылка з усім астатнім начыннем. Аднойчы ўзяў цеслеву лодку і пакіраваў у бок могліц. Думаў спыніцца на плёсе і накідаць там строжню. Я з маленства люблю

З паходу прыйдзе
Дадому татка.

Не бачыў бацька
Дачкі ні разу.
На дол апалі
Лісточкі з вязу.
Больш не прыснілася
Ёй казлянятка.
Не ўзняў да столі
Дачушку татка.

З МАЛЕНСТВА Я ЛЮБЛЮ ЛЮДЗЕЙ

З маленства я люблю людзей.
Гучал. непаўторна
Пад купалам душы надзей
І мрой маіх валторна.

Змяніўся свет — і ў нашы дні
У суседа грахаводнік
Шпурляе злосна камяні,
Хоць той — святы угоднік.

І ў душах юных — пустата
Або гняздо карысці,
Бо люд часцей, чым да Хрыста
Звяртаецца да Крысці.

Месця прыйдзе на зямлю —
Яго распнуць паўторна...
Я ўсё яшчэ людзей люблю,
Ды сціхла мрой валторна.

●
З замесці і цемнаты
Вокамгненна, быццам знічка,
Ля аціхлай Мясаты
Вынырнула электрычка.

Жыць у распачы, журбе —
Крыж паэта-адшчапенца.
Я ліхтарыкам табе
Пасігналіў праз акенца.

Змрочна будзе ў Мясце
Без цябе — да болю роднай.
Нашы сцежкі замяце
Ноч пазёмкаю халоднай.

За настылы небакрай
Уцячэ маё натхненне.
Не спяшайся, пачакай,
Электрычка, хоць імгненне.

А кранешся — працягні
Ноччу зябкаю, сляпою
Зіхатлівыя агні
Хоць да лесу над сабою.

паяздзець на беразе каля вогнішча —
раку паслухаць, пачыні лес... Стрэльбу з
сабою ўзяў. Канец жніўня быў ші пачатак
верасня — качак ужо стралялі. А раптам
пашэнціць? Ноч — месячная, відната
навокал, амаль як днём. Пласкадонка
дзе лёгка, ніякай мелі не баіцца. Толькі
адпыхвайся шастом. Як бачыш мінуў
могліцы. Да плёса рукою палаць. Гляджу,
а пад прырэчным кустом чорт сядзіць.
Самы сапраўдны чорт! Вочы вялізныя,
жоўтымі кругамі гараць. Нос кручком,
на галаве рожкі тырчаць. У мяне валасы
сталі дыбам. Куды падзецца? Наперадзе
нечысьць, за спіною могліцы... Раптам
успомніў: стрэльба ж пад рукамі. Няўжо
не абаранюся, калі спатрэбіцца?
Пакруціўся, пакруціўся на месцы — ат!
— ці пан, ці прапаў. Папіхнуўся шастом
проста на нячыстага. А гэта хто вы
думаеце быў? Арлан-белахвост! Шуляк
— у нас яго называюць. І ні на беразе ці
карчы сядзеў, а на шчупаку памерам з
бервяно. Загнаў кішчоры ў рыбіну,
крылы ўздыбіў, а падняцца не здолеў.
Шчулак запалта вялікі аказаўся, пад
корч яго зацягнуў. Утапіць утапіў, пасля
сам стурпянеў. Вось і прыбіла іх абодвух
да берага. Напэўна, шуляк усё-ткі
перамог бы, каб здолеў крылы развінуць.
Потым я іх памераў — больш за два
метры развал. Хапінуў я тады страху. І
ласюль во не забыўся пра таго чарцяку.

БАРДУНОВА ЗЕЛЛЕ

За польскім часам тое было. Пайшла
мая стрыечная сястра замуж у суседнюю
вёску. Год мінуў, другі прайшоў, а дзетка
няма. Мужавя радня па-воўчы на нас
зіркае. А хіба мы ў тым вінаваты?

Аднойчы прыходзіць сястра да мяне
ў нядзельку раніцай і кажа:

— Піліпка, ці ведаш ты Бардуна?
— Чаму ж не... — адказваю. — Разам
з яго сынам служыў у кавалерыі.

— То, можа, падвезеш мяне на хутар,
бо я ална баюся...

Не павярнуўся язык адмовіць ёй — і
так, бедная, хлябнула ліха. Запрог я
каня і праз якую галзіну былі мы каля
Шчары. Непадалёку ад ракі, у старым
хваёвым лесе, збудылася тры хаты — гэта
і ёсць тое Паламішча, дзе жыў знахар.

Пад'ехалі бліжэй — у мяне ажно сквінца
адвісла. А людносіч, людносіч! Як на
кірмашы. І кожны са сваёй хваробай ці
бядой. Бардун якраз дзесьці адлучыўся,
муслі разам з усімі чакаць яго. Але не
доўга. Раптам пачуліся снішаныя галасы:

«Дзе! Дзе!»

Выцягнуў я шыю і убачыў дзядзьку.
Ён якраз спыніўся каля воза, дзе ляжала
нейкая маладзіца, укрываваная за рукі
і ногі вяроўкамі да драбін. Пена кам'якамі
валіць з рота, а яна кілаецца убакі, ажно
воз ходырам ходзіць. Бардун схіліўся
над ёю, штосьці сказаў хворай і проста
на вачах у нас яна абмякла, нібы заснула.

Пацерабіўся дзядзька далей праз натоўп.
Не разгубіўся я: крутнуўся ды так доўка,
што акурат перад Бардуном апынуўся.
Убачыў ён мяне, прызнаў.

— А ў цябе, Русак, які клопат? —
пыталецца.

І смех, і грэх. Мармычу абы-што сабе
пад нос, як нямяко. Ніяк не адважуся
сказаць пры людзях пра сястрыну
хваробу.

— Хадзем, — зразумеў маю
нявыкрутку дзядзька, — у хаце
пагамонім.

Прапусцілі мяне людзі, хоць чарга
была, як да млына ў завозны дзень.

Словам, выклаў я знахару ўсё як
ёсць. Ён толькі засмяяўся і пагадзіўся:

— Без дзіцяці — няма шчасця ў хаце.
Потым папрасіў паклікаць сястру.

Пакуль я прывёў яе, Бардун на стол тое-
сёе паставіў. Нават бутэльку манаполькі
знайшоў. І давай трактаваць нас, як
блізкіх сваякоў. Распытваецца пра ўсё
на свеце і ў чаркі не забываецца ўліць.

Сястра адзін раз прыгубіла, другі, гляджу
— расхарашэлася, сядзіць, як юргіня.

Бардун хітра словамі так вяжа, што не
выціць грэх. Тады бярэ сястру за руку і
кажа:

— Пойдзем, Ганулю, у камору, зелле
табе пашукаем...

Сам ён, праўда, хутка вярнуўся. А
сястру засталася пасядзець мы яшчэ мо
з паўгадзіны. Пагаманілі — пасля чаркі
язык у роце спрытна скача. А Ганулі ўсё
няма ды няма. Нарэшце нясмела
пашкраблася. Прачыніла дзверы,
спынілася ў парозе. Вочы пад ногі
ўтупіла — манашка дый годзе. А ў самой
шчокі макамі гараць. Відаць, надта
моцнае Бардунова зелле аказалася.

Паехалі дахаты. Яна нічога не
расказвала, а таксама лезці ў душу не
люблю.

Мінула зіма, а навесну, чую, нарадзіла
мая сястрыца дзіцятка. За кума мяне
клічуць. Пасля першында — хлопчыка

— Гануля праз год дачушку прыдбала.
Відаць, сама ўжо да Бардуна збегала па
лякарства.

А потым неяк зімоу траляваў я каля
Шчары лес на хлеў, бо стары як рэштата
быў. Непадалёку некалькі мужчын з
Паламішча таксама лесавалі.

Палуднаваць селі разам. Я, вядома,
давай пра Бардуна распытваюцца,
успомніў, як сястру да яго прывозіў...

Гляджу, а паламішчанцы са смеху —
покатам ляжаць. Затым адзін з іх кажа
мне: «Хочаш зірнуць на тое Бардунова
зелле?» І — тычкае на ладнага
чупрыністага дзедюка, што задрэўшы
голаў, нібы жарабет, заходзіў ад рогаў
на ўвесь лес: «Гы, ты, ты!»

Памочнік

Першыя месяцы пасля ўз'ялвання
Заходняй Беларусі з Савецкай. Цягнік,
увагонне — ажыўленая гамонка. Некалькі
пружанскіх дзядзькоў распытваюць
пасажыра з усходу.

— Куды, чалавеча, едзецце?
— У Брэст.

— Пэўна, сваякоў адведзеце...
— Не, на падмогу вам, будзем разам
паднімаць народнае хазяйства.

— Дык вы, мабыць, інжынер які ці
мо аграном?..

— Не, таварышы, — тлумачыць з
гонарам сялянцам мінскі пасланец, — я
— бальшавік.

З літаратурнай спадчыны

Тры гады назад памёр паэт Яўген Крупенька —
шчыры, непасрэдна-ўзнёслы, нават у бядзе вялікі
жыццялюб. Былі ў ягонай душы — ураджэнца
гасцінна-маляўнічай Шклоўшчыны — святло і
свежасць дняпроўскай абалоні, была ўстойлівая
яснасць і многа непарушнай увагі да людзей.
Усё гэта ёсць і ў вершах, якія Яўген, будучы ўжо на
бальнічным ложку, пісаў да свайго апошняга дня. Хай
жа яны прынясуць аматарам роднага паэтычнага
слова добрую чалавечую радасць, якую спрадвеку
дае нам прыгожае пісьменства.

Мікола ФЕДЗЮКОВІЧ.

Яўген КРУПЕНЬКА

Калі сказаць дакладна, дык не вёз,
а на плячах па каляінах нёс.

І хоць з апошніх выбіваўся сіл,
ні ў кога дапамогі не прасіў.

Была ў мяне адной падмогай ты!
Ды, як пячаткі, жоўтыя лісты
паставіў нечакана лістапад, —
і што было, не вернецца назад!

Ад пацалункаў горыч на губах,
са мною — мая светлая журба...

●
О, гэты снег! Ён чысты — як нядзеля,
і ясны — нібы думкі ў галаве...
Таму ў сябе і не пытаю: «Дзе я?»
Ляжу — ці на снапах, ці на траве?»

Маўклівая палаты беласнежнасць,
І шчыня — як гурба пад акном.
У небе, на зямлі і ў сэрцы светласць,
яе вялікасць вабіць характвам.

І хоць яна, святочнасць, — ледзяная
і мёртвая... На тое і зіма
зямлю, як коўдрай, снегам накрывае
і рунь, як коўдрай цёплай, сагравае,
і ведае: не вечная сама.

Як хворае і стомленае сэрца,
што не здаецца смерці у грудзях,
жыццё яе таксама абарвеша,
сплыве ў лагчыны — у апошні шлях,
імкліва — гаманкімі ручаямі,
якія абудзіліся ад сну
і уваскрэслі, страціўшы вясну...
І я ў жыццё надзей не пакідаю!

МАЛІТВА ЛЮБВІ

Маліцца буду, стану на калені
перад табой, найпершая з багінь,
Прымі маё лірычнае маленне —
Амінь.

А хочаш — узніму цябе ў нябёсы,
У чыстую бязвоблачную сіль,
будзь толькі маім шчасцем,
маім лесам —

Амінь!

Калі агорне сум на адзіноце, —
яго зласліўцам, любая, пакінь.
Яшчэ твоей лістапад не ў пазалоце —
Амінь!

І ў гэтым часе — час яго не старыць,
не сумнівайся ў ягонай вяртанні,
якая напярэдні лёд расплавіць —
Амінь.

Хадзем у сад — на грушавую завязь
ты толькі раз адзіны вокам кінь,
твая краса ніколі не завяне —
Амінь!

Даруй, што не прызнаўся я ў любові,
хаця адчуў тваёй рукі цяплыню...
Дык не маўчы!..
Скажы адно мне слова —
Амінь!

●
Згадай яе — адыдзе боль шчымылівы
і лёгкі крок адчуеш у хадзьбе.
Жанчыне трэба дзякаваць за дзіва,
якое аддала яна табе, —
калі яна, як хваля, абдымала,
гарачымі губамі цалавала,
дыханнем саграваючы сваім...

І гэта — найцудоўнейшае шчасце:
гарэць, хмялець ад чарадзейнай страсці,
і паміраць не страшна разам з ёй!

●
Гэта было, не вернецца назад:
жывінь на зыходзе... Лістапад...

Прыходзіць час задумацца аб тым,
што ўжо не будзеш болей маладым.

Нібыта конь вялізны сена воз,
усё жыццё цяжкую ношу вёз...

ДРЭВЫ

Іголкі ці лісты на кожным дрэве
падобны толькі на сябе саміх.
У гэтым і адрозненне ўсіх іх,
як у людзей: у голасе і ў слове.

Карэннямі перапляліся ў глебе,
жывыя сокі п'юць з глыбінь зямных;
яны падобны да сябе, жывых,
а кроны іх купчастыя — у небе...

Люблю я дрэвы за іх рост і мужнасць!
Іх хіліць бура, ды не можа здужаць,
іх б'юць заўсёды ў крону перуны.

І, мужныя, яны мароз выносяць,
а вось ратунку ад сякер не просяць —
маўчаць, бездапаможныя, яны...

Жыццё пражыць —
не поле перайсці...

Адно жыццё даецца чалавеку,
пражыць яго — не поле перайсці...
А трэба важкі колас узрасціць —
так гаварылі мудрацы спрадвеку.

Жытнёвы колас — мудрасць, праўда
веку.
А праўду аніак не абысці.
Яна — аснова і ў маім жыцці,
адно жыццё даецца чалавеку.

Калі не сёння, дык заўтра — заўтра
яно правяршыць словы чыстай праўды
і на паверхню выкіне хлусню...

Адборным зернем поле засяваю,
раблю дажынкі, радуся дню,
калі сябу я зноўку пачынаю.

●
Дзе ты, часіна светлая надзей?
Магчыма, недарэчнае пытанне...
Яшчэ не вечар, але ўсё ж змярканне
чамусьці пачынаецца раней.

Гусцеюць цені дрэў і чалавека
і, доўгія, кладуцца на зямлю.
Цяжэюць і заплюшчваюцца іскі,
не разумею: сплю або не сплю?

А за вакном — нябёсы, птушкі
шырокі свет, няпрыйдзены пр
Абняць яго, прайсці яго мне
ды толькі немагчыма аніак.

А свет ёсць свет — ён плача
то ў хмарах, то ў вясёлках,
У фортку свежы вешер увз
і згубіцца ў палаце пакры

Як ні шукай, нідзе яго не знайдзеш.
Ды і навошта вешер той, Бел...
схіліўся вечар нізка да зямлі,
хаця яшчэ і сонца не заходзіць...

Публікацыя
П. М. НІКІЦІНАЙ.

Вьтокі

ЗБЕРАЖОНАЯ ЛЮБОЎ

ПРА ФЕСТИВАЛЬ, І НЕ ТОЛЬКІ

Вечар. Заняткі, лічы, скончыліся, але вучылішча не змаўкае да позняга часу. З класаў чуваць звонкі голас трубы, пасажы фартэпіяна, гукі скрыпкі. У камернай зале — урок па фальклору, хаця звычайнай размовы ці лекцыі не чуваць. Хутчэй гэта рэпетыцыя фальклорнага ансамбля Маладзечанскага музычнага вучылішча. Сёлетая ў студзені нечакана для саміх вучняў ды іхняга настаўніка — Зоі Русель — на конкурсе-фестывалі дзіцячых і юнацкіх калектываў у Маскве яны атрымалі дыплом першай ступені. Для сціплай навучальнай установы такі поспех — не вельмі частая з'ява.

— Зоя Францаўна, як далася перамога, як пачуваліся, даведаўшыся пра рашэнне журы?

— Спачатку адчулі неспадзяванае ўзрушэнне, потым вялікую радасць. А ехалі ў Маскву мы, спадзеючыся на тое, што свет не без добрых людзей, а казак не без долі. Будзь што будзе. Сабралі ці не апошнія сілы і эмоцыі перад выступленнем са сваімі «Калядкамі». «Ваісціну, адвагаю і пекла прайдзеш», — дадаў тады нехта. Потым, вольныя, патрапілі на Красную плошчу і нечакана для сябе пачалі калыдаваць, спяваць /было акурат свята Раства Хрыстова/. Хутка вакол сабраліся людзі і зрабіліся не проста глядачамі, а ўдзельнікамі дзеяння, ішлі ў скокі, падпявалі песні. А нейкая бойкая дзяўчына нараўне са студэнтамі заспявала прыпеўкі і нават адну сходу склала пра ансамбль... Усцешна, што ў Маскве мы набылі гэтак неабходную нам падтрымку, калі вельмі вядомыя спецыялісты адзначылі ў нашым выступленні самабытнасць, умение перадаць аўтэнтычнасць бытавання фальклору. Гэтае прызнанне надало нам сілы і ўпэўненасць. Адным словам, там добрая рада, дзе шчырая парада.

— Што адкрывае ў будучым для вас гэты поспех?

— Са шчасцем і ў грыбы добра хадзіць... «Абы тавар — купец будзе», — падхапілі вучні адказ сваёй кіраўніцы. Гледзячы на знаёмыя твары, я думала, што не надта й часта яны свецыцца такой шчырай ус-

мешкай, асабліва на ўроках, дзе ставіць адзнакі і на якія ісці не заўсёды хочацца. Што зробіш, іхні ўзрост імкнецца лепей жартаваць, чым гавараць. Можна было падзвіжца, як дасціпна студэнты здолелі ўплесці ў сваю гаворку мудрасць народную з прымаўкамі. Паведамлі таксама, што і песні на святах спяваюць не толькі сучасныя, якімі захапляюцца равеснікі: абавязкова ўспоміняць і старадаўнюю, што вывучылі на ўроках па фальклору.

Потым у размове з З.Русель высветлілася, што фестываль быў арганізаваны цэнтрам народных традыцый «Россия» і Нацыянальным Фондам Садзейнічання ЮНЕСКА. Узрост удзельнікаў ад 14 да 20 гадоў. Конкурс праводзіўся па 4-х жанрах: фальклорныя ансамблі, ансамблі песні і танца, аркестры ды ансамблі народных інструментаў і харэаграфічныя калектывы. У кожным жанры прысуджаліся дыпламы 1-й, 2-й і 3-й ступені. Уладальнікі дыпламаў 1-й, 2-й ступені ўдзельнічалі ў заключным гала-канцэрце на сцэне вядомай залы «Россия». А праходзіў конкурс у Маскоўскім тэатры юнага глядача і ацэньваўся высокапрафесійным журы: старшыня — В.Усцінава, мастацкі кіраўнік Дзяржаўнага народнага хору імя Пятніцкага; намеснік — М.Калінін, мастацкі кіраўнік Акадэмічнага рускага народнага аркестра імя Осіпава. У складзе журы былі вядомыя фалькларысты Маскоўскай кансерваторыі і Музычнай

акадэміі імя Гнесіных.

— А як вы трапілі на конкурс?

— Даведаліся выпадкова з аб'явы па тэлепраграме «Астанкіна». Захацелася новых уражанняў. І — выпрабаваць сябе. Беднаму часам і астрогу не боязна. Беларусь добра сустрэкала. З гэтага года фестываль выйшаў за рамкі ўсерасійскага, запрашаліся калектывы з блізкага замежжа: Украіна, Беларусь. Тры дні, якія мы былі там, тэрмін невялікі, але ж госць як госць, а валакіты досыць. На жаль, убачыць іншыя выступленні не ўдалося: конкурс праходзіў пры зачыненых дзвярах. Вядома, шкада, што пакуль ні ў Міністэрстве культуры, ні ў Саюзе музычных дзеячаў Беларусі, ні ў абласных і раённых упраўленнях культуры не ўзнікла такая ідэя, як у Расіі, — правесці свой аналагічны фес-

На здымку: ансамбль «Калядкі»

ПАГАНСТВА ЦІ ХРЫСЦІЯНСТВА?»

СПЕКТАКЛЬ «ЗВОН — НЕ МАЛІТВА» НА СЦЭНЕ ТЭАТРА ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ

Як і ўсялякі народ, беларусы маюць патрэбу ў міфалагізацыі сваёй гісторыі. Для адчування нацыянальнай паўнаважасці, пачуцця ўласнага гонару неабходна трымаць у памяці ідэалі заважных напалову гістарычных, навалову легендарных герояў, у народнай памяці прыхаваных, а таксама комплекс трагічных і меладраматычных сюжэтаў, з імі звязаных. Кожная нацыя жадае мець сваю Марыю Антуанету, Д'Артаньяна, князя Ігара, Макбета, Рычарда III. На стварэнне такога міфалагізаванага пантэона працуюць гісторыкі, літаратары, музыканты, драматургі. Чым больш таленавіта мастацтвам будуць апрацаваны легендарныя сюжэты, тым больш у іх шанцаў стаць здабыткам і іншых народаў.

Наша мастацкая міфалагізацыя гісторыі толькі пачынаецца. У культуры паступова вызначаюцца ўстойлівыя імёны: Ефрасіння Полацкая, Рагнеда, Францішак Скарына, М. Каліноўскі, К. Каліноўскі і іншыя. Часцей за ўсё імёны, а не сюжэты. Мастацтва займае алоўным чынам, стварэннем гераізаваў аперэ партрэтаў дзеячаў беларускай гісторыі, даследаваннем іх дзейнасці ў нацыянальную скарыніцу і не вельмі поціцца аб стварэнні неабавязкова «тургіі» іх жыцця. Справа не столькі ў тургіі, а ў адрасце інтрыгай. Размова, аб адсутнасці іншага, не эпічнага, а рычнага погляду на жыццё. Можа, час дэклінага погляду яшчэ не надышоў?

Мусяць, на «сюжэты» абрыс для нас з тым сёння маю да: за яе імем адрасу паўстае не толькі атрытычнай адданасці зямлі продкаў, а і няўдалая спроба забойства князя Уладзіміра, размахістыя пераходы князёўны ад бескампраміснага паганства да манаства. Невыпадкова Рагнеда зрабілася галоўнай гераіняй спектакля «Звон

— не малітва» па п'есе І. Чыгрынава на сцэне тэатра імя Янкі Купалы.

Гістарычны спектакль — гэта больш моцны прадукт у справе міфалагізацыі гісторыі, таму што прызначаны шырокай аўдыторыі і адкрывае мінулае ў жывых малюнках. Іншая гаворка, што, ствараючы манументальныя сцэнічныя палотны, іх аўтары не заўсёды ўлічваюць скіраванасць глядацкага ўспрымання менавіта на драматычны сюжэт. Гістарычны спектакль на нашай сцэне зазвычай арыентуецца на стварэнне статычнага эпічнага вобраза героя на нейкім абагульненым фоне, які толькі падкрэслівае значэнне яго дзейнасці, а не на развіццю інтрыгу.

Спектакль купалаўскага тэатра «Звон — не малітва» цікавы тым, што ў ім ёсць спроба адлюстраваць мінулае ў яркім сюжэце.

Рагнеда жыла ў скрутную часіну, якую перыядычна перажываюць людзі. Тая часіна сваёй нестабільнасцю нагадвае дзень сённяшні. Рагнеда на ўласным лёсе зведала злом свядомасці, знішчэнне традыцыйных каштоўнасцей /паганская вера бацькоў адрывнута, а новая рэлігія Хрыста навязваецца палітыкамі зверху/. Мо таму праз тысячагоддзе асабліва прыцягвае позірк сваіх нашчадкаў?

Але Рагнеда, якая паўстае на сцэне, анік не суадносіцца з нашым існаваннем. У яе душы няма характэрных для сучаснага чалавека пераломнага часу ваганняў, няўстойлівасці; гэта цэльная гераіня. Таму размова ў спектаклі «Звон — не малітва», які створаны рэжысёрамі В. Раеўскім і Г. Давыдзькам, не пра сучасны стан душы і наогул не пра сучаснага чалавека, а пра ідэальнага героя нацыянальнага пантэона.

Калі прыгадаць вядомую думку аб тым, што жывая гісторыя — гэта не рух у далачынь стагоддзяў, а набліжэнне мінуўшчыны да сучаснасці, знішчэнне мяжы паміж мінулым

і рэальнасцю, то ў дачыненні да спектакля купалаўскага гэта мяжа, наадварот, устаўляецца. Зрэшты, тэатр неяк хістаецца: вобраз часу 10-га стагоддзя відавочна суадносіцца аўтарамі спектакля з сённяшнім днём, а вобраз трактоўка герояў падпарадкоўваецца іншым мэтам.

Паганства і хрысціянства — дзве сілы, між якіх заціснуты чалавек у пастаноўцы купалаўскага тэатра. Наша двухсэнсоўнае шараханне напрыканцы XX стагоддзя ад адраджэння беларускага фальклору, а з ім сумесна і элементаў паганства да хрысціянства і культуры хрысціянства — адбіліся на спектаклі, дастаткова двухсэнсоўным з погляду драматургіі і разумення «пераломнага» часу. Гаворка не пра адпаведнасць сцэнічнай версіі рэальным падзеям мінулага. Суадносіць праўду і мастацкі вымысел — справа гісторыкаў. Тэатр і драматург маюць права на ўласную трактоўку гістарычных падзей. Гаворка пра іншае. Тэатр услед за І. Чыгрынавым сам над сабой павесіў Дамоклаў меч выбару: ён процістаўляе дзве рэлігіі, але ніводнай не аддае перавагі. У інтэрпрэтацыі падзей аўтары спектакля нібыта не могуць выбраць, на бок якой веры паўстаць народнай паганскай, спрадвечна беларускай ці хрысціянскай, прывезенай з Візантыі і Кіева.

Па-свойму мае рацыю Рагнеда, якая сцвярджае, што нельга забываць сваіх старых бацькоўскіх багоў. Па-свойму маюць рацыю Ізяслаў і Уладзімір, якія спадзяюцца, што з надыходам хрысціянства гісторыя зменіць свой крывава-чырвоны плашч... Кан'юнктура сённяшняга часу таксама двухсэнсоўная: беларускае Адраджэнне быццам бы мае на ўвазе вяртанне паганскіх культур, абрадаў, багоў; тысячагоддзе хрысціянства на Беларусі, пакату ў гады савецкай улады патрабуюць сцвярджэння і замацавання ўласных каштоўнасцей.

тываль, каб выявіць маладыя сілы, асабліва ў традыцыйным фальклору як значнай частцы нашай нацыянальнай культуры.

Можа, маленькаму беларускаму ансамблю і шанцавала, што маладзечанцы проста самі паехалі «у Маскву па песні» і не давялося прабівацца праз бюракратычныя заслоны? Наогул, даследчыкамі аўтэнтычнага фальклору адзначаюцца тры законы яго існавання: самаарганізацыя, самарэгуляцыя і самакіраванне. Калі ж дбаць пра яго захаванне, то не абыйсця без арганізаванай падтрымкі. Адзін з яе відаў — ансамблі, скіраваныя на сур'ёзнае вывучэнне народнай традыцыі. У той самы час, калі газеты пішучь аб праблемах моладзі, пра адраджэнне нацыянальнай самасвядомасці і культуры, З.Русель і такія ж, як яна, энтузіясты знаходзяць і ўжо знайшлі выйсце. Гэта шлях канкрэтных спраў і практычных дзеянняў, а не размоў і дэкларацый. Бо наша ганарлівасць, як хвароба, не дае паўнацэнна жыць. Вось калі забяспечыць большую падтрымку дзіцячым і юнацкім калектывам, студыям, гурткам, фестывалем — загучыць слова бацькоўскае і палёцца песня родная. Можа, тады не спатрэбяцца нежыццяздольныя ўказы аб тым, каб перавесці ў

У ВІНІКУ першай сусветнай вайны, расійскай камуністычнай рэвалюцыі 1917 г. і ўпадку Беларускай Народнай Рэспублікі /пракламаванай Першым Усебеларускім Кангрэсам у Менску 30 снежня 1917 г., незалежнасць якой Рада БНР абвясціла 25 сакавіка 1918 г./ — Беларусь пакінула 122 000¹ яе жыхароў з агульнага ліку 2 000 000² непрамірэнцаў да савецкай улады, пайшоўшы на эміграцыю з усяе прасторы былой расійскай імперыі. Гэта была шостая хваля масавай беларускай эміграцыі. Часткова яна ішла, разам з іншымі народамі расійскай імперыі, на ўсход — у Маньчжурію /Харбін, Хайлар, Мулін/ і Кітай /Шанхай, Цянь-цзін, Пекін/, але асноўная маса кіравалася на захад — у Фінляндыю, Прыбалтыку, Ня-

Езавітаў, Ю. Гадыцкі-Цвірка/ і сацыял-дэмакратаў /А. Аўсянік/, было пастаноўлена стварыць вакол урада В. Ластоўскага адзіны нацыянальны блок. Адначасова ўрад павёў акцыю, скіраваную на сарванне рыжскіх перагавораў паміж Савецкай Расіяй і Польшчай аб падзеле тэрыторыі Беларусі. Аднак на падставе мірнага пагаднення, падпісанага 11 жніўня 1920 г. паміж урадамі Латвіі і РСФСР, з асобным парграфам, паводле якога Латвія абавязвалася спыніць на сваёй тэрыторыі дзейнасць Урада БНР, ягоных дыпламатычных інстытутаў і ўсіх іншых беларускіх эміграцыйных арганізацый, — дыпламатычныя місіі БНР у Латвіі спынілі сваё існаванне, а ўрад БНР пераехаў у Летува, куды ў лютым 1921 г. пераехала і замежнае Бюро ЦК партыі беларускіх эсэраў — Т. Грыб, П. Бадунова і Я. Мамонька³.

сама пытанне аб палітычным упарадкаванні ўсходняй Еўропы. Дзеля гэтага ўрад БНР вырашыў паслаць на канферэнцыю і сваю дэлегацыю. 27 красавіка туды прыбылі прэм'ер-міністр В. Ластоўскі і міністр замежных спраў А. Цвікевіч. Яны пачалі старацца паставіць на парадак дня канферэнцыі «беларускае пытанне». 2 траўня дэлегацыя БНР мела нарады з падобнымі дэлегацыямі Украіны, Грузіі, Азербайджана, Кубані і Усходняй Галіцыі. Таго ж дня яна мела гутарку і з англійскай дэлегацыяй. На наступны дзень была прынятая старшынёю Генуэзскай канферэнцыі, прэм'ер-міністрам Італіі Л. Фактам, і ўручыла яму мемарыял Урада БНР з просьбаю паставіць на абмеркаванне канферэнцыі пытанне аб скасаванні Рыжскага ўмовы і аб прызнанні БНР незалежнай дзяржавай. Тэкст гэтага мемарыяла

В. ГАЛУБОВІЧ,

кандыдат гістарычных навук

БЕЛАРУСКАЯ ЭМІГРАЦЫЯ Ў 1917 — ПАЧАТКУ 1941 г.

меччыну, Чэха-Славаччыну, Францыю, ЗША⁴.

К таму часу ў заходніх краях Еўропы дзейнічалі прызнаныя дэ-юрэ ці дэ-факта дыпламатычныя прадстаўніцтвы, місіі ці кансулаты БНР: прадстаўніцтва БНР пры ўрадах балтыйскіх дзяржаў у Рэвелі на чале з інжынерам Душэўскім; Вайскова-дыпламатычнае прадстаўніцтва БНР пры ўрадзе Фінляндыі ў Хельсінках /прадстаўнік — генерал А. Корчак-Крыніца-Васількоўскі, райца — палкоўнік Ю. Эльвеніп/, пазней — прадстаўніцтва БНР з прадстаўніком К. Цярэшчанкам; генеральны кансулат БНР пры ўрадзе Турэччыны ў Канстанцінопалі на чале з палкоўнікам І. Ермачанкам; прадстаўніцтва БНР у Балгарыі і на Балканах /прадстаўнік генерал Галубінаў/; прадстаўніцтва БНР пры ўрадзе Чэха-Славаччыны /прадстаўнік М. Вяршынін/; дыпламатычная місія БНР у Нямецчыне /адвакат Л. Заяц, пазней — А. Бароўскі/ і іншыя. У Берліне дыпламатычная місія БНР выдавала ў нямецкай мове тыднёвы бюлетэнь «Весткі Беларускага Прэсбюро», а ў беларускай мове — газету для ваеннапалонных «З Роднага Краю».

У Прыбалтыцы часова знаходзіліся таксама некаторыя фармацыі БНР: у паўночнай Латвіі і паўднёвай Эстоніі — Асобны атрад /каля дзесяці тысяч жаўнераў/ пад камандам генерала С. Булак-Балаховіча. Атрад гэты, на аснове ўмовы паміж урадамі БНР і Эстоніі, да часу выхаду на сваю тэрыторыю, застаючыся асобнай вайскавай адзінкай БНР, падлягаў эстонскаму галоўнакамандаванню. У Летуве, згодна з умовамі паміж урадамі БНР і Летувы ад 11 лістапада 1920 г., перабывалі адступіўшыя з Беларусі пад ціскам бальшавікоў і палкаў /ці новасфармаваныя тут/ Беларускае палк пяхоты, Беларускае швадрон, Горадзенскі батальён былога Горадзенскага палка, 1-ая і 2-ая асобныя беларускія роты, асобны беларускі батальён і іншыя. На чале іх стаяў генерал Кандратовіч, а па ягонай дэмісіі — беларускія афіцэры Лаўрышаў, Глінскі, Ружанцоў і іншыя. Для жаўнераў выдаваўся часопіс «Вайсковы»⁵.

На эміграцыю змушаныя былі ісці і найвышэйшыя дзяржаўныя органы БНР — Прэзідыум Рады на чале з П. Крэчаўскім, ўрад БНР /кабінет В. Ластоўскага/, а таксама шэраг радных і некаторыя партыйныя цэнтры. Найбольшую актыўнасць у сваёй дзейнасці яны выявілі да 1923 г.

Напачатку ўрад БНР выехаў у Латвію і распачаў тут акцыю кансалідацыі нацыянальных беларускіх сіл за межамі для працягу змагання за незалежнасць БНР. 20 кастрычніка 1920 г. на палітычнай канферэнцыі ў Рызе, у якой бралі ўдзел прадстаўнікі беларускіх эсэраў /В. Ластоўскі, Я. Мамонька, інжынер К. Душэўскі, інжынер А. Галавінскі, А. Вальковіч/, сацыялістаў-федэралістаў /П. Крэчаўскі, В. Захарка, Я. Варонка, К.

З Летувы ўрад БНР звярнуўся да ўрадаў Антанты, Прыбалтыкі, Скандынавіі і Нямецчыны з просьбаю не дапусціць падзелу Беларусі ў Рызе. Да сярэдзіны лютага 1921 г. у гэтай справе было пададзена 26 мемарыялаў і дэкларацый. Праз сваю дыпламатычную дэлегацыю на чале з міністрам замежных спраў БНР палкоўнікам А. Ладновым у Парыжы ўрад БНР прасіў урады Антанты паставіць на парадак дня Версальскай канферэнцыі «беларускае пытанне», дапамагчы БНР утрымаць сваю дзяржаўную незалежнасць.

Заходні свет да ўсяе гэтае акцыі Урада БНР быў глухі. 18 сакавіка 1921 г. торг паміж РСФСР і Польшчай быў закончаны і Беларусь была падзелена. РСФСР дастала сабе большы кавалак Беларусі, з якога частку далучыла да Расіі, а зрэшты выкіраіла БССР. Польшча атрымала каля 100 000 кв. км з насельніцтвам амаль чатыры мільёны чалавек. Невялікія часткі Беларусі былі далучаны да Латвіі і Летувы. Не дапамагло і Слуцкае паўстанне 27.XI—28.XII 1920 г. — адно з найбольшых антысавецкіх паўстанняў у Беларусі, калі па падпісанні 12 кастрычніка 1920 г. прэлімінарыя ўмовы аб падзеле Чырвоная Армія пачала займаць Слуцчыну⁶.

З Летувы ўрадам БНР рыхтавалася спроба падняць паўстанне ў Заходняй Беларусі і БССР. Улетку 1921 г. для гэтай мэты быў створаны Цэнтральны Беларускае Паўстанчы Камітэт /ЦБПК/ на чале з сябрам ЦК партыі беларускіх эсэраў /былым кіраўніком Слуцкага паўстання/ адвакатам У. Пракулевічам, высланым нелегальна ў БССР. Хоць да паўстання не дайшло, арганізаваны ЦБПК партызанскі рух на землях БССР — тварэнне гэтак званай «зялёнай арміі» — занепакоіў органы савецкай улады. Паводле яе афіцыйных дадзеных⁷, толькі ў шасці паветаў тагачаснай БССР у траўні 1921 г. ужо было колькі дзесяткаў аддзелаў «зялёнай арміі» з дзвюма тысячамі партызанаў, у чэрвені колькасць партызанаў дасягнула да 3500. Змаганне супраць іх вялі спецыяльна створаныя вайсковыя фармацыі ЧОНу /часті асобнага назначэння/.

Для большае кансалідацыі беларускіх нацыянальных сіл у эміграцыі ўрад БНР склікаў на 25—28 верасня 1921 г. у Празе чарговую, больш шырокую, Беларускае нацыянальна-палітычную канферэнцыю, на каторую з'ехалася 37 прадстаўнікоў беларускіх нацыянальных і палітычных партый і арганізацый з Летувы, Заходняй Беларусі, Нямецчыны і Чэха-Славаччыны. Канферэнцыя выказала сваю салідарнасць з Слуцкім паўстаннем, прыняла рэзалюцыю супраць рыжскага падзелу Беларусі, пацвердзіла АКТ 25 сакавіка 1918 г., прызнала за адзіны заканадаўчы орган Беларускае Раду БНР, а за адзіны законны выканаўчы орган — ўрад БНР /кабінет В. Ластоўскага/, заклікаўшы аб'яднацца вакол іх усе цэнтры беларускай эміграцыі.

На 10 красавіка 1922 г. з ініцыятывы англійскага прэм'ер-міністра Д. Лойд Джорджа ў Генуі была склікана міжнародная канферэнцыя па эканамічных і фінансавых пытаннях. У ёй брала ўдзел 29 краёў. На абмеркаванні канферэнцыі ставілася так-

быў уручаны затым усім дэлегацыям канферэнцыі⁸.

Мемарыял Урада БНР быў разгледжаны на пасяджэнні палітычнай камісіі канферэнцыі, дзе былі заслуханы таксама і аргументы дэлегацыі БНР. Але ў выніку рашучага супраціву савецкай дэлегацыі /міністра замежных спраў Г. Чычэрына/ пытанне пра лёс БНР не было пастаўлена на парадак дня канферэнцыі, якая хутка па віне савецкай дэлегацыі наогул развалілася.

2 лістапада 1923 г., пасля зняцця прэм'ера В. Ластоўскага і рэарганізацыі /23 жніўня/ Урада БНР, Прэзідыум Рады і ўрад БНР пераехалі з Коўні ў Прагу. У Коўні застаўся толькі новы прэм'ер урада А. Цвікевіч.

Беларуская эміграцыя 6-ай хвалі /часта з ініцыятывы і з дапамогаю прадстаўніцтваў БНР/ адразу пачала тварыць свае эміграцыйныя асяродкі і арганізацыі ў вольным свеце. Лепей ёй гэта ўдалося ў Латвіі, Летуве, Чэха-Славаччыне, ЗША і Францыі. У Латвіі ад 1919 г. яна гуртавалася вакол Рады Беларускай калоніі ў Рызе, дзе былі зарганізаваны Беларускае культурна-асветнае таварыства «Бацькаўшчына», Беларускае клуб, Курсы беларусаведы і пачаў выдавацца часопіс «На чужыне». Аднак па згаданай умове паміж урадамі Латвіі і РСФСР усе арганізацыі беларускіх эмігрантаў у Латвіі былі ў канцы 1920 г. забаронены, аж пакуль у 1924 г. яны не пачалі аднаўляцца. У Рызе тады зноў пачаліся беларускія асветныя таварыствы «Рунь» /старшыня — А. Шчорс/ і «Беларуская хата» /старшыня — М. Дзямідаў/. Таварыства беларускіх настаўнікаў адчыніла і ўтрымлівала 4 беларускія прыватныя школы і беларускую гімназію, выдавала часопіс «Школа і жыццё». «Беларускае выдавецкае таварыства ў Латвіі» выдавала беларускія кніжкі, брашуры і месячны часопіс «Беларуская школа ў Латвіі». Было заснавана таксама «Беларускае навукова-краязнаўчае таварыства». Пад рэдакцыяй К. Езавітава ў 1925—30 гг. выходзіла газета «Голас беларуса». У 1934 г., калі да ўлады ў Латвіі прыйшоў дыктатар К. Ульманіс, амаль усе арганізацыі беларускіх эмігрантаў ізноў былі забароненыя.

У Летуве да 1927 г. галоўным асяродкам беларускіх эмігрантаў была Коўна. Беларускае эмігранты ядналіся вакол Беларускага нацыянальнага камітэта /старшыня — інжынер А. Галавінскі/, Беларускага культурна-асветнага таварыства і Беларускага выдавецкага цэнтру /кіраўнік — В. Ластоўскі/. Тут выдаваліся беларускія кніжкі, часопісы «Беларускі Свцяг» і «Крывіч»⁹.

У Чэха-Славаччыне эміграцыйны рух канцэнтравалася спярша каля прадстаўніцтва БНР, пазней — каля Беларускай Рады ў Празе і іншых эміграцыйных арганізацыяў — Беларускага культурнага таварыства імя Францішка Скарыны, Беларускага таварыства «Сокал», Аб'яднання беларускіх студэнцкіх арганізацый, каторае было сябрам Міжнароднай студэнцкай канфедэрацыі /СІЕ/ і цэнтрам усіх беларускіх студэнцкіх арганізацый у Пра-

зе /тут было болей за 100 беларускіх студэнтаў/, Берліне, Рыме, Мюнхене, Бруселі, Лілі, Варшаве, Вільні, Рызе і г. д. Аб'яднанне выдавала свой «Бюлетэнь», а Таварыства імя Францішка Скарыны — часопіс «Скры Скарыны». Тут жылі і тварылі свае гістарычныя працы паэты У. Жылка /1923—26 гг./ і Л. Геніюш /ад 1938 г./¹⁰.

У 1921 г. быў заснаваны Беларускае камітэт у Канстанцінопалі. Ад 1920 г. там сярод эвакуіраваных, галоўным чынам з Крыма, афіцэраў і жаўнераў расійскай арміі было шмат беларусаў, якія пазней выяжджалі з Турэччыны ў ЗША і іншыя краі вольнага свету. Камітэт даручыў палкоўніку Я. Ермачэнку наваздаць луннасць з Урадам БНР у Летуве, куды ён і выехаў. Ад прэм'ера В. Ластоўскага Ермачэнка атрымаў намінацыю на дыпламатычнага прадстаўніка БНР пры Турэцкім урадзе і на генеральнага консула БНР на Балканах, куды таксама эмігравалі беларусы пасля расійскай бальшавіцкай Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 г. Па звароце ў Канстанцінопаль ён зляжыў свае акрэдытуючыя паперы старшыні турэцкага ўрада Тэфік Пашы, а, па ягонай парадзе, і камісарам акупацыйных уладаў у Турэччыне — амерыканскаму, ангельскаму, французскаму, італьянскаму і грэцкаму. Ад трох апошніх урадаў /французскага, італьянскага і грэцкага/ хутка былі атрыманыя прызнанні БНР дэ-факта. Амерыканскі і англійскі камісары заявілі, што не будуць прадстаўніцтва БНР перашкаджаць у ягонай дыпламатычнай дзейнасці. Дыпламатычнае прадстаўніцтва БНР у Канстанцінопалі ў тым жа, 1921 г., заснавала кансулаты БНР у Балгарыі і Югаславіі.

У ЗША паўсталі два цэнтры беларускай эміграцыі — у Нью-Йорку і Чыкага. У Нью-Йорку ў 1921 г. быў створаны Беларускае нацыянальны камітэт і Камітэт помачы работнікам і сялянам Заходняй Беларусі. У Чыкага — Беларуска-амерыканскі нацыянальны саюз /з бібліятэкай, асветнай камісіяй і прэсавым бюро/ і Беларуска-амерыканскі клуб. Дзейнасць гэтых арганізацый асабліва ажывілася, калі ў ЗША прыехаў былы прэм'ер Урада БНР Я. Варонка. Ён ад кастрычніка 1926 г. пачаў выдаваць у Чыкага газету «Беларуская Трыбуна».

Што датычыцца беларускай эміграцыі ў Францыі, тут трэба адзначыць, што яе арганізацыйнае жыццё пачалося ад 1926 г. Найбольш актыўна пачалося яно ў 1930 г., калі з Прагі сюды пераехалі інжынер М. Абрамчык і інжынер Л. Рыдлеўскі, чым стараннем тут быў заснаваны «Хаўрус беларускай працоўнай эміграцыі» з цэнтрам у Парыжы і пяці філіямі на правінцыі. «Хаўрус» выдаваў свой часопіс «Рэха».

Некаторыя эмігранты ў Празе і Парыжы падпалі пад камуністычныя ўплывы. Адзін з іх, М. Падгаецкі з-пад Менска — афіцэр расійскага экспедыцыйнага корпуса ў Францыі, здэмабілізаваны ў 1919 г. у Парыжы, у 1927 г. вярнуўся ў Беларусь і колькі гадоў працаваў карэспандэнтам менскай расійскай газеты «Рабочий». Расчараваўшыся ў камунізме, ён уцёк назад у Францыю і выдаў там па-французску кніжку сваіх успамінаў «Чырвоная навалыніца»¹¹, паказаўшы ў ёй на канкрэтных выпадках з жыцця сапраўды талітарна-дэспатычны твар камунізму ў БССР.

У пошуках працы і лепшых умоў жыцця ў 1924—1939 гг. з Заходняй Беларусі рушыла 7-ая хваля масавай беларускай эміграцыі. Меней — у Францыю /дзе, разам з эміграцыяй 6-ай хвалі, колькасць беларусаў дасягнула да 20 тысяч/, Бельгію, Канаду. Болей — у краі Паўднёвай Амерыкі, дзе, паводле прыблізных падлікаў Згуртавання беларусаў у Аргенціне, разам з эміграцыяй 4-ай хвалі, іх было каля 350 тысяч. 120 тысяч — у Бразіліі, 100 тысяч — у Аргенціне¹² /з іх каля 60 тысяч у Буэнас-Айрэсе і ягоных ваколіцах/, 60 тысяч — ва Уругваі, 60 тысяч — у Парагваі і 10 тысяч — у Чылі¹³.

З гэтай хвалі эканамічнай эміграцыі нам вядомы /апрача згаданага «Хаўруса» ў Францыі/ колькі беларускіх грамадска-культурных арганізацый у Аргенціне /у Буэнас-Айрэсе і на правінцыі/: Беларускае культурна-асветнае таварыства, паўсталае ў снежні 1934 г., Беларускае таварыства «Культура» з бібліятэкай імя І. Луцкевіча і Беларускае таварыства «Белавежа», паўсталае ў кастрычніку 1938 г.

З Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі /у межах да 1939 г./ эмігравала 4587 чалавек. З гэтага ліку да Англіі выехала 24, да Аўстраліі — 718, Бельгіі — 30, Бразіліі — 343, Венесуэлы — 47,

(Працяг на стар. 12)

ЖЫЦЬ ТРЭБА ТУТ

ДЫЯЛОГ ІРЫНЫ ЖАРНАСЕК З СЕРЖУКОМ СОКАЛАВЫМ-ВОЮШАМ

— Сяржук, апошняя наша з табой гутарка ў наваполацкай газеце два з лішнім гады таму называлася «Жыць трэба тут». Гэта былі твае словы, і я з лёгкім сэрцам вынесла іх у загаловак. Час ідзе, ты жывеш там, за акіянам... Як мы назавем нашу сённяшнюю гутарку для «ЛіМа»?

— Гэтакаса: «Жыць трэба тут».

— Даволі арыгінальна. Але, прабач, ты жывеш усё ж там, а да нас прыехаў у госці.

— Няпраўда, я прыехаў дадому. Так, амаль тры гады я пражыў у ЗША, але ж да гэтага былі мае 33 гады на Беларусі. Ну, калі чалавек пайшоў у войска, то хіба гэта азначае, што ён не жыве дома?

— «Каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба у розных краях пабываць...»

— На гэта Уладзімір Арлоў дадае звычайна: «Хто любіў, той пабываў».

— Ну, ты ўсё ж жывеш, прабач, знаходзішся за мяжой па сваёй ахвочы. Розніца даволі істотная. Але ў тваёй любові да Беларусі я і раней не сумнявалася. Ці змянілася штосьці ў тваім ўспрыманні радзімы цяпер?

— Змянілася. Яна стала яшчэ лепшай і прыгажэйшай.

— А калі яе параўнаць з Амерыкай?

— Выйграе. Па-першае, людзі ў нас лепшыя, па-другое, свае, па-трэцяе, вырастаюць раней, не застаюцца найнімі да 30-40 гадоў, умеюць думаць, кніжкі чыталі і чытаюць, а не толькі коміксы.

— Ну, тады нам застаецца адно паспачуваць табе, бо ты цяпер сярэд тых, хто чытае коміксы. А што чытаеш ты?

— Я? — Ну-у што... Коміксы! А калі сур'ёзна, дык я вельмі мала цяпер чытаю — не хапае часу.

— На што, калі не сакрэт, траціцца твоя час?

— Не сакрэт. Больш за ўсё — на дэпрэсію.

— Акрамя дэпрэсіі, я ведаю, што ты яшчэ і працуеш. Як табе, дарчы, працеца на радыё «Свабода»? Ты сам лічыш, што карысныя яшчэ для нас гэтыя перадачы

нават і пасля ўсіх змен, што адбыліся на Беларусі?

— Думаю, патрэбныя. У іх — погляд збоку, а ён ніколі не зашкодзіць. Толькі, як на маю думку, варта было б тое-сее памяншаць. «Свабода» мае свае правілы, традыцыі. Я не заўсёды ў іх упісваюся. Мне здаецца, радыё павінна быць больш вольным, і тады яно стане больш цікавым.

— Ты маеш на ўвазе цензуру? «Свабода» не хапае свабоды?

— Менавіта. Напрыклад, не прайшла ў свой час мая перадача пра антысавецкі партызанскі рух на Беларусі пасля вайны.

— Цікава. Здаецца, твае цяперашнія супрацоўнікі павінны быць зацікаўлены ў падобнай тэматыцы.

— Яны пачылі, што інфармацыя састарэла, трэба яе спраўдзіць у савецкіх архівах, пашукаць там новыя звесткі.

— А сам ты не сумняваўся ў дакладнасці сваёй інфармацыі?

— Я карыстаўся амерыканскімі выданнямі, у тым ліку і колішнімі паведамленнямі самой радыёстанцыі «Свабода». У мяне па гэтай тэме сабраны матэрыялы на перадачу дзесяць.

— Прызнаюся, я не заўсёды слухаю, як ты вышчаеш да нас з-за мяжы. Не чула я і той перадачы, з-за якой усчалася твая палеміка з пісьменнікам Генрыхам Далідовічам. Як ты, дарчы, успрыняў ягоны адказ табе ў «ЛіМе»?

— Я думаю, што не толькі ты не чула той перадачы, але яе не чуў і Генрых Далідовіч. Відаць, на радасць публіцы, ахвочай да плётак, спрадаваў сапуты тэлефон. Інакш ён не быў бы настолькі катэгарычны. І потым. Чаму я не магу сказаць праўду аб тым, як я калісьці з кімсьці сустракаўся?

Ці мы зноў будзем нешта ўтойваць, лакаваць? Праўда — ёсць праўда. Яе нельга хаваць.

— А табе не здаецца, што мы часам тую праўду паднямаем звычайным самаедствам? Мы капаем у сабе, вышукваем нейкія грахі, і гэта нам папросту перашкад-

жае глядзець у будучае, шукаць выйсця з сучаснага безладу.

— Што ты прапануеш: як і раней утойваць праўду аб вайне, аб ахвярах сталіншчыны, аб тых прычынах, якія прывялі да ўсяго гэтага? Праўду трэба гаварыць у любых умовах.

— Сяржук, толькі не пераконвай мяне, калі ласка, у тым, у чым я сама даўно пераканана. Я цяпер кажу аб шкодзе звычайнага самаедства. Ну, да прыкладу, маладыя пісьменнікі абвінавачваюць старэйшых у тым, што яны пісалі не так, як трэба было, жылі не так, як трэба было. Ну, штосьці калісьці схібіў, аступіўся, прамаўчаў. Усе мы — людзі, і часта бываем слабымі людзьмі. Але часам нейкія дробныя хібы ўносяцца на вышыню, і ўжо той-сёй з маладых лічыць, што мае права рабіць вырак старэйшаму, які жыў у зусім іншых умовах.

— Але права пісаць «у стол» у яго было? Было. Чаму тады той старэйшы яго не выкарыстаў?

— Так, наша літаратура не змагла ў апошнія гады пахваліцца стосам таленавітых твораў, напісаных «у стол». Але давай мы з табой паспрабуем паставіць сябе на месца пісьменнікаў 40-х альбо 50-х гадоў, якім пашчасціла перажыць сталіншчыну, і яны чапляліся за жыццё, як дарчы, і ўсе, каму гэтакаса пашчасціла. Як ты думаеш, мы з табой шмат напісалі б «у стол»?

— Хіба ў той час не было Салжаніцына, Бродскага?

— Я пытаюся ў цябе, а не ў Салжаніцына.

— Цяжка, вядома, адказаць, але пісаць трэба было. Гэта ніякае не абвінавачванне, бо тыя, хто мог бы пісаць «у стол», загінулі раней. Вось і ўсё.

— А табе не здаецца, што гэта проста наша нацыянальная рыса: надзея як-небудзь пражыць ціха, незаўважна, перакаць?

— Не, ну не ўсе ж спадзяваліся перакаць, былі ж і ў нас рухі, якія прычылі агульнапрынятай палітыцы. Беларусы — нармальныя, зда-

рвая нацыя, якая сама вінавата ў сваіх бедах.

— Нязвычайна некаччэ аб здароўі нацыі. Цяпер усё больш пачуеш аб яе хваробе.

— Ну-ну, і яшчэ аб тым, што знішчана эліта нацыі. А тыя самыя Быкаў, Пазняк — яны хто? І хто калі вызначыў, колькі народ павінен мець эліты?

— Хіба здароўе нацыі вызначаецца толькі элітай? Скажам, літоўскі народ ведаў, на што ён ідзе ад самага пачатку так званай перабудовы, і ён гатовы быў падтрымаць сваю эліту, гатовы быў зразумець яе. Памятаеш маўклівых літоўцаў са свечкамі ў руках пасля таго, як у студзені пабілі іх сыноў і дачок? Ты можаш уявіць маўклівых беларусаў на вуліцах нашай сталіцы, калі б, не дай Божа, здарылася штосьці падобнае тады ў нас?

— Не, не магу. Але гэта зноў жа яшчэ не гаворыць аб нашай хваробе. Беларусы яшчэ і не выбралі свайго Браздзюскаса. Вось калі яны зробяць свой выбар... Мы ж яшчэ ні разу самі, па сваёй волі, не выбіралі.

— Прыйдзе час — выберам. У нас вунь ужо нават свой граф знайшоўся, які нібыта не супраць стаць беларускім прэзідэнтам. Скажы, як ты ўвогуле ставішся да таго, калі нашы суайчыннікі з-за мяжы пачынаюць вучыць, як нам трэба жыць?

— Думаю, што карыснай было б ім прыехаць і паказаць гэта на практыцы. Многія з эмігрантаў крычалі: «Там, на Беларусі — камунізм! Там няма свабоды! Там усё знішчаецца камуністычнымі сіламі!» Ну, цяпер няма камунізму, затое ёсць магчымасць вярнуцца на радзіму. Нешта ж не спяшаюцца.

— Ведаеш, апроч сямі Латышонкаў з Беластока, у якой вельмі добра захаваўся беларускі дух, мне не дадалося сустрэцца з нашымі суайчыннікамі за мяжой. Але я ведаю даволі шмат эмігрантаў, якія жывуць у Польшчы, Канадзе, Амерыцы. І ведаеш, у мяне ёсць падазрэнне, што працэнт свядомых беларусаў у адносінах да агульнай колькасці нашых суайчыннікаў за мяжой, і працэнт свядомых беларусаў у адносінах да агульнай колькасці насельніцтва Беларусі — прыкладна аднолькавыя. Не? Апошнім часам ледзве не заклікаюць маліцца на тых, за мяжой...

— Гледзячы што ўкладваць у паняцце слоў «свядомы беларус».

— А я думала, што ў нас з табой гэты сэнс не выклікае дыскусіі. Памятаеш, твае радкі з песні: «Адзнака ў пашпарце — яшчэ не права звацца беларусам»... Хіба твае

Сярод кніг

АГЛЕДЗІНЫ БЫЛОГА

У канцы 1992 года ў Нью-Йорку выйшла кніга «Дзейнасць Кастуся Мерляка на эміграцыі». Аўтар яе — Канстанцін Мерляк, той самы, афіцыйная прэса якога ў былой БССР называла адшчапенцам, здраднікам радзімы, буржуазным нацыяналістам. Гэта той самы Мерляк, які, на думку некаторых эмігрантаў, сваёй шкоднай дзейнасцю беларускай справе «перасцігнуў самага Астроўскага». Уладыка Васіль адлучыў яго ад царквы, забараніў уваход у храм, г.з. наклаў анафему.

Праз 47 гадоў пасля вайны пытанне ў кнізе пастаўлена востра. Хто каго мае судзіць? Мерляка ці Мерляк? Але перш чым весці гаворку па ўзнятай тэматыцы, асэнсуюем праблему беларускай эміграцыі на больш шырокім фоне — гістарычным. Чаму адносна невялікая Беларусь мае такую вялікую эміграцыю? Бо, страціўшы сваю раннюю незалежнасць яшчэ пры феадалізме, краіна ператварылася ў зону «павышанай зацікаўленасці» з боку мацнейшых суседзяў, заходніх і ўсходніх. Каля 4-х стагоддзяў беларускі народ цягнуў ланцуг нявольнічых акупацыйных рэжымаў: польскага, расійскага, нямецкага, французскага, шведскага, нарэшце, гітлераўскага і сталінскага. У выніку — хто не паддаваўся асіміляцыі, не становіўся на калені, меў «шчасце» слыхаць эмігрантам унутраным або вонкавым. Спрадзёку ўнутраныя незадаволенцы хаваліся ў беларускіх вольніцах, што ўзніклі ў непраходных пушчах з назовамі Воля, Вялікая Воля, Добрая Воля, Ціхая Воля, Воля-Крупіца, а знешнія эмігранты пакідалі край і ўцякалі ў Новы свет.

Якім быў, напрыклад, эмігранцкі хлеб першадрукара Ф.Скарыны, сёння ведае кожны свядомы чытач. А калі прачытаў пра нашчадка, таксама доктара медыцыны і кампазітара Стэнлі Скарыну, які сёння працуе ў Канадзе, на душы стала млосна, як у горкім сне, ажыла дзейнасць інжынера І.Дамейкі ў Аргенціне, сябра А.Міцкевіча, егера і палітыка В.Урублеўскага, спявака М.Забэйды, паэты Л.Геніюш, матэматычныя разлікі адкрывальніка паліва для камічных ракет Б.Кіта і шмат іншых. Якой слышнай была б беларуская нацыя, калі б яна здолела даць такім інтэлектуальным сілам прыстанішча на сваёй зямлі!

Ва ўмовах ідэалагічнага ўціску аб'ектыўных звестак пра эміграцыю не магло быць. Што датычыць эміграцыі з Беларусі пасля 1917 года, то асаблівых прыкмет яна не пакінула. А вось паславаенная хваля беларусаў-эмігрантаў была нешматлікай, але нацыянальна найбольш свядомай. Качаткова сфарміравалася яна на чужыне як адметная палітычная плынь. Пра яе і

кніга «Дзейнасць Кастуся Мерляка на эміграцыі».

Кніга К.Мерляка складаецца з 4-х раздзелаў і дадаткаў, імянных паказальнікаў на беларускай і англійскай мовах, шырока ілюстравана і анатавана, аб'ёмам у 476 старонак. Яе асноўны накірунак, піша ў прадмове В.Шчэцка, успаміны аўтара пра гісторыю беларускай эміграцыі, што пачалася пасля другой сусветнай вайны, той эміграцыі, якую «афіцыйна кліка ў былой БССР» старалася замоўчыць і нават узяць паклёп, як на «зdraдніцкую радзіму» ды «злачынцаў». Заўважым, аўтар не абмежываўся мемуарным стылем пісьма. Актуальнасць сюжэтнай тканіне надаюць публіцыстычныя накіраванасць і палемічная завостранасць. Кожная падзея, факт, асабістая рэфлексія падмацавана дакументамі, па якіх можна прасачыць дзейнасць эмігранцкіх з'ездаў, групаванняў, клубаў, спатканняў, урачыстых святкаванняў. Даты, дні, гадзіны, прозвішчы кіраўнікоў, назвы структурных адзінак у Радзе БНР — усё паддадзена з хранікальнай дакладнасцю. Кніга-даведка. Гэта, лічыць В.Шчэцка, ёсць «перамога аднаго чалавека над малой свядомасцю беларускай эміграцыі і моцнай савецкай агентурай».

У кнізе дакладна фармулюецца складанейшая праблема, кім ёсць беларускі эмігрант на чужыне. Збярог ён сваю нацыянальную годнасць ці «растварыўся» ў асяроддзі іншых культур і народаў? Прасочваецца жыццё, будаў, самай найбольшай калоніі беларусаў — у Буэнас-Айрэсе і яго правінцыі. Каля ста тысяч выхадцаў з заходніх раёнаў Беларусі трапілі туды ў розныя перыяды і па розных матывах: і вольныя найміты, і грамадаўцы, і камуністы. На глебе дробных культурных, спартыўных, грамадскіх групаванняў узнікла аж цэлая Федэрацыя Беларускіх арганізацый у Аргенціне. Не маючы падтрымкі з боку гістарычнай Бацькаўшчыны, 16 беларускіх суполак /«Якуб Колас», «Мінск», «Янка Купала», «Іван Франко», «Георгій Скарына» і інш./ уліліся ў Славянскі Саюз. Пачалася нацыянальная калатэча. Сябры Славянскага Саюза, у тым ліку беларусы, паставілі заслон прыезду беларускіх эмігрантаў з Англіі, Нямеччыны, Італіі ў

Аргенціну. Новапрыбыўшых абвінавачвалі ў здрадзе радзіме і калабаранстве з немцамі. Старая эміграцыя «крывічоў» прыдумала для новай плыні адпаведныя мянушкі: «зарубежнікі» або «нацыяналісты». Не абыходзілася і без фізічных патасавак. Аргенцінскі крызіс меў свой фінал — пракамуністычныя арганізацыі, аб'яднаныя ў Славянскі Саюз, дзкрэтам прэзідэнта былі распушчаны, маёмасць канфіскавана. Новае Згуртаванне беларусаў у Аргенціне старшынёю Управы абрала Канстанціна Мерляка, усклаўшы надзею, што такі выбар уратае беларусаў ад чужых уплываў і перасцеражэ іх ніхтоўліваю нацыянальную свядомасць ад упадку.

У другім раздзеле аналізуецца жыццё эмігрантаў-беларусаў у Нямеччыне. Па сацыяльным складзе гэта былі перш за ўсё ваенна-палонныя нямецка-польскай і нямецка-савецкай войнаў /1939, 1941—1945/, людзі, прымусова вывезеныя на працу ў Германію, жаўнеры батальёнаў Беларускай Краёвай Абароны /БКА/, парадкавая паліцыя, мясцовая адміністрацыя на чале з апаратам Беларускай Народнай Самапомачы і БЦР. Такім чынам, уцекачы з Беларусі хутка трапілі пад крыптанім Д.П. і ў поле зору КДБ. Справа ўскладнялася найбольш тым, што амерыканцы чамусьці не прызнавалі беларусаў за нацыю. Назву Беларусь яны асацыяравалі з расейскімі бельмі эмігрантамі. Да таго ж чыноўнікі па справах рэпатрыянтаў як правіла былі расейскага або польскага паходжання і не надта прыхільна, а то і ваража ставіліся да Д.П. беларусаў. Каб пазбегнуць прымусовага звароту, некаторыя беларусы запісаліся палкамі.

У шырокім плане нашы суайчыннікі прыйшлі да высновы, што патрэбна змяніць назву Беларусь на Крывію. Так узніклі два лагеры ў палітычным падзеле беларусаў на эміграцыі. А калі епіскапат Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы здрадзіў незалежнасці місіі і далучыўся да царквы расійскай за рубяжом, свядомая частка беларусаў убачыла ў гэтым акце «зradу беларускуму народу».

З гэтага часу ў Канадзе, Аўстраліі, ЗША і Еўропе, дзе пасяліліся беларусы, грамадска-палітычнае жыццё ў арганізацыях і прыходах таксама падзялялася паводле прыналежнасці да Рады БНР /крывічоў/ або да БЦР /зарубежнікаў/. На вяршыні нацыянальнай справы піраміды аздаблялі два прэзідэнты — М.Аўрамчык і Р.Астроўскі, якімі спрытна маніпулявалі адпаведныя сакрэтныя службы /англійская, савецкая/, ведаючы, што «падзе-

ленья беларусы не дасягнуць свае мэты на чужыне».

Нягледзячы на раскол, беларусы апамяталіся і пачалі выходзіць на незалежнасці шлях. Купалаўская ідэя «людзьмі звацца» адраділа на палітычнай карце Еўропы Беларусь як суверэнную дзяржаву, а 25 сакавіка стала найвялікшым нацыянальным святам. Гэта азначала, піша др.Кіпель, што «імкненне беларусаў да незалежнасці не было ніякай «інтрыгай», як гэта цвердзілі з аднаго боку расейцы, а з другога — палкі, а было сплантанічным рухам нашага народа да сваёй нацыянальнае дэмакратычнае дзяржаўнасці».

Найважнейшая задача эміграцыі — аб'яднанне сіл, стварэнне адзінаго фронту суайчыннікаў. З гэтай мэтай дзейнічае парламент /Рада БНР/, які рэпрэзентуе і абараняе інтарэсы беларусаў перад афіцыйнымі чыннікамі /урадамі/. Напрыклад, у Амерыцы плёна дзейнічаюць такія згуртаванні, як БАЗА, Навуковае таварыства імя Ф.Скарыны, Беларускі інстытут навукі і мастацтва, Згуртаванне Беларускай моладзі, прыход св.Кірылы Тураўскага БАПЦ і інш. Функцыянуюць газеты «Беларусь», «Бацькаўшчына», часопіс «Полацк». Для адпачынку куплены рэсорт «Мінск» з будынкамі, басейнамі, з возерам і лесам для палявання і рыбачтва. На жаль, заклікі да аб'яднання і патрыятычнай вернасці Беларусі — гэта пераважна размовы. Апазіцыйная барацьба за лідэрства прывяла да глыбокага ўнутранага крызісу. Непаразуменні і канфлікты ў епіскапаце выйшлі за межы царкоўнай кампетэнцыі ў сферу свецкіх судаў, на якія затрачана безліч сіл і неймаверныя сумы долараў.

Раскол, лічыць К.Мерляк, — гэта вынік акупацыйных уплываў на беларусаў яшчэ з ганебнага мінулага — культурнага, рэлігійнага, сацыяльнага, палітычнага. «Паўнатворную беларускую працу могуць праводзіць толькі самі беларусы». Такім чынам, палітычная карта Беларусі няспынна тасавалася пачаргова як у самой Беларусі, так і на чужыне. Тым не менш, у экстрэмальных умовах на акрыўленай вайною зямлі, стаўшай прахадным дваром, фарміраваўся антыгітлераўскі, антысталінскі беларускі нацыянальны ідэал як паказчык вышэйшага ўзроўню народнага духу. Не здолеўшы прарасці на гістарычнай глебе, нацыянальная ідэя перамясцілася на чужыну. Як ні парадасна, але ў эміграцыі ідэя незалежнасці і дзяржаўнай сімволікі набыла больш жыццязстойкія абрысы, чым на этнічнай радзіме.

Думка пра вяртанне на радзіму ніколі не пакідала нашых суайчыннікаў. Але вырашалася ў залежнасці ад кан'юктурнай палітыкі супердзяржаў — былі яны заангажаваны ў «халоднай вайне» ці дбалі пра суіснаванне. Тактычны заклік «не распакоўвацца», бо хутка дадому,

погляды за гэты час змяніліся?

— Не. Але, калі, напрыклад, чалавек не гаворыць па-беларуску, мала цікавіцца гісторыяй, культурай, а ўсё ж дае свае ўласныя грошы на адраджэнне Беларусі? Тады як?

— Ну-у, калі грошай хапае... Можна, не надта ўжо і складана адкупіцца імі... І самому прыемна, і ў людскіх вачах адразу вырастаеш.

— Адкупіцца. Добрае слова. Здаюся.

— А як наконт вершаў? Пішуцца?

— Не.

— А чаму маніш? Мне год таму перадалі тваю гумарыстычную паэму, праўда, пад псеўданімам, але ж мы ведаем, што гэта ты напісаў. Наваполацкія літаратары адразу распазналі, і кожны пазнаў сябе ў ёй. Захацелася пахуліганіць? Не спадзяваўся, нябось, што мы надрукуюм?

— Не спадзяваўся. А вы ўзялі і надрукавалі. Ці ж не разгул дэмакратыі і свабоды? Вось як ты лічыш, ёсць яшчэ на Беларусі цензура альбо яна бяспследна знікла?

— Відаць, ты там у сваёй Амерыцы не толькі коміксы чытаеш, але і фантастыку.

— Дык а што ж ты хочаш ад бедных і няшчасных амерыканцаў?

— Сяржук, а ты ... ты таксама «бедны і няшчасны амерыканец»?

— Я бедны і няшчасны беларус у Амерыцы, бо я пастаянна хачу дадому, бо мне там не пішуцца вершы, не чытаюцца кнігі. Але гэта ўжо мае праблемы.

— А ці пішаў ты цяпер песні?

— Не.

— Не хочаш альбо не можаш іх больш пісаць? Я, даруй, пра тое, што, можа, твае песні ўжо выканалі сваю функцыю і таму цяпер заціхлі?

— Ты ўсё правільна сказала. Гэта была рэвалюцыйная рамантыка. Цяпер жа надышоў час сур'ёзнай палітыкі.

— Цябе больш не цікавіць палітыка?

— Цікавіць. Я гатовы браць у ёй удзел, але толькі там, дзе магу быць карысным. Ну, якая ад мяне карысць у эканамічнай палітыцы?

— А я буду чакаць тваіх новых твораў. Спадзяюся, што яны будуць з'яўляцца з-пад пера «беднага, няшчаснага беларуса ў Амерыцы». А калі прыціснуць абставіны, дык жа ёсць выйсць: пісаць «у стол». Няхай ён не пустуе, твой пісьмовы стол.

— Гэтага ж я жадаю і табе, як і ўсім нашым паэтам і пісьменнікам.

быў заменены на «распакоўвацца» — звароту няма. Даводзілася думаць, што сапраўдны патрыёт-беларус на чужыне будзе мець магчымасць зрабіць у дзесяць разоў больш для вызвалення Бацькаўшчыны, чым той «нераспакаваны» эмігрант, які стаўся ахвярай і просіць спагады. На нейкі момант здавалася, што ажыла ідэя міцкевічэўскіх пілігрымаў, і хто жадае добра Айчыне, павінен яе пакінуць. Палякаў яднала «Малітва пілігрымаў», беларусаў — гімн «Магутны Божа».

Чацвертая частка кнігі адкрываецца падзагалоўкам — «Хто каго мае судзіць?» Палемізуючы з некаторымі прафесійнымі «гісторыкамі», К.Мерляк катэгарычна заяўляе: «Тое, што Кастрычніцкая рэвалюцыя й бескарысная дапамога вялікага расейскага народа далі беларускаму народу свабоду і незалежнасць, абсалютна не адпавядае праўдзе». Бо з 1940 г. з Беларусі ў сібірскае лагера смерці бесперапынна ішлі цяжкія, бітком набітыя «шпіёнамі», «контррэвалюцыйнерамі», кулакамі ды членамі КПЗБ, якіх агулам судзілі як «ворагаў народа». Любімы «бацька Сталін», родная партыя пакінулі «ашчасліўлены» беларускі народ на ласку фашысцкаму акупанту. К.Мерляк лічыць, што акупацыйныя сілы чорнага і чырвонага колераў на Беларусі перамяшаліся так, што людзі не чакалі абароны ні ад нямецкіх уладаў, ні ад партызанаў /чырвоных і белых/. Патрыятычна настроеныя беларусы на акупаванай тэрыторыі пачалі абараняцца самі. 2 сакавіка 1944 г. БЦР аб'явіла агульную мабілізацыю ў Беларускае Краёвае Абарону, каб збройна абараніць цывільнае насельніцтва ад акупантаў. Настаў час, на думку аўтара, паправіць сфальшыфаваныя лічбы і паказаць, хто ёсць большы злачынца: чырвоны камунізм ці чорны фашызм. Пачынаецца тэра з Кураптаў...

Эмігрант К.Мерляк моцна дакарае беларускую інтэлігенцыю, якая, на яго думку, мала дбала пра свой народ, каб пазбегчы генацыду, знішчэння культуры, гістарычнай спадчыны. «У большыні» сваёй яна дапамагала чужым сілам давесці беларускую нацыю ледзь не да згубы.

У канцы сваёй працы К.Мерляк неяк, скажам так, па-біблейску фарміруе канцэпцыю грамадзянскай споведзі перад алтаром Бацькаўшчыны. Зведзена яна да трох канкрэтных пытанняў: «Хто быў саўдзельнікам у злачынствах?» «Хто ёсць сапраўдны вораг беларускаму народу?» «Інтэлігенцыя на Бацькаўшчыне ці беларуская эміграцыя на чужыне?»

Безумоўна, пытанні не простыя. Імі зацікавіцца шырокае кола чытачоў, у першую чаргу гісторыкаў, даследчыкаў, навукоўцаў.

Сяргей ДРОЗД

г.Слоні

«НАШЧАДКАМ, ЯК ДОБРЫ ГАСЦІНЕЦ»

І тое, што ў друку — не загіне:

Нашчадкам, як добры гасцінец.

Рыгор КРУШЫНА. 3 формай.

Упершыню ў мяне адбылося чытацкае знаёмства з Рыгорам Крушынам, дакладней — з Рыгорам Казаком /сапраўднае прозвішча/ як з перакладчыкам. Прый праглядзе даваеннай перыядыкі, у тым ліку «ЛіМе», кінутліся ў вочы зграбна зробленыя ім пераклады паэтаў рускіх У. Маякоўскага, С. Міхалкова, М. Асеева, украінскіх — Ю. Фядзьковіча, Л. Украінкі, М. Рыльскага, польскіх — А. Міцкевіча, Г. Гловацкага, літоўца Я. Гіры, казаха Джамбула і інш. /дарчы, апошняга даваенная публікацыя Р. Казака ў савецкім друку, што ўбачыла свет за два месяцы да Вялікай Айчыннай вайны, — пераклад верша П. Тычыны «На майдане»/. Запомніліся і цікавыя крытычныя выступленні П. Казака 1935 г. у тым жа «ЛіМе», перш за ўсё пра паэтычную творчасць пачаткоўцаў, у тым ліку — і пра васьмнаццацігадовага Пімена Панчанку. Што да вершаў і апаўданаў /трапляліся і яны/, то асабліва ўражання яны не зрабілі. Гэта былі ў асноўным «ударныя» вершы ў духу тагачаснай агітацыйнай вершатворчасці /«Ударнікі», «Караць бяспасна», «Чырвоныя кветкі», «Расцвітае ўсё навокал», «Усе на выбары» і г. д./.

Пераважна з такіх твораў былі складзены і зборнікі паэта «Разгон» /Гомель, 1930; разам з С. Ракітам і В. Палескім/ і «Паэзія чырвонаармейца» /Мінск, 1931/. Цікава, што нават яны не зусім задаволілі тагачасную крытыку, заражаную вірусам сацыялагізму. Так, сімптаматычна ўжо сама назва рэцэнзіі В. Ажгірэя на другі зборнік паэта, надрукаваная ў свой час у «Савецкай Беларусі» — «Целлы ўспамін на адлежаным фрэнчы, або «Паэзія чырвонаармейца»».

Паколькі легальны друк Беларусі перыяду фашысцкай акупацыі, а таксама пасляваеннага эмігранцкага выданні звычайным савецкім навукоўцам доўгі час былі недаступныя, то пра далейшы жыццёвы і творчы лёс Р. Казака

даводзілася адно здагадацца. Толькі ў канцы 80-х гг. я даведаўся, што былы Рыгор Казак, член «Маладняка», аўтар шматлікіх публікацый, які скончыў Мінскі белпедтэхнікум і Маскоўскі інстытут кінематаграфіі /1935/, а ў час вайны друкаваў лірычныя і медытатывныя вершы ў акупацыйных выданнях, — той Казак стаў вядомым паэтам Рыгорам Крушынам, выдаў сем арыгінальных паэтычных зборнікаў /«Лебедзь чорная», «Выбраныя творы», «Вячорная лірыка», «Хвіліна роздуму», «Вясна ўвосень», «Дарогі», «Сны і мары»/, заняў віднае месца сярод лепшых беларускіх пісьменнікаў замежжа. А пасля і творы паэта ўдалося прачытаць. І стала зразумела, што ён, шыры лірык ясеніскага тыпу, да вайны найчасцей гаворыў не сваім голасам, а так, як вымушала тагачасная крытыка — «пад Маякоўскага». Гэта ўсё роўна як тэару спяваць басовую партыю ў оперы. У эміграцыі ж паэту спявалася так, як маглося, як найлепш выходзіла. І найлепшае, самае арганічнае ў таленце — тонкі лірызм, густая арыгінальная метафарычнасць, непасрэднасць пачуццяў, умёнае адчуццё і зразумець розныя праявы чалавечай псіхікі /тое, што выяўлялася і ў асобных даваенных творах/ — зарунелася густа і прынесла добры плен.

Глыбокае даследаванне і шырокая прапаганда ў Беларусі таленавітых патрыятычных твораў Крушыны — справа будучага /будзем спадзявацца — недалёкага/. Цяпер жа хацелася б пазнаёміць чытачоў штотыднёвіка толькі з адной гранню творчасці паэта, а менавіта з яго высылкамі ў павышэнні культуры беларускай творчасці. Як мы памятаем, «пашырэнню круга тэм і форм беларускай паэзіі» ў свой час нямала сіл і часу аддаў Максім Багдановіч. Аднак і пасля М. Багдановіча засталася шмат недаробленага ці зусім ня зробленага. І Р. Крушына, як сапраўдны беларускі патрыёт, рабіў усё ад яго залежнае, каб і тут мы выглядалі не горш за людзей, за суседзяў бліжніх і далніх.

У нізцы вершаў /а яны ўзяты з кнігі «Сны

Ля магілы Р. Крушыны Лідзія Савік

і мары», Нью-Йорк; Мюнхен, 1975/ прадстаўлены ўзоры класічнай усходняй /«Газель»/ і еўрапейскай паэзіі /«Віланэла», «Рандо», «Тэрцыны», «Секстына»/, паліндром /радкі аднолькава чытаюцца як злева направа, так і справа налева/, туюгі /«На пракосах»; у ім зарыфмаваны тры амонімы/, верш з рознацацскімі рыфмамі /«Спеў»/, таўтаграма /«Спеў сняжынак»; усе словы пачынаюцца з адной і той жа літары/...

Вячаслаў РАГОЙША.

СПЕЎ

Квіццёты сал, мае браткі!

Цвітуць у садзе браткі.

Да іх іду я на ралкі,

Па песні і парадкі.

Не на пісьмовыя сталы

Нясу парадак сталы.

Дзе зеляніны купалы,

Я чую спеў Купалы.

Аж сонцам песня наплыве!

У радасным наплыве

Яна малітваю жыве,

Яна ў людскай пажыве.

НА ПРАКОСАХ

Ад зары прабеж прамень шырокі, косы.

Ад мянцгашак завінелі дружна косы.

А на сэрцы алігата з касцоў вясельде —

Распільтуша перад ім тугія косы.

Лёгка рэжа коска. Добрая направа!

Жаўруковы спеў — налева і направа.

Гэта гукі радасці ўгары віселі:

Віта на любоў законную, на права.

ВІЛАНЭЛА

Цёплы спеў віланчэлі,

Струнаў шхі перазвон...

Ласкі-пешчы загучэлі.

Вобраз твой — у акварэлі.

Перадаў мне патэфон

Цёплы спеў віланчэлі.

Гукі ў стройнасці мякчэлі,

Віўся з альтам барытон —

Ласкі-пешчы загучэлі.

Мае вочы заблімчэлі,

Як пачуў я дзіўны звон,

Цёплы спеў віланчэлі.

А ў душы маёй ярчэлі

І валонка, і рамон.

Ласкі-пешчы загучэлі.

Можна, ў гэтай віланчэлі

Звяжа нас з табою кон —

Цёплы спеў віланчэлі...

Ласкі-пешчы загучэлі.

РАНДО

І сны, і мары — музы чары —

Ствараюць казку дзіўных дзён.

І думак ізлы лёгкія

Снуецца ў сонечным абшары;

Далёкі спеў ужо чупён.

Празрысты свеціцца вялён

Праз цёплы полых лёгкай пары...

Прыемны мне прыносяць плён

І сны, і мары.

Мне сніцца дом і пышны клён,

І ўжо няма ніводнай хмары.

Адно цвітуць, цвітуць як лён

І сны, і мары.

ТЭРЦЫНЫ

Я п'ю рамонавы настой

З дамешкаю тваіх усмешак.

Хіба я ў марнасці пустой?

Сны — попел згаслых галавешак?

Няўжо, як той стары Тарас,

Пакінуў родны свой застрэнак

І узлез на сонечны Парнас?

Там добры лад, а ёсць заганы...

Цябе згадаю я ці раз.

Я прывітаю дзень чаканы,

Калі спаткаю позірк твой

З усмешкай цёплай, край каханы.

Я п'ю рамонавы настой.

СЕКСТЫНА

Спяваюць думкі часта апаўночы,

Калі згадаю любую маю.

Я ў лірыцы малую стан жаночы

І вобраз твой пяшчотна падаю:

Твой кужаль косаў, незабудкі-вочы

Мяне хваляюць. Я ізноў пяю.

Душою ўсхваляваная пяю

Табе кантаты ўдзень і апаўночы.

Як толькі я заплюнуў ўмомант вочы —

Пачую ў свеце любую маю.

І я ўжо голас песні падаю

На заклік твой ласкавы і жаночы.

Я разумею: твой настрой жаночы

Пераплятаецца з маім і я пяю,

Не мёд густы на сподку падаю,

А слова, што ўскіпела апаўночы

Ды памяць устрывожыла маю

І рыфмаю мне кінутася ў вочы.

А каб жа бачыць мне на свае вочы

Мой светлы прывід, лёгка стан жаночы!

Хай Бацькаўшчыну згадае маю,

Якую гэтак горача пяю.

Як зырка свеціць зоркі апаўночы!

Я ім сваю заяву падаю.

Я думкамі заяву падаю:

З вышнімі, зоркі, мне зірніце ў вочы

І асвятліце радасць апаўночы.

Яе, сагрэтую цяплом жаночым,

Гарну я ў шхім смутку і пяю.

Зірніце вы на мілую маю!

Ці зразумее хто тугу маю?

Я ўсё ж сабе надзею падаю:

А можа, не дарма люблю пяю.

З малюбою вусны і жывыя вочы...

І дзесьці твоей далёкі стогн жаночы

Я чую ўранні, ўдзень і апаўночы.

ГАЗЕЛЬ

Няўсцішна — горача люблю цябе, мой край.

Твой голас з далечы лаўлю ў журбе,

мой край.

Даўней не ведаў я, што характвом

Мяне пачнеш ты вабіць да сябе, мой край.

Заклятым злом завязаны залом...

І мае сэрца памятку скубе: мой край!

Згарэла малодсць, згарэў мой дом,

Але я захаваў жывым цябе, мой край.

Паміж чужых не буду чужаком.

Куды я ні зірну — крыніцай б'е мой край.

Хай адгукнешца роднае шпюком:

На сціпных васільках і на вярбе — мой край.

І кожнай цвет-галінкай і лістком

Крушына мне прыгадае ў жалыбе мой край.

Яшчэ ў маленстве піў я з малаком

Тваёй пяшчоты мёд. Люблю цябе, мой край.

ПАЛІНДРОМ

Я — сіла. Маліся!

Міла палім

Тонкі квот...

Толам умалот.

Я — сіла. Маліся!

На гару — гураган.

Ура! Зару —

На барабан.

СПЕВЫ СНЯЖЫНАК

Смутак сняжотны.

Слухаю спеў сняжынак.

Стогне сухотны

Сілы суглінак.

Сівер спакоем

Сішаны, сушыць смужынкы.

Срэбным сувоём

Сцеде сняжынкы.

Спеў сняжынак.

Сонца сівое сумуе.

Сёння спачынак

Міра ЛУКША

у слотны вечар
сбраўся
на вуліцы
тлум:
чакае
твайго палёту

балюча рвуцца
ржавыя харугвы
вечер нізка нясе
папяровую мову
дарослых людзей

у слотны вечар
тлум гадуе чаканне

горкая травіца сонніца-быліца
да сцэжкі нахліяецца
ў пояс пакланяецца
просіць прытуліцца
расы з лістка напіцца
а хто дакранецца
суму набярэцца
і захварэе
і заняме
і затравее
і скажа слова
злёнай мовай

МЯСТЭЧКА

Дзень белы у мястэчку шэрым.
Пусты аўтобус пыл глытае, —
Забраць нас хоча ў жавы горад.
Пад грушай ссохлая валюшка
У жыце чорным, пераспелым.
Камень у кветку прарастае
На градцы бурай, здзірванелай.
Герань вазон карэньчыкам кранае
На вокнах чыстых, у фіранках.
А дзе чарнее смерцю шыба,
Трупок раслінкі ў чыгуне.

ПАЭТ

слова сказаў ты
мне
і нашу цяпер
на сэрцы
верш напісаны
адарваны
ад твайго сэрца:
праступіў ён
кропляй фарбы
на мёртвай паперы
радзімай-зярыткам

дзе зіма — казалі птушкі
і зноў вандруем у краіну Вырай
над лёскатам забытых церніц
над выгарэўшымі вачніцамі кастроў

ЖАНЧЫНА

жанчына
з яе ран
нараджаюцца
ранак і дзень
і ноч раны гоіць
і раніць
жанчыну
нараджаюць ранак і дзень
і ў ноч адыходзяць
разам

г. Беласток

Праца на пасадзе старшыні Рады «Бацькаўшчыны» — гэта не толькі чыста арганізацыйная дзейнасць, але і непасрэдныя, жывыя чалавечыя кантакты з суродзічамі. Пачалі яны ўсталёўвацца задоўга да стварэння Згуртавання беларусаў свету як грамадска-культурнай арганізацыі. Потым, зразумела, пашыраліся, разнастайліся і набылі цяпер, не перабольшваючы, стан стабільнай братняй лучнасці з вялікім беларускім светам.
З часам, калі стане вальней, цешу сабе думкай сесці за стол і расказаць пра непаўторныя чалавечыя лёсы, пра тыя трагедыі, якія давялося перажыць беларусам, што найчасцей не па добрай ахвоце, а ў моц жорсткіх абставін змушаны былі пакідаць сваю дарагую Маці-Беларусь. Мяркую, цікавай будзе чытачам і перапіска з беларускім замежжам, якой — ад мяне туды і адтуль да мяне — набярэцца на ладны том. Сёе-тое з яе ўжо друкавалася. Цяпер, падчас Першага з'езду беларусаў свету, падаю «выбраныя месцы» з перапіскі, што датычыць пераважна нашага ўсебеларускага форуму. Ідэя яго правядзення, аднадушна ўхвалена Першым сходам беларусаў блізкага замежжа, была з радасцю ўспрынята і суродзічамі з далёкіх краін. Беларусы з'язджаюцца ўпершыню ў сваёй гісторыі, каб у братняй лучнасці не толькі пабыць усім разам, але і выказаць свае погляды на лёс Беларусі — сённяшні яе стан і будучыню, і прыняць на гэты конт адпаведныя рашэнні. Менавіта ў такім накірунку вялася падрыхтоўчая праца Радай і Управай ЗБС «Бацькаўшчына».

ГАЛАСЫ ДАЛЁКАГА ЗАМЕЖЖА

«ВЫБРАННЫЯ МЕСЦЫ» З ПЕРАПІСКІ З ДЗЕЯЧАМІ БЕЛАРУСКАГА ЗАМЕЖЖА

Як вядома, тут, у Беларусі, выказваюцца погляд наконт таго, што правядзенне такога з'езду з палітычных меркаванняў з'яўляецца заўчасным. Такая назіральнасць знайшла падтрымку і ў асобных дзеячаў на эміграцыі. У гэтым, лічу, няма нічога дрэннага, гэта з'яўляецца праймай нязмушанага палітычнага жывіцца. Дзе кожны вольны менавіта і выказвае свой погляд. Такія думкі, хаця яны і нешматлікія, павінны быць улічаны на нашым з'ездзе. Падвядзеннем чаго няхай будзе ліст майго земляка, аднаго з самых уплывовых дзеячаў эміграцыі — Барыса Рагулі, чалавека надзвычайна дзейснага праз увесь час свайго жыцця.

Наваградцы ўвогуле — ці не найбольш актыўная частка нашай эміграцыі. Дзіўнага ў гэтым няма: на Наваградчыне быў налізвычай актыўным нацыянальна-вызваленчы рух у заходнебеларускі перыяд, які не затухаў, набываючы іншыя формы, у вайну і ў першы пасляваенны гады. Але тое, што перажылі тут нашыя людзі, тыповае і для ўсёй Заходняй Беларусі, дый увогуле для Беларусі, кожны куток якой даў сваіх патрыётаў, шчырых і адданых Бацькаўшчыне.
Лучнасць з Міхасём Раецкім, які ўзначальвае беларускую радзістанію ў Парыж — так-так, перадачы там вялікія на беларускай мове! — а таксама Аб'яднанне беларусаў Заходняй Аўстраліі, павязалася нядаўна.

Дарагі Аўгены!
4.05.93

Твой ліст і газеты атрымаў. Як найшчырэй дзякую табе за ўсё. Крану самае галоўнае. Родам я з Нягнявіч. Бацькі — расстраляныя. Я патомак Кастуся Раецкага, камандзіра 19-га палка ўланаў у 1812 годзе.

Аб сітуацыі ў Беларусі сам ведаю дакладна. Заяву БНФ і я б інакш не трактаваў, як палітычны ход. І дзеля гэтага не заява перашкаджае прыезду на з'езд эмігрантаў, але заявы ворагаў Беларускай. Не буду пералічваць іх. Там Вам відаць лепш. А падпісанне ваеннага саюза з Расеяй поўнаасцю адхіліць эмігрантаў ад усякага супрацоўніцтва. У Беларусь будучы ехаць тыя «суродзічы», якія супрацоўнічалі з «Голасам Радзімы», а іх астатнія адзінокі. Дый тыя на чарзе на вечны супачынак. Далей мяне вельмі цікавіць, з якое рацыі «ўрад» Беларусі дазволіў так званым «палякам» адраджацца і рабіць «крэсы». Хіба не ўдзельвалі яны наздэкаваліся над нашым народам, супрацоўчы з фашыстамі? Ці сапраўды людзі забыліся, як палякі адукоўвалі нас? Як здэкаваліся над нашым народам, абзываючы «хамскае рыло, камуніста пшэклены!» Дык чаму «ўрад» дае волю ворагам Беларусі, якія апаганьваюць і плююць на яе? Дык за каго турбуецца гэтакі «ўрад»?

Вы перапрашаеце, што не аддрукоўваеце ліста, каб не разбудзіць сваіх, бо пішаце ноччу. Падзякуйце Богу, што рукі ў Вас упарадку. Мне ж напісаць вельмі цяжка, бо польскія даносчыкі выдалі мяне немцам і тыя паламалі пальцы на правай руцэ. Што

да чытання, дык ахвотней чытаю на роднай мове. Расейскай я не апанаваў і мне вельмі цяжка разумець яе.

Яшчэ раз вельмі дзякую Вам за ўсё і асабліва за памяць. Вашае прывітанне беларусам Заходняй Аўстраліі перакажу на зборцы сяброў у Беларускай народным доме ў Байсвотэры, гэта кіламетраў шэсць ад Пэрты, сталіцы гэтага штата.

Вітаем Вас і Вашых супрацоўнікаў.

З прывітаннем і шчырымі пажаданнямі — Міхась Раецкі.

Са спадаром Язэпам Сажычам, старшынёй Рады БНР, у мяне даўняе знаёмства /таксама ж землякі/ і досыць абшпрная перапіска. Чалавек шчыры, абсалютна не запалітызаваны, ён выказвае свае асабістыя погляды на розныя палітычныя падзеі, пра што можна было пераканацца падчас яго прыезду на Бацькаўшчыну на святкаванні ўгодкаў абвяшчэння Беларускай Народнай Рэспублікі.

Шаноўны спадар Лецка!

Шчыра дзякую Вам за памяць і клопаты. З ліста Вашага прыемна было даведацца, што ў пору атрымалі маё сціплае прывітанне на святкаванні «Слускага збройнага чыну», якое, як пішаце, было прыхільна сустраэта людзьмі. Чуў праз радыё «Свабода», што й другое прывітанне на «З'езд беларусаў свету блізкага замежжа» дайшло да Вас і «З'езд» быў паспяховым і карысным для нашай справы. Вельмі ўдзячны Вам за шчыры абмен думак у справе «Форуму-93». Шмат з Вашымі поглядамі згаджаюся і калі Бог пашле здароўе, то за ўсюкую цану буду старацца прыбыць на Бацькаўшчыну і пабачыць на свае вочы гэты «З'езд». Ёсць вялікія засцярогі з боку нашых «ультрапатрыётаў», што да мае паездкі на Бацькаўшчыну. Аднак я ім тлумачу, што не збіраюся ехаць з нейкімі «мандатамі», а проста прыняць удзел у Сусветнай Сустрэчы беларусаў у Менску і адведаць сваіх родных як прыватная асоба. Некаторыя панове ўжо пабывалі на родных землях і хваляцца гэтым, а чаму мне не дазваляеце? Мне абсалютна не залежыць «на славе», ці каб увайсці ў якуюсь гісторыю, а цешуся толькі, калі здабываецца якоесь асягненне для беларускасці ці тут на эміграцыі /не важна, пад якою маркаю/, а асабліва на Бацькаўшчыне, дзе, як пішаце: «Беларусь паступова становіцца незалежнай дзяржавай», і я гэта пільна слухаю гэтую перадачу, бо як сказаў Высока Шаноўны Спідар Шушкевіч: Беларусы ў далёкай мінуўшчыне й у апошняй гісторыі складалі прысягі шмат якім уладам і нават сваім

ворагам, за якіх мусілі ваяваць, а вось упершыню прысягаюць свайму Народу, за вольнасць і свабоду якога будучы змагацца.

Маім вялікім летуценнем ёсць пабачыць парад нашага войска.

Старайцеся, працуйце і арганізуйце, каб «З'езд» у Менску прайшоў арганізавана і ўдала.

12.01.93

Атрымаў запрашэнне ад сп-ні В.Трыгубовіч быць «госцем» на трэцім з'ездзе БНФ у травні, дык хацелася б усе гэтыя пабачыць уключна з «Форумам». Але як кажуць: «Хацела б душа ў рай, але грахі не пускаюць». У пэўнай меры расчараваны, чытаючы ўхвалу сойма БНФ «Адраджэнне» «Пра стаўленне да з'езду беларусаў свету». Мне здаецца, што такі з'езд не павінен быць «палітыканствам», а для падняцця духу й нацыянальнай свядомасці

нашага народа, не гаворачы пра сам факт і прыёмнасць спаткання з суродзічамі з усіх канцоў свету.

Усяго найлепшага.
Язэп САЖЫЧ.

Міхась Навумовіч ўзначальвае Згуртаванне беларусаў у Францыі, апрача гэтага, вядомы на эміграцыі і як беларускі мастак.

15.04.93

Вельмі паважаны спадар Аўгены Лецка!
Гэтым разам раценька адказваю, што я вельмі цешуся і ўжо памаленьку буду сабірацца, каб быць у Менску на такое вялікае спатканне, якое Вы арганізуеце...

Думаю прывезці некалькі дробных рэчаў — малюнкаў і фатаграфічных рэпрадукцыяў пару скульптураў, бо арыгіналы параскіданыя і ў Бельгіі і ў Францыі.

Як Вы, магчыма, ужо ведаеце, я ёсць на палавіну француз, але гэта трэба шчыра сказаць, больш эканамічны бок маёй асобы, а маё сэрца, мой духоўны поцяг, як калісь у маёй маладосці, так і цяпер жывуць у Беларусі.

Дзякую за запрасіны і жадаю шмат Вам поспехаў у Вашай падрыхтоўчай працы да вялікага Спаткання.

З працавітасцю і адданасцю ўсяго свядомага патрыятычнага свету —

Жыве Беларусь!

Міхась НАВУМОВІЧ.

Янка Міхалюк — старшыня Згуртавання беларусаў Вялікай Брытаніі, чалавек вядомы і заслужаны, амаль усё сваё жыццё прысвяціў беларускім справам. Апрача перапіскі, некалькі разоў размаўляў з ім па тэлефоне, ён вельмі тешыцца, што неўзабаве ў Менску спаткаецца са сваімі сябрамі, паплечнікамі. І раптам нечаканая вестка — спадар Міхалюк цяжка захварэў, перанёс складаную аперацыю, яму ампутавалі пагу...

Вельмі паважаны сп. Я.Лецка

Ваша пісьмо і заклік быў разгледжаны праз Галоўную Управу Згуртавання Беларусаў Вялікай Брытаніі 16-га студзеня 1993 года і пастаноўлена разаслаць усім сябрам З.Б.В.Б., а таксама іншым беларусам, да іхняй уласнай дыспазіцыі. З поваду таго, што З.Б.В.Б. не ў стане зарганізаваць групавую паездку, вырашылі, што калі хто хоча паехаць, то будзе старацца пра запрашэнне і візу сам для сябе асобна. Спідзяюся, што з Вялікай Брытаніі будучы прысутныя на так важным Сусветным З'ездзе ў сталіцы Беларусі, які парушыць усе справы, звязаныя з беларусамі па ўсім свеце.

Адначасова вельмі Вас просім паведаміць нам, як справа з атрыманнем візы на лецішчы ў Менску, і на граніцы ў Брэсце, таму што сябры З.Б.В.Б. звярнулі ўвагу, што нам не выпадае ісці ў чужую амбасаду па візы.

Чакаем ад Вас надалейшыя весткі.

З пашанай
Я.МІХАЛЮК,
старшыня З.Б.В.Б.

Янка Жучка — старшыня Згуртавання беларусаў у Бельгіі.

5.02.93

Высокапаважаны спадар Лецка!

Вельмі рад, што з'езд беларусаў блізкага замежжа памысна прайшоў. Сведчаць аб гэтым шматлікія артыкулы. Ад сэрца віншую вас за ўдачу.

Што тычыцца агульнага з'езда беларусаў свету ў ліпені, дык паведамляю, што, калі нічога дрэннага не станеца, абавязкова прыеду. Акрамя мяне, плануецца яшчэ наступныя асобы: Арэшка Аляксандр, Смаршчок Зоя і Занкоўскі Рышард. Адносна Клыбіка і Барысіка — не маю ніякіх вестак. Калі канчаткова здэцідуюцца, дак дакладна паведамлю.

З моладдзю справа больш скамплікаваная, бо або моцна занятая, або не зацікаўленая.

Я сам пакуль што працую і надта перагружаны. Але, ўсё ж, час ад часу знаходжу хвілінку часу, каб заняцца нашай нацыянальнай справай. Калі чытаеце «Беларуса» з Нью-Йорка і «Ніву» з Беластока, дык маглі, напэўна, спатыкаць мае рэпартажы ці артыкулы.

Ад і траўня буду на пенсіі, дык пастараюся пасвяціць больш часу на нацыянальна-грамадскую дзейнасць.

Магчыма, гэтую дзейнасць пастараюся таксама весці на Бацькаўшчыне, бо за ейнымі межамі яе ніколі не спыняю.

Калі Бог даць прыбыць у Менск і спаткацца з Вамі пры гэтай нагодзе, дык пагутарым больш канкрэтна і дакладна.

Статут і хроніку станаўлення Згуртавання «Бацькаўшчына» прачытайце за адзін замах. Усё вельмі добра. Актыўнасць Вашая надзвычай багатая. Спадзяюся і жадаю, што Вашыя планаванні будуць поўнасна дасягнутыя. Наша дарагая Бацькаўшчына-Беларусь патрабуе ад усіх свядомых беларусаў вялікіх усілкаў, каб канчаткова паставіць яе на ногі пасля стагоддзя прыгнёту і панявольнення. Асабліва цяжка, якія стаяць перад намі, — гэта аднаўленне амаль страчанае роднае мовы.

Дык вось, пасля амаль пяцідзясяцігадовай адсутнасці, магчыма, удацца мне нанова ўбачыць родную і так каханую старонку.

А пакуль што жадаю Вам усяго найлепшага і вялікіх поспехаў у Вашай запачатай акцыі на карысць Беларусі.

Жыве Беларусь!

Шчыра Ваш Я.ЖУЧКА

Юры Весялоўскі — рэдактар беларускага часопіса «Голас часу», які выдаецца ў Англіі.

18.02.93

Шаноўны спадар Лецка!

Сёння атрымаў пачку з беларускімі газетамі, кніжачку вершаў Н.Арсенневай і Ваш ліст. За ўсё гэта прымець мае шчырае беларускае дзякуй. Не маючы беларускай прэсы, чуося спаралізаваным, адарваным ад падзей, якія адбываюцца на Беларусі, а іх маецца даволі многа.

Апошнім часам я быў здзіўлены, што нехта памятае пра «Голас часу» і дасылае прэсу. Часопіс выдаю сам, за выняткам тэхнічнага работніка, які адбівае копіі, складае і рассылае.

Прысланыя Вамі рэзалюцыі з блізкага замежжа я змясціў поўнасна. Таксама змясціў «Зварот да беларускай моладзі».

Мне патрэбны матэрыял аб савецкіх і польскіх партызанах на Беларусі ў часе апошняй вайны. Крытычны матэрыял у 1992 годзе змяшчаў «ЛіМ», я гэта маю, але, магчыма, пісала і другая прэса. Добра было б гэты матэрыял атрымаць.

З пашанай
Юры ВЕСЯЛОЎСКИ

Аляксандр Алексіч — адзін з самых грамадскіх актывістаў беларусаў Аўстраліі. На працягу доўгага часу — Генеральны сакратар Аб'яднання беларусаў у Аўстраліі.

21.02.93

Вельмі шаноўны сп. Яўген Лецка!

Надоечы мы афіцыйна абыходзілі 75-я Угодкі Акту Незалежнасці Беларусі 25-га Сакавіка і, як і папярэднія разы, наша невялікая зала была перапоўненая прысутнымі і ўсё прайшло вельмі добра... Я ўжо зрабіў апіс святкавання і выслаў у розныя газеты ў Рэспубліцы Беларусь, уключаючы «Свабода», «Навіны», «Літаратура і мастацтва» і другія... Надалей атрымоўваю вялікую колькасць лістоў з Беларусі ад людзей, якія бачылі мой адрас у адной ці другой дэмакратычнай газеце, і пераважна большыя пішучыя просіць дапамогі: ці то прыехаць у Аўстралію на пастаяннае жыццё, ці толькі прыехаць на заробак, або просіць лякарскай дапамогі

тым, якія хварэюць ад чарнобыльскай катастрофы... Сумна, але вялікай дапамогі — фінансавана-матэрыяльнай — я не ўстане перасылаць, аднак кожнаму, хто піша да мяне на беларускай мове, я стараюся адпісаць ды, прынамсі, дапамагчы парадамі і просьбай не траціць надзеі... Некаторым вышлю пільна-патрэбных вітамінаў, каб дапамагчы ў захаванні здароўя...

... Я надалей лічу, і ўсе сябры, з каторымі я аб гэтым гутарыў, трымаюцца погляду, што БНФ робіць вялікую памылку, пастанавіўшы не браць удзелу ў Першым З'ездзе беларусаў свету... На маю думку, нам усім трэба мабілізавацца і выкарыстоўваць кожную нагоду, асабліва такое важнае і вялікае зборнішча людзей, як З'езд, каб выказаць свае погляды і вынесці адпаведныя ПАСТАНОВЫ па шматлікіх, пільных і балючых справах, звязаных з нацыянальна-дзяржаўным адраджэннем Рэспублікі Беларусь! Магчыма, урад нясхоча слухаць і выконваць пастановы З'езда беларусаў свету — аднак на яго будзе ляжаць вялікі маральны націск. Я атрымоўваю вельмі шмат лістоў з розных куткоў Беларусі па шматлікіх справах, пераважна з просьбай дапамагчы ім прыехаць у Аўстралію, і я кожнаму задаю пытанне «Ці Вы належыце да беларускіх патрыятычных арганізацый? А як не — дык чаму?» І я кожнага заклікаю, каб далучаўся да БНФ і браў актыўны ўдзел у працы за замацаванне незалежнасці Беларусі, і водгукі ёсць прыхільныя — хаця наракаюць на тое, што «камуныя» надалей садзяцца і кіруюць ўсе праблемы і віну за ўсё ўскладаюць на Беларускі Народны Фронт... Учора атрымаў падобны ліст ад сп.Цыбульскага з г.Гомеля, «што людзі трацяць надзею і што некаторыя ўжо пачынаюць думаць, што, магчыма, «саюз» будзе лепшы выхад з сучаснай сітуацыі...»

Паўла Урбан жыве ў Нямеччыне. Доўгі час працаваў у беларускай рэдакцыі радзістанцыі «Свабода».

4.06.93

Паважанае спадарства.

Выказваючы шчырую падзяку за запросіны ўзяць удзел у працы Першага З'езда беларусаў свету, які мае адбыцца 8—10 ліпеня, змушаны паведаміць, што скарыстаць з гэтай нагоды ніяк не магу. Прычына ў здароўі.

Вось жа, загадаў хацелася б пажадаць поспеху ў працы гэтага нашага беларускага прадстаўнічага форуму. Можна спадзявацца, што дзеля карысці і добра нашай агульнай справы і нашага народа ён засяродзіцца і пройдзе ў межах цвярозага абмеркавання праблем. Хоць, праўда, ёсць яшчэ сілы, якім жадалася б выкарыстаць гэты форум дзеля чыста прапагандовых мэт або каб атрымаць «пацвярджэнне» свайго даскольнага палітычнага курсу. Сілы гэтыя гуртуюцца і ў парламенце, яны падтрымліваюцца нават урадавымі коламі. Якраз яны, гэтыя сілы, яшчэ ахопленыя сумам і скіроўваюць бадай настальгічныя позіркы ў бок былога «Саюза», марач пра такую Беларусь, якая заставалася б нейкай складовай часткай Расеі /мабыць, нахштат колішняя «Западной Росіі»!/. Гэтым тлумачыцца адмоўнае стаўленне да беларускага нацыянальнага адраджэння, асабліва моўнага і дзяржаўнага. Тлумачацца зласлівыя напады і шальмаванне лідэраў самога беларускага адраджэнскага руху. Для прыкладу, сп. Зянона Пазняк называюць «нацыяналістам» з ухілам нават да «нацыяналі-фашызму»!

Паведамляю яшчэ, што і сп-ня Ларыса Урбан таксама не зможа скарыстаць з Вашых запросінаў. У тым часе яна будзе заступаць шэфа беларускай рэдакцыі радзіі «Свабода»: а ў Менск завітае сп.Вячка Станкевіч, які там будзе нашым прадстаўніком з Мюнхена.

Дык для Першага З'езда беларусаў свету яшчэ раз жадаю плённай працы, каб жыла Беларусь!

Паўла УРБАН

Апошнім часам усе беларускія арганізацыі Аўстраліі аб'ядналіся ў Федэрацыйную Раду. На чале якой знаходзіцца Беларускі Цэнтральны Камітэт у Вікторыі. Узначальвае яго старшыня Павел Гуа.

17.05.93

Высокапаважаны спадар Я.Лецка!

Ад імя беларусаў Мельбурна і Беларускага Цэнтральнага Камітэта ў штаце Вікторыя ў Аўстраліі шчыра Вас вітаю і Вашы паважаныя сябры ў так вялікай Вашай працы, якую Вы хочаце правесці ў жыццё.

Хай блаславіць Вас Бог.

Мы, беларусы вышэйпамянёнай арганізацыі, якой я ёсць старшыня, жадаем Вам найлепшых поспехаў у правядзенні з'езда і з жалем хачу падзякаваць Вам за прысланае запрашэнне мне асабіста ўзяць удзел у з'ездзе.

На сваё слабое здароўе я б не паглядзеў, але жонка мая пасля пяці цяжкіх аперацыяў не можа паехаць са мной, то прашу Вас і Вашых паважаных сяброў прабачыць, што я, на жаль, не змагу скарыстаць з Вашых ласкі.

Але застаюся верным да Вас усіх і хачу надалей трымаць сувязь з Вамі і Вашымі сябрамі.

Дык хай жа жыве наша вольная і ні ад кога незалежная Бацькаўшчына!

Жыве Беларусь!!!

Старшыня Б.Ц.К-та ў Вікторыі
ПАЎЛА ГУЗ

Кастусь Акула — вядомы эміграцыйны пісьменнік і грамадскі дзеяч, які ў жывым і творчасці актыўна выступае супраць камуністычнай ідэалогіі і практыкі. Падчас вайны ваяваў супраць немцаў на баку войска саюзнікаў.

14.1.93

Шаноўны спадар Лецка!

Мяркую, што Вы заняты цяпер падрыхтоўкай сустрэчы «Бацькаўшчыны» ў ліпені. Жадаю Вам поспехаў.

З прэсавых рэпартажаў у «ЛіМ» пра тое, што робіць ці чаго не робіць ВС Рэспублікі Беларусь, выглядае, што было — а можа, я памыляюся? — і пытанне пра «рэабілітацыю беларускай эміграцыі».

У маёй англамоўнай аповесці «Туморой іс эстэрэй» ёсць адзін гадзюка-паліцай, які мардаваў людзей у Беларусі падчас гітлераўскай акупацыі, а пасля ўцёк у Канаду. Як правіла, тыя людцы, — ці як іх назваць? — каторыя здэкаваліся дома і забівалі нашых суродзічаў, на эміграцыі былі пазалазілі ў свае норы і ўдзелу ў нацыянальным грамадскім жыцці не бралі.

Мяркую, што ўсе сілы нашай дзяспары і народа, каторы цяпер церпіць эканамічныя «перабудовы» дома, на сустрэчы ў ліпені трэба скіраваць на аб'яднанне. Тыя ж, каторым сверб спанукне, каб некага за нешта рэабілітаваць, зробіць добрую прыслугу яшчэ пануючай у рэспубліцы наменклатуры...

Жадаю Вам і Вашым калегам добрага здароўя і поспехаў у бягучым, толькі што распачатым годзе.

Жыве Беларусь!

К.АКУЛА.

Барыс Рагуля з'яўляецца намеснікам Старшыні Рады БНР. У вайну ўзначальваў беларускае вайсковае фармаванне, вядомае пад назвай «Рагулеўскі батальён». Стараўся займаць у дачыненні да немцаў і партызанаў нейтральную пазіцыю, абараняў беларускае насельніцтва ад рабаўніцтва. На Захадзе набыў медыцынскую адукацыю, дасягнуў вялікіх поспехаў, мае ў Канадзе сваю бальніцу.

12.06.93

Дарагі Яўген.

Ліст Ваш атрымаў. Шчыра дзякую і за ліст, і за запросіны на з'езд беларускага замежжа. Вы пішаце, што ёсць пэўныя гарантыі. Я так доўга не паеду на Беларусь, як доўга там будзе незаконны савецкі ўрад і як доўга будуць у сіле савецкія законы. Зашмат я перажыў, каб нараджаць сябе на непрыемнасці. У часе святкавання 25 сакавіка ў Нью-Йорку я выступаў з дамаганнем паклікання камісіі ў АН да разгляду праступкаў, папоўненых Кам.Партыяй Беларусі. Гэтая партыя слепа калабаравала з акупацыйнымі ўладамі СССР, імплэнта выконваючы іх загады з мэтай знішчэння ўсяго нацыянальнага элемента. Жыды ніколі не дазваляць свету забыцца Аўшвіцу. Наш Аўшвіц — гэта Куропаты, ды хто ведае, колькі іншых месцаў масавага вынічэння беларускай нацыі. Сённяшні ўрад — гэта прадаўжэнне БССР. Яго палітыка тыповая для камуністаў: крок назад, два наперад, і напамінае мне 1925-ты год. Заклікі, што там будзеца Беларускі дом, пацягнулі многіх. Прызнацца, там у той час было шмат больш беларускага, чымся цяпер. Тыя, што паверылі, загінулі без следу. Наша эміграцыя глядзела на падзеі на Беларусі цераз каляровыя акуляры — яны бачылі, што ім хацелася бачыць, Беларусь, якую яны вынасілі ў сваіх сэрцах ды ўяўленнях. Цяперашні ўрад хоча нам усім паказаць, маўляў, чаго хочаце: маеце Вашу Пагоню і сцяг. Памагайце будаваць дзяржаву і адначасова легалізаваць злучынную партыю. Не зразумейце мяне дрэнна, мы вельмі цэнём Вашы змаганні за сапраўдную Беларуськую Дзяржаву, ды гатовы дапамагчы, як толькі можам, але мусім цвяроза

глядзець на факты.

Я чытаў выступленне сп.Пазняка ў Івацэвічах. Ён там даў доволі правільную ацэнку палітычнай сітуацыі на Беларусі.

Я Вам жадаю поспехаў з планаваным з'ездам. Хацелася б, каб я памыляўся ў маёй ацэнцы інтэнцыяў урада Рэспублікі Беларусь. Я вельмі сумняваюся, што ім баліць сэрца ці то за Беларусь, ці то за тых, хто ўжо раз накінуў здзек ды тэрор. Прызнацца, я ніколі не спадзяваўся, што там можна цяпер сказаць усю праўду аб беларускім руху ў часе нямецкай акупацыі. Вы маеце мой матэрыял. Там яшчэ шмат жывых сведкаў гэтых падзей. Я атрымаў шмат лістоў ад тых, хто перажыў Гулагі. Ім вельмі хацелася пабачыць у друку беларускую ацэнку падзей, але, як відаць, на гэта яшчэ не час.

Мне вельмі прыемна было атрымаць ліст ад Вас ды ўспомніць хоць кароткае, але вельмі прыемнае спатканне ў Лондане. Спадзяюся, што яшчэ спаткаемся ў родным Менску.

Ваш БАРЫС.

Барыс Кіт — наваградчанін, які вышэй усіх узнёсся, аж да зор, бо менавіта за дасягненні ў асяванні космасу атрымаў ён званне акадэміка сусветнай акадэміі астранаўтыкі. Дасюль выкладаў матэматыку ў званні прафесара ў амерыканскім універсітэце ў Франкфурце-на-Майне, а цяпер — на пенсіі. Хацеў бы свой вопыт і розум цалкам прысвяціць роднай Беларусі, меў сустрэчы з афіцыйнымі асобамі, але пакуль што без рэальных вынікаў. Запавятная мара — адкрыць у Наваградку невялікі па штатах, але ўзорны па ўзроўні адукацыі універсітэт.

12.01.93

Даражэнькі

Яўген Рыгоравіч!

Вельмі дзякую за Ваш апошні ліст. А яшчэ раз хачу падзякаваць за Ваше такое цудоўнае спатканне мяне ў Менску і за ўсё, што Вы мне зрабілі там...

У мяне тутакра змяні, я ўжо мушу выйсці ў «адстаўку» з майго універсітэта. Гэта значыць, я буду зусім вольны тутакра ад працы. Гэта значыць, я мог бы яшчэ больш Вам дапамагчы на Бацькаўшчыне. Найбольш мог бы выкарыстаць мяне сп.Краўчанка, але пакуль што нічога ад яго не чуваць. Можна, Вы маглі б спаткаць сп.Садоўскага, калі ён яшчэ ёсць у Менску, і сказаць яму, што я таксама хацеў бы яго бачыць, каб памагчы яму тутакра ў Боне. Калі б ён сур'ёзна думаў пра гэта, то хай скантактуецца са мной тутакра ў Нямеччыне, або я мог бы прыехаць зноў у Менск.

Мне хочацца рабіць нешта канкрэтнае для Беларусі і на вышэйшым узроўні.

Што тычыцца майго выбару ў Акадэмію, дык вельмі дзякуй за Вашы старанні. Як яны хочуць сабе — мне ўсё роўна, ім павінна халіць тое, што я ўжо акадэмік сусветнай акадэміі астранаўтыкі. Калі я годны гэтай акадэміі, то павінны быць годны і беларускай акадэміі. Сусветная акадэмія стаіць вышэй ад усіх нацыянальных. Калі не хочуць мяне, дык няхай і надалей варацца ў сваім саку...

Я згаджаюся з Вамі, што з маёй ведай чужаземных моваў /6/, усёй прошлай сусветнай астранаўтычнай дзейнасцю, мамі знаёмствамі, любоўю да гісторыі, палітычных навук я быў бы цяпер найбольш карысны ў галіне дзейнасці Міністэрства замежных спраў у якасці нейкага дарадчыка. У Маскве і іншых сталіцах ёсць цяпер шмат амерыканскіх і іншых заходніх дарадчыкаў...

Вельмі дзякую за Вашу хуткую рэакцыю і прадстаўленне маёй справы вышэйшым /сп.Краўчанка/ уладам. Вы сапраўды выконваеце энергічна і пасляхова ўзложаную на Вас гістарычную місію — аб'ядноўваеце беларусаў усяго свету...

Ваш Барыс КІТ

Вось яны — некалькі гадоў беларусаў латэкага замежжа. Кожны са сваім поглядам, сваім падыходам да жыцця, сваім разуменнем сённяшняй сітуацыі ў Беларусі, разуменнем сваёй ролі ў нашым нацыянальным адраджэнні. Але ўсіх нашых суродзічаў янае шчыра і бескарысліва любіць да Бацькаўшчыны, жадае бачыць яе незалежнай і шчасливой краінай. Менавіта пра гэта яны марылі ўвесь час, калі ім была надыхаць жыццё сваёй дарога. Яны ў той безнадзейнай сітуацыі не адракліся ад роднай мовы, культуры, звычаяў і традыцый, ад святых для іх ідэалаў Беларускай Народнай рэспублікі. І будзьце верныя ў іх да скону свайго жыцця.

Яўген ЛЕЦКА,
старшыня Рады ЗБС
«Бацькаўшчына»

— Пэўна, многія даследчыкі хацелі б папрацаваць у знятай лонданскай бібліятэцы. Вы, Яўген, аказаліся першым і пакуль адзіным беларускім музыкантам, якому пашчасціла пераступіць яе парог...

— Яшчэ ўвосень, калі на фестываль «Адраджэнне беларускай капэлы» ў Мінск прыездзілі айцец Надсан ды Гай Пікарда, мы размаўлялі наконт такой магчымасці — прыехаць у Лондан, вывучыць фонды Скарынаўскай бібліятэкі, перазняць, што ўдасца, і копіі музычных матэрыялаў вярнуць на Беларусь. Аляксандр Надсан — а ён там бос — даў згоду... Сродкі на паездку прадаставіла Міністэрства культуры Беларусі, а лонданскія гаспадары прынялі мяне ў якасці госьця бібліятэкі, з прадастаўленнем усіх матэрыялаў і ксеракса для працы.

— Крышку, калі ласка, пра саму бібліятэку: што яна сабою ўяўляе, ці падобная да нашых кнігасховішчаў?

— Бібліятэка унікальная. Збірацца яна пачала пасля вайны дзякуючы духоўным асобам. Скажам, па ініцыятыве айца Надсана ды

Забэйд-Суміцкага, пра Куліковіча, музыказнаўчыя артыкулы Карловіча. У бібліятэцы ёсць і камплекты газет, якія выдаваліся на Беларусі падчас вайны, дык у іх таксама адлюстраваны праявы мастацкага жыцця. У 42-м у Мінску, напрыклад, была пастаўлена опера Куліковіча «Лясное возера»...

Нарэшце, яшчэ адзін напрамак маёй працы ў Лондане — літаратура, выяўленне рэдкіх кніг, звязаных з музыкай, грунтоўных артыкулаў. Напрыклад, нарыс Міколы Куліковіча «Гісторыя беларускай музыкі» /пачынаючы ад старадаўніх пластоў IX стагоддзя, фальклору, і аж да 50-х гадоў нашага стагоддзя/. Зрабіў я таксама копію кнігі Адама Станкевіча пра Забэйд-Суміцкага. Перазняў і кнігу пра Адама Станкевіча, асобныя артыкулы Куліковіча, у тым ліку і тыя, што друкаваліся да вайны ў часопісе «Советская музыка»...

— Што вас найбольш уразіла сярод музычных матэрыялаў?

— Велізарны архіў Куліковіча. Вельмі

Пакуль у нашай размове мільганула лічба «1996», бо цяпер ідзе праца па ўвасабленні нейкіх ранейшых планаў. Але трэба будзе ў бліжэйшы час аркестраваць і падрыхтаваць проста невялікі ўрыўкі ды зрабіць канцэрт з твораў Куліковіча. Можна ж і харавую творчасць ягоную паказаць. Дарэчы, і ў оперы хор багаты.

Айцец Надсан паабяцаў зрабіць таксама мікрафільм оперы «Лясное возера», бо гэтыя ноты захоўваюцца ў добрым пералёце, так што ксеркапіраваць іх немагчыма. А перазняць удалося аперэту Куліковіча «У вырай», але там няма уверцюры і яшчэ нейкага нумара — у папках, пэўна, і ёсць, але ж з 28-мі перагледаў толькі 8 папак. Аперэту можна было б таксама паказаць ва ўрыўках — ёсць хоры, размаітыя танцавальныя нумары.

Дэталева разабрацца ў нотах, вядома, не было часу, бо давялося самому асвоіць ксеракс — а тады ўжо бярэ паперу і працу, колькі напрацуеш, бо колькі напрацуеш, столькі ж і сабою павязеш.

чарнобыльскай зоны, — але ў тым доме я не быў. Хацелася як мага больш працаваць — два тыдні для вывучэння гэтага аб'ёму матэрыялаў, зразумела, сціплы тэрмін.

— Дык ці ўдалося вам, Яўген, пазнаёміцца са старым Лонданам?

— Аднойчы спадар Пікарда проста выцягнуў мяне туды. Слухалі званы англіканскай царквы, хадзілі па музеях, наведвалі якіх там, дарэчы, бясплатнае. Затое дорага каштуюць білеты ў тэатры, а самае дарагое — літаратура, якой я пабачыў на паліцах і многа, і размаітай, і надзвычай цікавай. Наведаў Брытанскі музей і Нацыянальную галерэю. У Нацыянальнай галерэі самае светлае ўражанне — ад мастацтва Сярэднявечча. Я знаёмы з гэтым жывапісам у рэпрадукцыях, але не чакаў, што ў арыгінале ён нясе такое святло! Фарбы гэтых карцін спалучаюцца з небам, з чысцінёю. І ніякая тут не выпускае нас, не статыка — гэта спалучэнне чысціні, высокай духоўнасці, гэтыя палотны літаральна звязаны з космасам. Ужо з XVI ст. творы больш рамантызаваныя — італьянскія, французскія, ангельскія... Вялікі збор твораў Пікаса, некалькі залаў з работамі імпрэсіяністаў.

Разам з тым, я не магу забыцца на выказанае Пікардам: «Вы, беларусы, яшчэ не спазналі, не асэнсавалі да канца сваёй культуры ў тым, наколькі яна займае моцнае месца ў сусветнай культуры».

— Але вернемся да вашых пошукаў.

— Калі я ад'язджаў з Мінска, дачка Равенскага Волга Аляксеевна дала мне адрасы двух сыноў сваёй сваячкі — Таццяны Рудкоўскай. Яны жывуць пад Лонданам, адзін гаворыць трохі па-руску, другі па-польску. Генрых, у якога захоўваецца архіў Равенскага, на той час з'ехаў, дык мы дамовіліся з Валер'янам, што гэты архіў будзе перададзены ў Мінск. Бо самі Равенскі завешчана, каб архіў ягоны быў перададзены не, далучым, эмігранцкай арганізацыі, а толькі на Беларусь і незалежнай арганізацыі, якая будзе займацца прапагандай гэтай творчасці.

— Запавет — акурат для вас, для «Беларускай Капэлы»...

— Ну, так... І цяпер ёсць дамоўленасць наконт перадачы архіва Міколы Равенскага менавіта нам. А ў Скарынаўскай бібліятэцы ёсць частка архіва Равенскага, перасланая з Любена — вакальная, харавая музыка, апрацоўкі і гарманізацыі фальклору, даволі цікава зробленыя. Ёсць творы на вершы Гаруна, Цёткі, Арсенневай... Ягоны сябра Аляксей Карповіч прадстаўлены больш як музыказнаўца. Дарэчы, у газеце «Новы шлях» прачытаў, напрыклад, ягоны артыкул пра кампазітара Алясея Спаскага — новае для нас імя. Ён скончыў Ленінградскую кансерваторыю, прыехаў на Беларусь, працаваў у Баранавічах, пісаў творы, блізкія напрамку Стравінскага: сімфанічны дыпціх, вакальныя, харавыя, гарманізацыі фальклору... І творы Самохіна, пра якога не так даўно пісалася ў «ЛіМе», бібліятэка мае.

— Ці ёсць, на ваш погляд, музыка, здатная па-спраўдному захапіць сучасных выканаўцаў і слухачоў?

— Я думаю, што так. Дэталева разбіраць скапіраваныя ноты не было пакуль часу, але вось літаральна днямі праіграў Куліковічаў «Рускі зборнік». Вакальным цыклам мо і нельга яго назваць, бо належнай для цыкла чыста музычнай драматургіі там, бадай, няма. Але сам зварот да нейкай стрыжневай ідэі вельмі цікавы і для таго часу свежы. Напрыклад, «Немецкая тэтрад» знакамітага Валерыя Гаўрыліна створана ці не на 20 гадоў пазней. У Куліковічавым «сшытку» аб'яднаныя творы на вершы Пушкіна, Аляксея Талстога, таксты з фальклору, — гэта ўсё вельмі цікава. Думаю нават прапанаваць у праграму сёлетняга, трэцяга ўжо, фестывалю «Адраджэнне беларускай капэлы». Наша госьця з Расіі вядомая Наталля Герасімава будзе ў ім удзельнічаць — з твораў узбекскага кампазітара Янаў-Яноўскага, дык, можа, узялася б выканаць і «Рускі зборнік» Міколы Куліковіча. Гэты твор упішацца ў праграму і, даўбог, нам будзе не сорамна за яго мастацкія вартасці: напісаны ён якраз для высокага голасу, партыя фартэпіяна разгорнутая, цікавая, гармоніі свежыя для вуха. З часам, думаю, можна будзе выбраць штосьці адметнае і з твораў Туранкова, Самохіна, Зінчука, перазнятых з выдання Езавітава.

— Слоў няма... Але якім чынам усё гэта перайграць, асвоіць-засвоіць?

— Планы такія. У наступным годзе трэба зрабіць канцэрт з твораў Куліковіча, намаганьнямі «Беларускай Капэлы» і, можа, яшчэ далучыць творы Равенскага. Паступова рыхтаваць да публічнага паказу і спадчыну іншых кампазітараў. Толькі барані Бога гэтыя творы называць музыкай беларускага замежжа!

— Не-не. Я назвала б такі канцэрт, напрыклад, «Музыка на чужыне», або «Вяртанне з эміграцыі», «Вяртанне з чужыны», або проста «Вяртанне»... Памятаеце, у сваім лімаўскім інтэр'ю спадар Пікарда таксама засцерагаў называць Равенскага ды Куліковіча «кампазітарамі беларускага замежжа»: яны ж нарадзіліся, фарміраваліся, сталілі тут!

— Правільна, гэта тое самае, што лічыць

МЫ СЯБЕ ЯШЧЭ НЕ СПАЗНАЛІ...

ДВА ТЫДНІ ДЫРЭКТАР ТВОРЧАГА АБ'ЯДНАННЯ «БЕЛАРУСКАЯ КАПЭЛА» КАМПАЗІТАР ЯЎГЕН ПАПЛАЎСКІ ПРАЦАВАЎ У ЛОНДАНСКОЙ БІБЛІЯТЭЦЫ ІМЯ Ф. СКАРЫНЫ

арцыбіскупа Сіповіча, які быў вельмі паважаны ў Ангельшчыне і ва ўсім каталіцкім свеце. Напрыклад, я чуў такую гісторыю. Некалі была выстаўка Савецкага Саюза ў Англіі, і айцец Сіповіч наведваўся туды і кагось чакаў. Ішла Маргарэт Тэтчар з савецкім паслом — дык яна пакінула госьця на некалькі хвілін, каб павітацца з Чэславам Сіповічам, абмяняцца парай слоў. Ён быў надзвычай адукаваны і камунікабельны чалавек... Пры ім быў пабудаваны Дом мар'янаў — фактычна, беларуская уніяцкая місія ў Лондане.

У Дом мар'янаў прыездзілі і кардыналы, і арцыбіскупы, і манахі, і Папа Рымскі. Выдаваўся тут уніяцкі часопіс «Божым шляхам», поўны камплект якога, дарэчы, мне падараваў айцец Надсан. Так утварыўся ў Лондане духоўны цэнтр, дзе намаганьнямі айца Сіповіча, гэтаксама і Аляксандра Надсана, пачала збірацца бібліятэка. У свой час яны паездзілі вельмі многа па беларускіх цэнтрах. Такія цэнтры існавалі ў Любена /Бельгія/, дзе скончыў свой жыццёвы шлях кампазітар Равенскі; у Кліўлендзе, у Таронце, у Мюнхене. У Аргенціне, Швецыі, Аўстраліі таксама была /і ёсць/ беларуская дыяспара. Многа цікавага знайшлося і ў Ватыкане.

Цяпер у Лонданскай бібліятэцы ёсць нават арыгіналы дзвюх кніг Францішка Скарыны. І шмат часопісаў сабрала «Хрысціянская думка» — з першых нумароў да 39-га года захавалася большасць, тыя нават, што лічыліся канфіскаванымі: «Крыніца», «Божым шляхам» /які пасля вайны пачалі выдаваць/, «Зьніч», заснаваны ў 50-я гады па ініцыятыве ксяндза доктара Татарыновіча. Удава кампазітара Міколы Шчаглова-Куліковіча перадала ягоны архіў цалкам — агромністая спадчына, якую трэба вывучаць, змешчаная ў 28 вялізных папках...

— І на ўсё гэта вы мелі толькі два тыдні! Лёгка было разгубіцца...

— А я, убачыўшы такое багацце матэрыялаў і зразумевшы, што ўсё гэта за раз проста не адуцаць — многа дакументаў проста не разгледжана, не апрацавана, бо сталых служачых там няма, музыкай жа займаецца фактычна толькі Гай дэ Пікарда, няма каталога, ёсць неапісаныя фонды, — вырашыў працаваць па некалькіх паралельных напрамках.

Першы — чыста музычны напрамак, нотны матэрыял, тое, што патрэбна для выканання. Затым — эпістальная спадчына: ліставанне Алясея Карповіча, лісты Наталлі Арсенневай, лісты жонкі Куліковіча да Чэслава Сіповіча і інш. Трэці напрамак — гэта артыкулы, звязаныя з музыкай, крытычныя даследаванні, газетныя публікацыі. Тут шмат размаітага. Напрыклад — часопіс «Хрысціянская думка», дзе вельмі грунтоўнае месца адводзілася матэрыялам пра мастацтва.

Можна заўважыць, што «Хрысціянская думка» ўяўляла сабою цудоўны сінтэз духоўнасці, дзе аб'ядналіся рэлігійнасць са свецкасцю і рознымі пластамі мастацтва. Жывалі быў прадстаўлены на старонках часопіса гаворкаю пра Драздовіча, Сергіевіча, напрыклад; музыка — пра хор Шырмы, увагуле пра дзейнасць Шырмы, пра Забэйд-Суміцкага і г. д. Гэты сінтэз вельмі характэрны, і ён фактычна захаваўся да апошніх нумароў 39-га года, калі і ў час вялікай палітызацыі духоўна-мастацкі напрамак часопіса быў відавочны. Ды і ў часопісе «Зьніч» працягвалася гэтая традыцыя: артыкулы пра

многа вакальнай музыкі — і на вершы беларускіх паэтаў, і на англійскія тэксты, ёсць творы на ўласныя вершы. Дарэчы, я і вершы Куліковіча перазняў.

— Памятаеце, у нас, у «ЛіМе», была падборка Куліковічавых вершаў, падрыхтаваная Мальдзісам?

— Так, вось яшчэ і я прывёз... Уравае колькасць напісанага Куліковічам! Харавыя творы, гарманізацыі ім жа сабраныя песеннага фальклору, духоўная музыка, літургічная. Перазняў цалкам клавір оперы «Усяслаў Чарадзея».

— І колькі гадзін у дзень выпадала вам працаваць?

— Дакладнага падліку не рабіў... Першыя дні ўставаў а шостай гадзіне, ішоў на уніяцкую службу к сямі — праз дарогу ў Дом мар'янаў. Пасля — сніданак, і за працу: студэнты-беларусы, якія навучаюцца ў Лондане ў інстытуце місіянераў і кватаравалі па суседстве са мною, ішлі працаваць над сваімі эсэ па філасофіі, тэалогіі, а я — у бібліятэку... Удзень абед, зноў праца, вечарам а шостай — служба, потым праходка, размовы з Пікардам за пінтай піва...

Так выглядае будынак бібліятэкі...

А гэта — шылда для яе дзвярэй.

Адно з выданняў.

— І ваша ўражанне?

— Гэта паўнакроўная опера, 4 дзеі, многа размаітых персанажаў, опера-дзеянне, а не опера-статыка. Як можна асацыяраваць з нейкім напрамкам у творчасці іншых кампазітараў, то гэта бліжэй да творчасці Барадзіна. Дзеянне адбываецца ў XI ст., сярод персанажаў баяны, хан ... Ужо была папярэдняя размова з дырэктарам тэатра оперы і балета Сяргеем Картэсам, каб можна было паказаць клавір «Усяслава Чарадзея», скажам, на мастацкім савеце ды і даводзіць да сцэны, бо ёсць у гэтым сэнс.

— Місія месціцца ў звычайным жылым квартале ці гэта нейкі замкнёны асяродак?

— Гэта і не прыгарад, і не цэнтр — перадапошні прыпынак лонданскага метро. У гэтым агромністым раёне жывуць індусы, кітайцы, яўрэі, беларусы, англічан многа /яны, дарэчы, не жадаюць жыць у самымым цэнтры/. Двухпавярховыя домкі, цішышы зялены раён, птушкі спяваюць — як у парку, ваверкі бегуюць па дварах. Невялікі садзік кожны мае за домам. Даглядаюць самі. Яшчэ ёсць свецкі Беларускі дом нашай дыяспары, дзе, дарэчы, адпачывала група дзяцей з

творчасць Рахманінава музыкой рускага замежжа. Рускі кампазітар! Так і тут: ёсць проста беларускія кампазітары.

— Яўген, вы ехалі ў Лондан «па ноты». А працавалі па некалькіх напрамках. Гэта ўласная ініцыятыва ці прапанова гаспадароў бібліятэкі?

— Наогул, і айцец Аляксандр, і Гай дэ Пікарда рэкамендавалі мне заняцца толькі архівам Куліковіча. Але ж не захацеў, каб паўтаралася «бядя» нашае навукі, калі музыказнаўцы па інерцыі ставяцца аднабакова, з вузка музычнага пункту гледжання, да нотнай спадчыны, ігноруючы цэлае кола іншых поглядаў. Асяроддзе 20—30-х гадоў існавала на скрыжаванні некалькіх напрамкаў: тут і духоўны, рэлігійны пласт, і свецкі, і фальклор, і мастацтва прафесійнае. Гэтая ж адметнасць беларускага культурнага асяроддзя захавалася і ў пазнейшыя дзесяцігоддзі. Можна было перазняць проста ноты. Але адарваўшы ад эпісталажнай спадчыны, ад чыста асабістага жыцця чалавека, прытым што асабістае жыццё накладвае вялікі адбітак на творчасць, — немагчыма праўдзіва трактаваць творчасць чалавека.

У якіх умовах пісалі, з якімі праблемамі сутыкаліся аўтары твораў, якія ідэі культываваліся ў пэўны час — перадаваены, ваенны, пасляваенны; якія з гэтых ідэяў маглі падтрымліваць тыя ці іншыя людзі, — усё мае значэнне, бо кожны вялікі гістарычны перыяд фарміруе своеасаблівы невялікія эпохі, якія ўплываюць на лёс канкрэтных твораў. У гэтым сэнсе эміграцыйны асяродак з'яўляўся традыцыяй, захаванне якіх у нашых умовах давала праз вялікія пакуты, нават рызыку — пакуль, нарэшце, не з'явіліся рэальныя ўмовы для іх адраджэння.

Дык вось, я такія рэчы перазняў цікава! Напрыклад, расповяд пра Марыю Магдалену Радзівіл, паходжаннем з роду Завішаў. Арыгінальная па сваіх поглядах дама. Падтрымлівала мастакоў, беларускую культуру. Хто ўладкоўваўся на працу да яе ў маёнтка, таму яна давала двухмесячны тэрмін для асваення беларускай мовы. Не спраўляўся — бывай здароў. Былі, мусяць, і польскія нашчадкі роду Радзівілаў, але ж ён прадаўжаўся і як беларускі род!

Шмат прывёз літаратуры пра Забэйд-Суміцкага, пра Гарадзенскую калошу, пра знаходжанне Шырмы ў Вільні... На жаль, не хапіла часу прагледзець шматлікія фотаздымкі, якія захоўваюцца тамсама.

— Яўген, я ведаю, што вы знайшлі і матэрыялы пра княззя Глякоўскага — брата вашай роднай бабулі, пра якога мы ўпершыню напісалі ў «ЛіМа» з год таму...

— Так, прынамсі, знайшоў больш пэўныя звесткі пра ягоную гібель. Вось, цытую: «Ксёндз доктар Станіслаў Глякоўскі і ягоны супрацоўнік ксёндз Малец былі арыштаваны нацыскай палітычнай паліцыяй у Менску на ўсеагульным кангрэсе вучыцеляў 15.12.1941 года, пасля чаго зусім загінуў аб іх след. Нацысцкія ўлады адмовілі даць аб іх якія-небудзь інфармацыі. Паводле агульнага пераканання яны расстраляны, аб чым, як некаторыя думалі, сведчаць знойдзеныя ў ваколіцы Менска сутаны каталіцкіх духоўных. Фактычныя прычыны арыштавання і адсуду на смерць яшчэ даследуюцца. Многія дадуюцца, што найгалоўнейшай прычынай была ідэйная стойкасць і пладавітая каталіцкая арганізацыйная дзейнасць... Глякоўскага і Мальца гестапа арыштавала ў Менску на кангрэсе вучыцеляў за тое, што не ўсталі падчас п'янага нацысцкага гімна, пратэстуючы на антыкаталіцкія вострыя акцэнтны галоўнага камісара Беларусі Кубэ».

Дарэчы, я ксеркавалаў серыю публікацый пад рубрыкай «Трэба іх пазнаць», якія прапаную час ад часу друкаваць на старонках вашага штотыднёвіка. Думаю, чытачам «ЛіМа» будзе цікава пазнаёміцца з людзьмі духоўнага сану — гістарычнымі асобамі, якія многа зрабілі для адукацыі на Беларусі, выдавалі часопісы для дзяцей, працавалі ў школах не толькі ў напрамку рэлігійным, а і ў асветніцкім, адукавалі моладзь, вучылі жыць па-людску.

— Дзякуй, Яўген, за слухную прапанову, за ініцыятыўнасць...

— Што да ініцыятыўнасці... Нам павучыцца трэба гэтай якасці ў тых, хто ствараў Скарынаўскую бібліятэку ў Лондане, хто цяпер актыўна працуе ў ёй. Напрыклад, і айцец Надсан, і спадар Пікарда — людзі ўжо сталага ўзросту, а якія неўтаймоўныя ў справе! Пераглядаюць процьму прэсы, якую атрымлівае бібліятэка: тут і «ЛіМа», дарэчы, ёсць, і «Мастацтва», і «Звязда». Могуць з раніцы да вечара працаваць за камп'ютэрам. Пікарда склаў шыкоўны даведнік-гід па Мінску для замежных гасцей: са звесткамі пра гісторыю, горадабудаўніцтва, развіццё мастацтва, народныя традыцыі. Айцец Надсан, што раз прызджаючы на Беларусь, прывозіць сабранныя для дзяцей-чарнобыльцаў медыкаменты...

— Словам, тутэйшым беларусам трэба вучыцца працаваць па-еўрапейску і — слававаць сябе. Магчымасці для гэтага ўжо ёсць. Дзякуй, Яўген, і за змястоўныя апавяд, і за п'яную даследчыцкую працу.

С. БЕРАСЦЕНЬ

ПЁТРА НЯДЗВЕЦКІ /ПЁТРА ЗВОННЫ/: «Я ВУЧЫЎСЯ Ў МІКОЛЫ КУЛІКОВІЧА...»

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА: ЖЫВЫЯ ГАЛАСЫ

Пётра Нядзвецкі — паэт і кампазітар, вядомы ў беларускім замежжы пад псеўданімам Пётра Звонны, жыве ў Злучаных Штатах Амерыкі.

У 1989 годзе, пачынаючы працу над матэрыяламі цыкла «Беларускае замежжа: жывыя галасы», я даслаў яму пытанні анкеты, але адказаў па нейкіх прычынах, на жаль, не атрымаў. І вось на XX сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі ў Нью-Брансвіку мы пазнаёміліся асабіста. Так амаль праз тры гады я атрымаў жаданае інтэрв'ю, якое сп. Нядзвецкі не даслаў толькі з прычыны сваёй празмернай сціпласці. Імя і творчасць П. Звоннага практычна невядома на бацькаўшчыне. Спадзяюся, што сённяшняя публікацыя хоць крыху выправіць гэтую недарэчнасць.

— Спадар Пётра, раскажыце, калі ласка, пра сябе, пра свой творчы лёс.

— Бачыце, спадар Пранчак, я асабіста не маю аніякай аспірыцыі быць прызнаным паэтам ці кампазітарам. Не меў шчасця здабыць патрэбную асвету. Хаця некаторыя з маіх песень пайшлі сапраўды, як кажуць, у народ. Але ўсё ж гэтага замала, каб на мяне звяртаць нейкую ўвагу.

Нарадзіўся я 14 сакавіка 1918 года ў чыгуначнай староцы, якая была каля Касцяневіч — паміж Княгініным і Вялейкай. Бацька працаваў на чыгуны майстрам. Мне было ўсяго 6 месяцаў, калі ад эпідэміі воспы памерла мая мама. Мой бацька іграў на скрыпцы і мяне вельмі цягнула да гэтага інструмента. Пазней бацька дазволіў мне пілікава на сваёй скрыпцы, і ў 7 гадоў я ўжо іграў розныя песні і мелодыі.

Праз увесь час я вучыўся музыцы пры помачы сяброў, якія служылі ў вайсковай аркестры. Пазнаўшы ноты, я патрапіў запісаць некаторыя мелодыі. А іх было поўна ў маёй галаве. Я вельмі хацеў вучыцца музыцы, але, на жаль, у бацькі не было грошай на гэта.

Памятаю фальклорны фестываль, які ладзіўся ў Вялейцы ў 1938 годзе. У сваёй вёсцы Вераб'і, дзе мы жылі ў той час, я зарганізаваў маленькі ансамбль: дзве скрыпкі, гармонік, цымбалы і падаў заяву на ўдзел у фестывалі. Там мы атрымалі першае месца, таму што не толькі ігралі, але і спявалі. Арганізатары фестывалю выдалі мне накіраванне на вучобу ў Віленскую кансерваторыю...

Экзаменавала мяне вядомая польская скрыпачка Ванда Ледухоўская. Для яе я прывёз сваю кампазіцыю «Калыханка». Пасветкай маіх здольнасцей былі словы пані Ледухоўскай: «Было б вялікай стратай не даць магчымасці гэтаму хлопцу вучыцца музыцы». З гэтай пасветкай я вярнуўся ў Вялейку. Аднак яна мне не дапамагла. Польскія вайсковыя ўлады прапанавалі мне паступіць у армію і стацца падафіцэрам, а пра музыку забыцца, бо музыка ёсць нішто. Я пайшоў да абшарнікаў у пошуках грошай, але ніхто з іх мне не захацеў дапамагчы.

Пасля вайны я апынуўся ў эміграцыі. Быў некаторы час у Беларускай тэатры эстрады, якім кіраваў Мікола Куліковіч. У яго я вучыўся музыцы, пакуль не выехаў у Амерыку. Такім чынам закончылася мая музычная адукацыя.

— Спадар Нядзвецкі, як вы ацэньваеце феномен беларускага замежжа і яго месца ў беларускай культуры?

— Я не згодзен з вашым акрэсленнем беларускага замежжа як феномену. Замежжа паўстала ў тыя часы, калі мы стараліся быць па вядомых зарыз прычынах як надалей ад бацькаўшчыны. Гэта вельмі трагічна, але так было. Мы называлі сваю эміграцыю выгнаннем. У Амерыцы апынуліся многія пісьменнікі, кампазітары, вучоныя... Мы і стварылі так званы феномен беларускага замежжа, бо ўсім сэрцам кахаем нашу бацькаўшчыну і ўсё, што ёсць беларускае.

— Ці пішаце вы цяпер што-небудзь?

— Пішу ноты і перасылаю да сп. Гая

Пікарды ў Лондан. Ён перадае мае творы ў бібліятэку імя Ф. Скарыны.

Гутарыў Леанід ПРАНЧАК

Р. С. На памятку аб сустрэчы сп. Пётра Нядзвецкі падараваў мне клавіры сваіх песняў. З імі могуць пазнаёміцца ўсе, каго зацікавіла творчасць нашага земляка.

А для бліжэйшага знаёмства чытачоў «ЛіМа» з Пётрам Звонным прапаную іх увазе адзін з вершаў паэта.

Л. П.

ВЯЛЕЙШЧЫНА

Вялейшчына, старонка дарагая!
Чаму я між чужых блукаю, бышчам звер здзічэлы?

Што са мной —
Павер мне — сам не знаю...
На гэта адказаць яшчэ не час цяпер.

Каб знала ты,
як часта ўспамінаю
твае лясы, палі і Сэрвечка* крышталь.
Калі вярнуся я,
пакуль што я не знаю...
Пакуль што міжчужых я мушу быць, на жаль.

Гдзіўна мне —
адзінаю правінай,
за што мяне, выгнанца, лёс спаткаў,
ёсць тое,
што душой
усёй быў я з Радзімай
і што свой родны край я над усё кахаў.

І вось за гэта я
дзён малалодзі чару,
здароўе... І ўсё, што меў, без жалю слоў
на алтары зляжыў...
За гэта вось хвяду
пакінуць месці дом
і да чужых пайшоў.

5. 8. 1947 г.

* Сэрвеч — рэчка каля Будслава.

Вяртанне

МАСТАКІ-ЭМІГРАНТЫ: СЛАВА І ЗАБЫЦЦЁ

Калі пра беларускую замежную літаратуру мы за апошнія гады тое-сёе ўведалі, то пра творчасць мастакоў-эмігрантаў з'яўляюцца ў прэсе толькі першыя згадкі. Я хацеў бы ўзгадаць двух чалавек, незаслужана забытых на бацькаўшчыне: Віктара Жаўняровіча і Аркадзя Салаўева.

Яны паходзяць з паўночна-заходніх беларускіх абшараў. В. Жаўняровіч, як піша Барыс Сачанка ў «Малалодзі», N 11, 1988/, нарадзіўся на Дзвіншчыне. У свой час гэта была вялікая адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка, у якую ўваходзіла і маё мястэчка Лявонпаль /сучасны Мерскі раён/. На сваёй радзіме я і атрымаў першыя звесткі пра В. Жаўняровіча, упершыню убачыў яго работы ў хаце Генадзя Крупенькі, далёкага родзіча мастака.

В. Жаўняровіч яшчэ да памятнага 1939 года выехаў з Прыдзвіння ў Францыю. Б. Сачанка адводзіць яму ўсяго некалькі радкоў: «Вучыўся ў кансерваторыі імя М. Карловіча. Быў знаёмы з Русчыцам, Драздзівічам, Сергіевічам. Яго залічваюць да імпрэсіяністаў. Прымаў удзел у многіх выстаўках у Парыжы, меў персанальную выстаўку ў Нью-Йорку. Тэмы твораў у асноўным беларускія».

Як згадвае Б. Сачанка, В. Жаўняровічу магло б на сёння быць за 90 гадоў. У апошні час жыў пад Парыжам. Яго далёкая родзічка Раіса Федараўна Растова ў лісьме з Огрэ /Латвія/ таксама такой жа думкі: «На жаль, мае бацькі перапількі з ім не мелі. Мама расказвала, што ён апошнія гады знаходзіўся ў Францыі. Калі толькі ён жывы, то яму

больш за 90. Ад далніх родзічаў ведаем, што ён усё сваё жыццё займаўся жывалісам, вельмі маркоціўся па радзіме. Прыблізна гадоў 14—15 таму назад яго адшукала дачка Віктаравага брата — Міхаіла Жаўняровіча — Соф'я і нявестка Міхаіла Галя /мінчанка/. Соф'я зараз жыве ў Лодзі /Польшча/. І ў Друі жывуць родзічы В. Жаўняровіча — жонка яго брата Аляксандра — Ксенія.

У нас тут у Огрэ ёсць чатыры невялікія работы Віктара: гэта падарунак мастака маёй цётцы Насценчы...»

Вядома, што цяжка сёння дабрацца і да Лодзі, і да Огрэ, але радуе адно: некалькі пейзажаў В. Жаўняровіча захоўваецца ў Гомелі — у настаўніка Святаслава Крупенькі, сына Генадзя Крупенькі з вёскі Грудзінава, што пад Лявонпалем.

Больш за ўсё не шанцавала А. Салаўеву, імя якога ўвогуле не згадваецца на Беларусі. Ён нарадзіўся ў 1902 годзе ў мястэчку Колуп былой Віцебскай губерні. Скончыў Дзвінскую рэальную гімназію, а ў 1921-ым курсы беларусазнаўства пры Дзвінскай беларускай дзяржаўнай гімназіі. Па далейшую навуку паехаў у Прагу. І як паведамляў часопіс «Беларуская школа ў Латвіі» /N 4, 1933 г./, у 1924 годзе вытрымаў конкурсны экзамен у Чэшскую Акадэмію мастацтваў, якую ў 1931 годзе скончыў з пахвальным дыпламам, як адзін з найлепшых вучняў прафесара Отакара Неедлага.

Нехта «Т. Прыязны» пісаў у штомесячніку «Беларуская школа ў Латвіі», што 1—30 красавіка 1933 года ў пражскай галерэі Рубеша адбылася першая выстаўка твораў маладога беларускага мастака А. Салаўева, якая займала вялікі поспех. Пра яго талент пісалі такія перыядычныя чэшскія выданні, як «Народні Політыка», «Народні Лісты», «Часка Слово», «Вэнков», «Дэмократ», «Народні Стршэд», «Полэдні Ліст» і іншыя. Вось як ацэньвае творчасць А. Салаўева

аўтар допісу ў Латвію: «Глыбока адчувае ўсе праявы стыхіі прыроднага дзейнічання, усе тонкія нюансы змены фарбаў і настрою. Яго мастацкая інтуіцыя ўсцяж абяртаецца да сокаў цаліны, да вясковай самоты, да найбольш глухих куткоў прыроднага краявіду, дзе не сягала яшчэ рука чалавека. Яго цікавіць неспрэдная стыхія прыроды: natura naturata, прырода, якая сама сябе стварае. Чароўную красу прыроды ён бачыць не ў паасобных эфектах бураломнае стыхіі, а ў стройнае гармоніі суцэльнасці ўсіх яе праяў /.../ Імкнецца разгадаць і паэтычна выявіць таемную творчасць прыроды. Асаблівае заміланне мае да сівых туманоў над рэкамі і азёрамі, да шэрых хмар у небе, да пажоўклых лісцяў на дрэвах, да захаду сонца недзе там за лесам і гарамі. /.../ Але ў самой кампазіцыі вобразы няма сонца. Гэта найбольш характэрная асаблівасць яго мастацкае творчасці. У яго вобразам мала святла; пераважная шэрая цмянасць. На ўсім ляжыць адзнака ціхай задумлівасці і глыбокай тугі».

Як гэта ні дзіўна, але, узіраючыся на вобразы Аркадзя Салаўева, мімаволі ўспамінаеш словы паэта: «І тэ забыўшыся рука замест персідскага узору цяжот радзімы васілька» /Максім Багдановіч/. Салаўев хаця ж і бярэ матывы свае творчасці з чужога асяроддзя, але ні на адзін момант не перастае быць самім сабою /.../ Псіхалагічна гэта ёсць зусім зразумела. Для беларускага мастака, як бы ён ні любіў красу чэшскае прыроды, заўсёды будзе сніцца «цяжот радзімы васілька».

Нельга не шкадаваць, што цяжкія абставіны шэра-цмянай сучаснасці змушаюць нашага мастака жыць на чужыне, а не ў сваім родным краі, дзе ён змог бы поўнасцю і ўсебакова выявіць свае вялікія мастацкія здольнасці. Краса роднага краю чакае на свайго мастака».

На жаль, лёс распарадзіўся так, што і само імя А. Салаўева сцерлася са скрыжалей беларускага мастацтва. Таму, звяртаючыся да ўдзельнікаў З'езда беларусаў свету, спадзяюся пачуць ад суайчыннікаў новыя няхай сабе сціплыя згадкі пра васьм гэтах двух маіх землякоў — Віктара Жаўняровіча і Аркадзя Салаўева.

Сяргей ПАНІЗНІК

Наўрад ці можна сёння дакладна вызначыць лік беларусаў у свеце — ачынная статыстыка не дае на тое падстаў. На Бацькаўшчыне іх жыве каля 8 млн. /прыкладна 79 % ад усяго насельніцтва/ і мяркуецца, што за межамі Рэспублікі Беларусь — яшчэ 3—3,5 млн. /прыводзіцца лічба нават у 4 млн./, што складае амаль трэцюю частку нацыі. Дык дзе ж у свеце жывуць беларусы?

Найбольш сканцэнтраваныя яны ў суседніх дзяржавах, пры гэтым на памежных з рэспублікай тэрыторыях — на сваіх спрадвечных, гістарычных землях, якія ў выніку барацьбы і палітычных гульняў больш моцных суседзяў былі адарваны ад Беларусі. Па звестках розных даследчыкаў, ад 250 да 400 тыс. беларусаў пражывае ў Польшчы, пераважна на сваіх этнічных землях Беластоцчыны і Падляшша. У новых незалежных дзяржавах, якія адрадыліся ці створаны на тэрыторыі былога Саюза, асела 2 млн. 130 тыс. беларусаў, у тым ліку і ў Расіі — 1 млн. 200 тыс. Тут найбольш кампактна яны пасяліліся ў Маскве і вобласці — 129 тыс., Санкт-Пецярбурзе і прыгарадах — 127 тыс., Калінінградскай вобласці — 74 тыс., Карэліі — 55 тыс., Цюменскай вобласці — 49 тыс. і іншых рэгіёнах. Сярод жыхароў Украіны — 440 тыс. беларусаў, Казахстана — 183 тыс., Літвы — 63 тыс., Эстоніі і Узбекістана — па 29 тыс., Малдовы — 20 тыс.

Пасля трох масавых эміграцыйных хваляў на захад /на рубяжы XIX—XX стст., у міжваенны перыяд і пасля другой сусветнай вайны/ устойлівыя беларускія асяродкі склаліся на амерыканскім і аўстралійскім кантынентах, у шэрагу еўрапейскіх краін. Яны пазней практычна не палаўняліся ў сувязі з адсутнасцю права на эміграцыю з СССР. У ЗША беларусы пасяліліся пераважна ў штатах Нью-Йорк, Нью-Джэрсі, Агаё, Мічыган, Каліфорнія; у Канадзе — у правінцыях Квебек, Антарыа, Саскачаван, Альберта; у Аргенціне — у правінцыі Буэнас-Айрэс. На аўстралійскім кантыненте найбольш значныя беларускія асяродкі склаліся ў штатах Заходняя Аўстралія /Перт/, Паўднёвая Аўстралія /Адэлаід/, Вікторыя /Мельбурн/. Дзсяткі тысяч беларусаў аселі ў Вялікабрытаніі, Францыі, Бельгіі, ФРГ і іншых краінах.

Чым жа можна патлумачыць такі вялікі адток насельніцтва за межы рэспублікі? Прычын тут, вядома, шмат, але найперш гэта стала вынікам як адвольнага вызначэння /без уліку этнічных межаў і інтарэсаў народа/

тэрыторыі БССР, так і штучнага стымулявання на дзяржаўным узроўні ўнутранай міграцыі, што прадвызначалася эканамічнымі і ідэалагічнымі патрэбамі партыйна-дзяржаўнага кіраўніцтва СССР, найперш — тэорыяй і практыкай «збліжэння і зліцця нацый».

Здаецца, мы яшчэ дакладна не ўсведамляем памеры і вынікі вымушанага і прымусовага перасялення і высялення жыхароў Беларусі ў розныя гады. Варта толькі прыгадаць планы набору рабочай сілы ў аддаленыя і цяжкія для жыцця і працы рэгіёны дзяржавы, уцёкі сялян з родных мясцін у ходзе гвалтоўнай калектывізацыі, дэпартацыі «раскулачаных» і неабгрунтавана рэпрэсаваных у 30-ыя — пачатку 50-х гадоў, гвалтоўныя масавыя высяленні з далучанай у 1939 г. Заходняй Беларусі. Дэпартацыя ж на поўнач і ўсход СССР у шматлікія лагеры «ненадзейных» асоб узяла многіх з тых, хто ў ходзе другой сусветнай вайны аказаўся ў нямецкім палоне, быў вывезены на прымусовую працу ў Германію або на акупаванай тэрыторыі быў прыцягнуты ў розныя адміністрацыйныя і гаспадарчыя органы /часта пад прымусам/. Дзяржава, якая не абараніла гэтых людзей у гады вайны, пасля яе заканчэння зняла з сябе маральную адказнасць за лёс пакінутых грамадзян, дзейнічала па прынятым калектывінай, а не індывідуальнай адказнасці кожнага за свае ўчынкi. Менавіта антынацыянальная і антыдзяржаўная палітыка саветскай улады выштурхнула з Бацькаўшчыны першую хвалю палітычнай эміграцыі пасля рэвалюцыі і выклікала вялікую яе плынь пасля другой сусветнай вайны.

Сучасная эміграцыя стварыла свае рэлігійныя і грамадскія арганізацыі, культурныя цэнтры, выдавецтвы, нацыянальныя друк. Цяпер у замежжы дзейнічаюць згуртаванні беларусаў Вялікабрытаніі /з 1947 г./, Беларуска-амерыканскае заадачнае /з 1949 г./, згуртаванні беларусаў у Канадзе /з 1948 г./, Беларускае нацыянальнае аб'яднанне ў Канадзе /з 1950 г./, Беларускае аб'яднанне

ў Аўстраліі /з 1951 г./, Беларускі Хаўрус у Францыі, Саюз беларусаў Бельгіі, Беларускі кангрэсавы камітэт у ЗША і інш. 51-ю гадавіну свайго існавання адзначыла Беларуска-амерыканская Рада ў Чыкага. Гуртаванню замежных суродзічаў спрыяюць сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі /з 1952 г./ і Аўстраліі /з 1976 г./, Цэнтрамі навукова-культурнага жыцця на эміграцыі сталі Беларускі інстытут навукі і мастацтва ў Нью-Йорку /з 1951 г./ і такі ж інстытут у Таронта /з 1967 г./, Беларускае бібліятэка і музей імя Ф. Скарыны ў Лондане /з 1971 г./, Інстытут беларусаведы ў Ляймене /ФРГ/ і Беларускі музей /адкрыўся тут жа ў 1983 г./, Газета «Беларусь», якая выходзіць у Нью-Йорку з 1950 г., мае чытачоў-беларусаў у многіх краінах свету, а цяпер стала даступнай і на Бацькаўшчыне /яе размнажае прадпрыемства «Тэхналогія» і распаўсюджаюць кіёскі Таварыства беларускай мовы/.

Інтэрэсы беларусаў у Польшчы выражае першая замежная нацыянальная палітычная партыя — Беларускае дэмакратычнае аб'яднанне /з 1990 г./, а таксама Беларускае грамадска-культурнае таварыства /з 1956 г./, Беларускае аб'яднанне студэнтаў /з 1981 г./ і інш.

Ідзе працэс гуртавання беларусаў у новых незалежных дзяржавах на тэрыторыі былога СССР, у іншазначных рэгіёнах якога з 30-ых гадоў і да канца 80-ых адсутнічалі якія-небудзь правы нацыянальнага жыцця. У Расійскай Федэрацыі цяпер ладзяць грамадска-культурныя мерапрыемствы нацыянальныя таварыствы, суполкі ў Маскве, Санкт-Пецярбурзе, Калінінградзе, Петравадску, Ніжнім Ноўгарадзе, Новасібірску, Ноўгарадзе, Якуцку, Саснагорску, Калуге, Цверы і інш. На Украіне грамадска-культурныя таварыствы працуюць у Кіеве, Львове, Ялце, Чарнаўцах; у Малдове — у Кішыневе і Бендэрах; у Казахстане — у Алма-Аце і Прызёрску. Актыўна дзейнічаюць згуртаванні беларусаў у Літве /Вільня, Салечнікі/, Латвіі /Рыга, Дэвінск/, Эстоніі /Талін, Кохтла-Ярве/. Не так даўно створаны суполкі ў Кыргызстане /Бішкек/ і Узбекістане /Фергана/, пачынаецца аб'яднанне суродзічаў і ў іншых краінах. Паявіліся і першыя прафесійныя згуртаванні — Асацыяцыя прадпрымальнікаў Латвіі /Беларускі шлях/, аб'яднанне мастакоў-беларусаў Балтыі /Эстонія, Літвы, Латвія,

Санкт-Пецярбург/ «Маю гонар».

Замежныя беларусы не толькі арганізавалі грамадска-культурнае і рэлігійнае жыццё на нацыянальнай аснове, збераглі традыцыі, мову, але і памножылі культурныя набыткі. На эміграцыі існуюць Беларускае аўтакефальнае праваслаўнае царква, Беларускае праваслаўнае царква ў

Канстанцінопальскай юрысдыкцыі, Беларускае каталіцкае місія. Асяроддзе замежных беларусаў вылучыла пэтам і празаікаў, мастакоў, кампазітараў і спевакоў, навукоўцаў. На цяперашні час плённа працуюць па асвятленні гісторыі і культуры Беларусі і распаўсюджванні ведаў аб ёй у ЗША Я. Запруднік, В. і З. Кіпелі, М. Белямук і інш. Вядомасць у беларускім замежжы набылі пісьменнікі Н. Арсеннева, М. Сяднёў, А. Салавей, Р. Крушына. Беларускія песні гучаць у рэпертуары вядомых у замежных краінах спевакоў П. Конюха і М. Стрэчаня. Беларускія мастакі В. Жаўняровіч, З. Чайкоўскі, У. Шыманек экспанавалі свае карціны на розных выставах у ЗША і Еўропе. Беларускае тэма гучыць у працах такіх мастакоў, як І. Шыманек-Сурвіла, П. Мірановіч, І. Рагалевіч-Дудко, Г. Русак, М. Наўмовіч, Н. Кудасава. У розных штатах ЗША прайшло больш за 100 выстаў Т. Стагаловіч-Кольбы. У Швецыі і Фінляндыі атрымаў прызнанне графік і стваральнік інтэр'ераў наш суродзіч А. Ахола-Уала. Вядомасць не толькі ў асяроддзі беларусаў у Польшчы набылі пісьменнікі С. Яновіч, А. Барскі /Баршчэўскі/, В. Швед, Я. Чыквін, мастакі Л. Тарасэвіч, М. Давідзюк, навукоўцы Ю. Туронак, Б. Белаказовіч, У. Юзюк, А. і Я. Мірановічы і інш. Прызнаны ў свеце як буйны спецыяліст у галіне ракетнай тэхнікі акадэмік Міжнароднай акадэміі астранаўтыкі Барыс Кіт, які абраны ў многія навуковыя міжнародныя і нацыянальныя таварыствы, узнагароджаны залатым медалём нямецкага таварыства імя Германа Обэрта, з'яўляецца заслужаным прафесарам Мэрылендскага ўніверсітэта /ЗША/. Беларус па паходжанні Ілля Прыгожын — бельгійскі фізік, лаўрэат Нобелеўскай прэміі 1977 г. Дзсяткі тысяч беларусаў-навукоўцаў, спецыялістаў рознага профілю — сваёй працай і талентам пакінулі добрую спадчыну ў новых незалежных дзяржавах. Але толькі апошнім часам, асабліва пасля набыцця Рэспублікай Беларусь незалежнасці, мы сталі больш пільна ўглядацца ў сябе як цэласны народ у свеце, пазнаваць сваю культурна-гістарычную, духоўную спадчыну, створаную не толькі на Бацькаўшчыне, але і за яе межамі.

Галіна Сяргеева

Аб жыцці і творчым шляху народнага песняра Беларусі Янкі Купалы цікава і змястоўна расказалі пазты С.Грахоўскі, С.Законнікаў і галоўны спецыяліст Літаратурнага музея Я.Купалы М.Чабатарэвіч на сустрэчы з воінамі Мінскага гарнізона, якая праходзіла ў купалаўскім тэатры і прысвечалася 111-й гадавіне з дня нараджэння класіка нацыянальнай літаратуры.

М.Аўрамчык прачытаў два свае вершы, напісаныя больш за пяцьдзесят гадоў назад, у цэнтры якіх — народныя песняры. А народная артыстка З.Браварская расказала пра неўміручую «Паўлінку», спектакль па якой і быў паказаны ўдзельнікам сустрэчы купалаўцамі.

Адказны сакратар Рэспубліканскай ваенна-шэфскай камііі па культурным шэфстве над Узброенымі Сіламі Рэспублікі Беларусь А.Верабей уручыў Саюзу пісьменнікаў Беларусі, тэатру імя Янкі Купалы Літаратурнаму музею Я.Купалы за актыўную шэфскую работу граматы камііі.

Воіны змаглі пазнаёміцца з фотавыстаўкай аб літаратурнай дзейнасці песняра.

Г.ПЯТРОЎСКІ

КЛУБ ЖУРНАЛІСТАЎ

У Мінскім Доме ветэранаў адкрыўся Клуб ветэранаў журналістыкі. Прысутных вітаў сакратар Саюза журналістаў Беларусі Л.Екель. У.Юрэвіч, Р.Тарасевіч, У.Бараноўскі, А.Колас, А.Дзітлаў, І.Цітоў, М.Шыбаліс і іншыя падзяліліся ўспамінамі аб пражытым і перажытым.

Цёпла сустрэлі ўдзельнікі ўрачыстасці адну з герань нарысаў ваенных журналістаў, былую разведчыцу Ганну Аляксеенку, якая пусціла пад адхон сем варожых эшалонаў.

Песні розных гадоў гучалі ў выкананні заслужанага артыста В.Прышчэпкіна, вальнага ансамбля «Памяць сэрца» і іншых калектываў і спевакоў.

На першым паверсе Дома ветэранаў працавала фотавыстаўка М.Ананьіна.

П.ГАРДЗІЕНКА

СЯЛІБА НА СКРЫЖАВАННІ

(Пачатак на стар. 5)

Злучаных Штатаў Амерыкі — 3133, Ізраіля — 44, Новае Зеландыі — 7, Нарвегіі — 4, Парагвая — 15, Францыі — 56. З БССР эмігравала шмат болей, але па розных прычынах запісаных паходзячымі з БССР было гэтулькі¹⁴.

Паразліках старшыні Камісіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь па нацыянальнай палітыцы і міжнацыянальных адносінах, доктара філасофскіх навук, прафесара Мхася Слямнёва, кіраўніка лабараторыі этнічнай геаграфіі Мінскага педагагічнага інстытута, доктара геаграфічных навук, прафесара Спартака Польшага, навуковага супрацоўніка лабараторыі Сяргея Мационіна, на падставе польскіх крыніц з тэрыторыі беларускіх ваяводстваў за 1921—1939 гг. выехала ў іншыя краіны Еўропы каля 50 тысяч чалавек, а за акіян

— каля 135 тысяч¹⁵.

Калі б хто хацеў трапна назваць як культурна-нацыянальнае, так і геапалітычнае становішча нашага народа, дык наўрад ці знойдзе больш адпаведны тэрмін, чым вольны гэта: на скрыжаванні розных дарог, інтарэсаў і ўплываў суджана было беларускаму народу заснаваць сабе сялібу. Усе з усяго свету і падсвету ўздоўж і ўпапярэк ездзяць па зямлі нашай Бацькаўшчыны, як па той разгароджанай сірочай ніве. Наколькі, з аднаго боку, гэткае геаграфічнае раздарожжа давала народу культурна-гандлёвыя магчымасці, як той гістарычны шлях «з Вараг у Грэкі», настолькі, з другога, гэтак ж размяшчэнне выстаўляла край на смяротны небяспекі. У першай палове XX стагоддзя гэтыя небяспекі выраслі да жахлівых размераў.

На Захадзе, куды трапілі беларусы не як пераможаныя, а як носьбіты адвечных

імкненняў свайго народа да самабытнасці, незалежнасці і самастойнасці, маральнае падтрымка тых, якія апынуліся на эміграцыі, з'яўляецца немалаважным абавязкам друку, аб чым мы так часта забываем. Тут не лішне будзе адзначыць, што, гонячыся за «гегемоніяй» на ўнутраным фронце, мы забываем, для каго пішам і апелюем. Мы проста не заўсёды ведаем свайго беларускага чытача, здабыткі і сімптаты каторага для нас не з'яўляюцца чымсьці нязначным. Адсюль, аднак, не вынікае, што мы павінны раўняцца на яго.

¹ БелСЭ. Т. 12. Мн., 1975. С. 55.

² Большая Советская Энциклопедия. Т. 30. М., 1978. С. 475.

³ Грамовіч Язэп. Кітай, Сібір, Масква. Мюнхен. 1962. С. 8, 12—15 і інш.

⁴ Беларускі Сьвет. 1989. 21 /50/. С. 39.

⁵ Беларускі Сьвет. 1989. 21 /50/. С. 40.

⁶ Тамсама.

⁷ Зимионко А. Оккупация и интервенция в Белоруссии. Мн., 1932. С. 33.

⁸ Беларускі Сьвет. 1989. 21 /50/. С. 41.

⁹ Беларускі Сьвет. 1989. 21 /50/. С. 41—42.

¹⁰ Тамсама.

¹¹ L'ouragan rouge, 2-e edition, Paris. 1936.

¹² Вініцкі Алякс. Матэрыялы да гісторыі беларускай эміграцыі ў Нямеччыне ў 1939—1951 гг., ч. 3. Лос-Анджэлес, 1968. /машынапіс/. С. 114.

¹³ Bielorrussia j los Bielorrusos en la Republica Argentina, Editado por Asociacion Bielorrusa en la Argentina, Buenos Aires. 1953. pg. 48.

¹⁴ «Веда». Навукова-літаратурны мясячнік. Выдае Крывіцкае /Беларускае/ Навуковае Таварыства Францішка Скарыны. 1952. N 6 /11/. С. 191.

¹⁵ Народная газета, 1992, 4 студзеня.

ЛіМ - часопіс

МУЗЫКА

МОСТ ДЛЯ «ПІКАВАЙ ДАМЫ»

Спектакль «Пікавая дама», больш як 10 гадоў таму пастаўлены на сцэне ДАВТА, чакаюць значныя перамены. Не так даўно ў тэатры вырашана абнавіць сцэнічнае вырашэнне пастаноўкі, а гэта значыць, перш за ўсё «змяніць апратку». Мастачкай Л. Ганчаровай ужо зроблены макет новага афармлення, своеасаблівым лейтматывам якога сталася выява моста. Мост мае зрабіцца і яркай сцэнічнай метафарай, і важным функцыянальным кампанентам афармлення, які дапаможа лагічнаму злучэнню карцін оперы, дынамічнасці разгортвання дзеяння. Як адзначае рэжысёр «Пікавай дамы» С. Штэйн, новае мастацкае афармленне паспрыяе пошуку і новага пастановачнага вырашэння, якое надасць шэрагу мізансцэн глыбіню і поліфамічнасць. Гледачам жа застаецца чакаць гэтай своеасаблівай прэм'еры.

С. Б.

ФЕСТИВАЛІ

«МАГУТНЫ БОЖА»

Гэта — назва новага фестывалю, які ўпершыню праводзіцца не толькі на Беларусі, а ў свеце. «Магутны Божа», і Міжнародны фестываль духоўнай музыкі і песні, ладзіцца з 13 па 17 ліпеня ў Магілёве і мае на мазе сцвердзіць вялікую ідэю: людзі ўсіх народаў, усіх канфесій павінны жыць у міры, павінны паяднацца праз любоў, праз музыку. Горад чакае шматлікіх гасцей з усё Беларусі, з Украіны, Расіі, Венесуэлы, Італіі, Польшчы, краін Балтыі... Прызны для пераможцаў у конкурсных праграмах рыхтуюцца ў Германіі, Англіі, Францыі. Канцэрты адбудуцца ў касцёлах, у палацах культуры, на адкрытых пляцоўках. Праграмы, асвятленнем якіх будзе апекавацца ТБ, правядзе дыктар Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі Беларусі З. Бандарэнка. Так што частку фестывальных уражанняў можна будзе атрымаць, знаходзячыся далёка ад Магілёва.

Н. К.

ПОЛЬСКІЯ ПРЭМ'ЕРЫ... МАНЮШКІ

Днямі група беларускіх артыстаў вярнулася з XXXII Фестывалю Манюшкаўскага. Як мы ведаем, напярэдадні іхняга ад'езду, падзея адбылася ў маляўнічым кутку Татраў, у польскім курортным мястэчку Кудова-Здруй. Дэбют нашых салістаў ды ансамбля «Класік-Авангард» на прэстыжным міжнародным фестывалі прайшоў з трыумфам. Рэпертуар знакавага беларускага артыста В. Скоробагатава, напрыклад, стаўся сюрпрызам нават для дырэктара фестывалю, старшыні Таварства сяброў Манюшкі пані М. Фолтын. Аказваецца, дзякуючы В. Скоробагатаву, арыя камісара Банавентуры Выкрутача «Ах!» з Манюшкавай «Сялянкі» ўпершыню прагучала ў Польшчы. Гэтакаса ўпершыню пачула публіка баладу «Свіцязянка» /напісаную для высокага жаночага галасу/ у выкананні барытона. Сенсацыяй быў і музыканцкі подзвіг канцэртмайстра Г. Каржанеўскай, якой неспадзявана і раптоўна давялося заманіць сваю польскую калегу, «пажарным парадкам» падрыхтаваць незнаёму праграму з «чужымі» салістамі. У выніку Г. Каржанеўская атрымала запавашэнне прыехаць на будучы год у якасці канцэртмайстра фестывалю і — члена журы. Вось такія эпізоды гэтай музычнай імпрэзы, падрабязны расповяд пра якую рыхтуе спецыяльна для «ЛіМа» ўдзельнік фестывалю мастацкі кіраўнік творчага аб'яднання «Беларуская Капэла» В. Скоробагатаў.

С. Б.

КУЛЬТУРА

БРЭСЦКІЯ «ПЕЎНІКІ»

У песенных святых у Кіеве, Пскове, Санкт-Пецярбурзе прымалі ўдзел гэтыя славетныя хлопчыкі з узорнага дзіцячага народнага хору «Пейнікі». Створаны ён пры Брэсцкім гарадскім Доме культуры. У рэпертуары калектыву як складаныя творы кампазітараў-класікаў, так і беларускія народныя песні. «Пейнікі» гастралівалі і па многіх гарадах суседняй Польшчы.

Звыш 15 гадоў, з дня заснавання калектыву, кіруе хорам Алег Яўгенавіч НЕРОДА /на здымку/, аддаючы хлопчыкам не толькі веды, але і цеплыню душы.

Фота Эдуарда КАБЯКА, БЕЛІНФАРМ

ТЭАТР

ДАБРАЧЫННЫЯ КАНЦЭРТЫ

Адзіны ў свеце Маскоўскі маладзёжны ілюзійны тэатр даў у сталіцы ў Палацы культуры прафсаюзаў тры добрачыныя

канцэрты-сустрэчы /28 і 29 чэрвеня/, якія называліся «Фокусы! Магія! Цуды!»

Асабліва даспадобы прыйшліся аўдыторыі фокусы з удзелам гледачоў, якія паказвалі мастацкі кіраўнік тэатра — лаўрэат II рэспубліканскага конкурсу артыстаў эстрады /у Беларусі/ Аляксей Цітарэнка. У канцэртзе выступіў артыст тэатра мінчанін Сяргей Загорскі /клоун/.

Трэба дадаць, што ўваход на канцэрты быў бясплатны, дзякуючы фундатарам — Белпрамбудоўні, страхавому таварыству «Кентаўр», фірмам «Красіко», «Профко» і іншым.

Маскоўскія артысты ў бліжэйшы час маюць намер прыехаць на Беларусь і даць шэраг добрачынных канцэртаў-сустрэч у рэгіёнах рэспублікі, над якімі прайшла хмара Чарнобыля.

Г. ПЁТУХ

ЛІТКУР'ЕР

ГУЧАЛІ ВЕРШЫ НА УШАЧЧЫНЕ

У тую нядзелю на Віцебшчыне задажджыла, і над абласным святкам паззіі, якое было прымеркавана да дня вызвалення Ушаччыны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, навісла пагроза. Але дождж — дажджом, а вершы — вершамі. І свята адбылося. Праўда, не на плошчы, не пры наплыве людзей, якіх, як планавалася, павінны былі разам з пазычным словам прывабіць яшчэ і багатыя гандлёвыя рады. Свята прайшло больш сціпла. Пасля таго, як пад бадзёрыя гукі маршаў пазты разам з ветэранамі невялікай калонай прайшлі па Ушачках, усклалі кветкі да вечнага агню, з'ездзілі на комплекс «Прарыў», дзе таксама ўсклалі кветкі, свята паззіі было перанесена ў Дом культуры. А там працавала выстава народных майстроў, можна было купіць смачнае печыва ды марозіва. Можна было там купіць і кнігі з фондаў мясцовай бібліятэкі, на якіх стаялі штампы «дазволена да продажу». Праўда, у перасоўным кіёску не знайшлося месца ніводнай кнізе на беларускай мове. На маё здзіўленне мне растлумачылі, што, маўляў, беларускіх кніг і так цяпер мала, і лішніх у фондах бібліятэкі проста няма. Нарэшце! Дачакаліся, што і наша кніга ператвараецца ў каштоўнасць, з якой не спяшаюцца расстацца. Як кажуць, не было б шчасця, ды няшчасце памагло.

А затым пазты чыталі свае вершы. Вольных месцаў у невялікай зале, па праўдзе кажучы, хапала. Але і дзеці, і старэнькія бабулькі, здаецца, шчыра віталі творы Марыі Баравік, Яўгеніі Мальчэўскай, Навума Гальпяровіча, Алега Салтука, Алеся Жыгунова, маладых пазтаў Віцебшчыны. Пазней гледачы гэтак жа цёпла прымалі выступленне ансамбля народнай песні з Докшыц «Раніца». Назаўтра ўдзельнікі свята, які заўсёды, наведаль дом-музей Петруся Броўкі ў Пуцілкавічах. На тым і скончылася сціплае, прамоклае пад няветлым дажджом абласное свята паззіі на Віцебшчыне.

Н. К.

ДРУК

«БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА», N 6

Чарговы нумар часопіса «Беларуская думка» адкрываецца маналагам ля тэатральнай рампы дырэктара тэатра імя Я. Купалы І. Вашкевіча «Пад сузор'ем Купалы» /матэрыял падрыхтаваў Я. Коцеў/. У «Літаратурнай гасціні» — навалы Я. Пархуты, вершы М. Варшыніна, рэцэнзія М. Маляўкі на кнігу У. Ліпскага «Вясёлая азбука».

Алесь Марціновіч разважае пра творчасць пазта Я. Юхнаўца «Як з нашым пакаленнем?» /новая рубрыка «Постаці замежжа»/. У раздзеле «Духовны свет» — дыялог У. Глушакова з першым намеснікам міністра народнай адукацыі Л. Сухнат «Колькі каштуе рэформа школе?», артыкул М. Маліноўскага «Дзеці ветру» пра цыганую на Беларусі. Раздзел «Вузлы Айчынай гісторыі» прадстаўлены выступленнем дэкана гістарычнага факультэта Гродзенскага ўніверсітэта В. Чарпіцы «Плыні навуковасці» і артыкулам А. Роголева «Гістарычная Літва» на беларускіх землях?».

ЗАЙМАЛЬНЫ ДАПАМОЖНІК

Здаецца, падобных кніжак у нас раней не выходзіла. А тут, калі ласка, займальны дапаможнік для ўдасканалення мовы «Руска-беларускія крыжасловы». Аўтар — І. Курбека, выдавецтва, якое парупілася выдаць кнігу, — «Навука і тэхніка».

У кнізе змешчана 37 крыжасловаў /калі па-руску казаць — красвордаў/. Але гэта не звычайныя крыжасловы, а ў нейкай ступені і загадкі: пытанне падаецца па-руску, а адказ неабходна ўпісаць на роднай мове.

Як тут не пагадзіцца з аўтарам звароту «Да чытача» У. Юрэвічам: «Такая кніжка патрэбная. Яе чакаюць кнігарні і кіёскі перыёдыкі. Выданне прыдасца кожнаму. Найперш — вучню, студэнту і настаўніку. Дый любы цікавы чытач, думаецца, з прыемнасцю паспрабуе правесці свае веды ў галіне беларускай і рускай моў».

А. М.

ВЫДАЛА «ПОЛЫМЯ»

Выдавецтва «Полымя», нягледзячы на цяжкасці, працягвае выпуск зместоўных выданняў па краязнаўстве, гісторыі. Нядаўна з'явіліся яшчэ тры навінкі. «Беларускі народны календар» А. Лозкі — для тых, хто хоча бліжэй спазнаць народныя традыцыі і звычкі. Аўтар у хроналагічнай паслядоўнасці расказавае пра самыя розныя нацыянальныя святы, гульні. Даецца багаты інфармацыйны матэрыял, акрамя таго прыводзіцца падрабязнае апісанне іх. Пры гэтым выкарыстоўваюцца шматлікія фальклорныя матэрыялы — песні, прыказкі, прымаўкі.

К. Шышыгіна-Патоцкая даўно даследуе гісторыю Нясвіжа і яго ваколіц. У кнізе «Скарбы Нясвіжа» робіцца падарожжа на некалькі стагоддзяў назад, ажыўляюцца падзеі грамадска-палітычнага і культурнага жыцця, нямаю расказаваецца пра магнатаў Радзівілаў. Дакументальныя факты ў нарысах суседнічаюць з паданнямі, легендамі, а яны настолькі ўражальныя, што часам немагчыма высветліць, дзе праўда, а дзе выдумка.

Папаўненнем у серыі «Помнікі беларускага дойлідства» стала брашура А. Кулагіна «Адраджэнне готыкі», у якой расказваецца, як архітэктура Беларусі ў XIX стагоддзі пачала вяртацца да сярэдневяковага заходнеўрапейскага стылю — готыкі, называюцца найбольш цікавыя помнікі яго.

КНІЗЕ ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ — ПАДМОГУ

Год назад працоўны калектыв і савет выдавецтва «Юнацтва» стварылі добрачыны фонд абароны і развіцця дзіцячай кнігі. Сродкі ў гэты фонд будуць паступаць ад чытачоў, дзяржаўных і недзяржаўных прадпрыемстваў, творчых і грамадскіх арганізацый і саюзаў, народных дэпутатаў — усіх, каму неаб'яквы лёс выхавання падрастаючага пакалення. У праўленне фонду ўвайшлі пісьменнікі, вядучыя спецыялісты выдавецтва.

Днямі вядомы беластоцкі літаратар Мікалай Гайдук перадаў у добрачыны фонд ганарар за сваю кнігу «Паратунак», якая нядаўна выйшла ў «Юнацтве». Гістарычныя эсы М. Гайдуга, як вядома, узаўяўляюць шмат якіх падзей беларускай мінуўшчыны, садзейнічаюць выхаванню дзіцячых нацыянальна свядомымі.

Неаб'яквы лёс дзіцячай кнігі і для выканкама Магілёўскага абласнога Савета народных дэпутатаў. Нядаўна ён перавёў звыш трохсот тысяч рублёў на выпуск кнігі А. Кандрусевіча «Юныя героі Магілёўшчыны».

Н. К.

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА

ПРЫВІТАННЕ З САЎТ-РЫВЕРЫ!

Сяго-таго на гэтым фота вы, безумоўна, пазнаеце. Мо здагадваецца і пра нагоду, з якой было яно зроблена? То нагадаем. Летась, падчас 20-й сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі, у гарадку Саўт-Рыверы гасцявала група маладых дзеячаў беларускай культуры. І застаўся напамінак пра шумную, па-беларуску шчырую бяседу — гэты здымак. На ім — сям'я Бычкоўскіх /кіраўнік вядомага ў свой час беларускага астраднага аркестра Уладзімір Бычкоўскі стаіць другі справа, ягоны сын, піяніст Джым стаіць другі злева/, кампазітар Яўген Магаліф /стаіць першы справа/, кампазітар Зміцер Ятуховіч /з акардэонам/, спявак Мікола Скорыкаў /сядзіць другі справа/, ды іншыя. Такое вось прывітанне з Амерыкі...

С. В.

У ЧЫКАГА СПЯВАЮЦЬ ПА-БЕЛАРУСКУ

Не так даўно да нас у Чыкага пераехала з Мінска сям'я кампазітара Міхаіла Клейнара. Вельмі мілае і гасціннае спадарства! М. Клейнар паклаў на музыку вершы «Слава твая, Беларусь» Г. Бураўкіна, «Кяханія рукі твае» Р. Таміліна, «Калыханка» і «Люблю я сонца залатое» Н. Арсенневай, «Дагэтуль незабытая» Р. Барадуліна і іншыя.

З гэтымі песнямі — уласнымі, а таксама з песняй Г. Казловай на словы С. Панізніка «Беларусь — крыніца песні» кампазітар М. Клейнар выступіў на канцэртзе ў Чыкага.

Вітаўт РАМУК

Чыкага

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ — ЗДАЛЁК

«Панаванне чужых ідэалагічных шаблонаў праз доўгія гады стрымлівала развіццё беларускай гістарычнай навукі. У пасляваенныя гады волонеры ад савецкай метадалогіі былі, бадай, толькі эміграцыйныя беларускія гісторыкі. Сярод іх — Аўген Калубовіч». Так гаворыцца ў прадмове «Гісторыя, ілюстраваная фактамі» да кнігі А. Калубовіча «Крокі гісторыі». Кніга складзена з даследаванняў, артыкулаў, успамінаў, што ў розны час публікаваліся і выходзілі асобна ў беларускіх эміграцыйных выданнях.

Каб сабраць іх разам і выдаць, парупіліся фірма «Гамакс» з Беларуска, рэдакцыя віленскай газеты «Наша Ніва» і выдавецтва «Мастацкая літаратура», а таксама ўдава А. Калубовіча Іна Кахановіч, якая напісала біяграфічны нарыс «Сын верны Маці-Беларусі» і падрыхтавала спіс публікацый свайго мужа.

Кніга, безумоўна, выкліча цікавасць у кожнага, хто неаб'яквы да гісторыі Бацькаўшчыны. А. Калубовіч асвятляе пытанні, якія раней разглядаліся тэндэнцыйна ці замоўчваліся. У прыватнасці, падае гісторыю беларускай эміграцыі /«Нашы папярэднікі»/. Яго хваляюць праблемы нацыянальнага абуджэння ва ўмовах БНР /«Акт 25 сакавіка і адраджэнне нацыянальнай беларускай культуры»/, лёс тых, хто ствараў Савецкую Беларусь, а пасля стаў ахвярай наступнікаў /«Айцы БССР» і іхны лёс/. Надзвычай цікавае даследаванне «Мова ў гісторыі беларускага пісьменства» і, вядома ж, яго ўспаміны, дзе лёс канкрэтных людзей увязваецца з працэсамі беларусізацыі: «Прафесар Мітрафан Доўнар-Запольскі і Акт 25 сакавіка», «Якуб Колас і Янка Купала», «Мікола Шчаглоў /Куліковіч»/.

А. М.

ЛіМ - часопіс

ЛІТВА — РУСЬ БЕЛАЯ

Частка 3

Напрыканцы XV ст. назва «Літва» пашырылася на ўсе беларускія землі. Гэтак, у 1283 г. у «Хроніцы» Пятра Дубурга паўночна-заходняя Беларусь ужо называецца Літвой: «... у Гародзенскай вобласці ў Літве». Пасламі з Літвы ў 1325 годзе лічыліся ў Ноўгарадзе полацкі князь Воін і менскі князь Васіль. Пад 1335 годам гарадамі літоўскімі названы ў Ніканавым летапісе Асечан і Расна /35 км на захад ад Мсціслаўя/. У складзеным напрыканцы XIV ст. «Спіску рускіх гарадоў...» «літоўскія» гарады: Слуцк, Гародня, Клецк, Крэва, Гальшаны, Бяраза /Бяроза/, Друцк, Няміга, Орша, Горваль, Свіслач, Лукомль, Лагойск, Полацак, Віцебск, Наваградак, Абольцы, Лебедзеў, Барысаў, Ліда, Любуцаск, Пэралай, Радна, Менск, Мчэнск, Заслаўе. Былія радзіміцкія гарады: Чачэрск, Пракошын, Гомі, Рэчыца, Быхаў, дрыгавіцкія: Магілёў, Капыль, Мазыр лічыліся кіеўскімі з-за іх прыналежнасці ў мінулым да Русі. Валынскімі, з-за іх прыналежнасці да Валын-

Найменне «літвін», а не летувіс або «літовец» прызнавалася ўрадам ВКЛ як афіцыйная назва беларусаў: «А мне, великому князю Казимиру, королевичу, блюсти новгородца, как и своего литвина». І калі большасць даследчыкаў лічыць, што ў XIII—XIV стст. завяршыўся працэс фарміравання беларускай народнасці, дык першым, а таму і спрадвечным этнонімам беларусаў быў «літвін». Пад гэтым найменнем беларускі народ жыў яшчэ і ў XX ст.

Разам з этнонімам «літвін» ў старажытнай Беларусі ўжываліся і этнічны тыпу «палачаны», «смяляне», «палешукі» і др., якія ўказвалі на месца пражывання носьбітаў гэтых этніконаў, ужываўся і канфесійні «русские», «русини», які вызначаў прыналежнасць літвіна да «руской веры» — праваслаўя. Напрыклад, у Ягайлавай грамаце ў 1387 г. зазначана: «... всем мещчанам вилениским... веры римское и руским, што суть руское веры...» І хаця, скажам, палачане і віцябляне спавядалі праваслаўе і па веры лічыліся «русскими», але да этнічных рускіх іх не адносілі. У дамовы Казіміра з Ноўгарадам /1440 г./

Ягайлу ў Полацак — «крэпасць Белай Русі». Літвінскія летапісы, наадварот, указваюць, што Кейстут адпусціў Ягайлу ў Крэва. Значыць, Янка з Чарнкава карыстаўся недакладнымі звесткамі і сам вельмі цымяна ведаў пра падзеі ў Вялікім княстве. Успаміны Янкі з Чарнкава дайшлі да нас у спісе XVI ст., так што, можна дапусціць, што пералічыць карыстаўся тэрміналогіяй свайго часу, калі назва Белая Русь пашырылася і на Полаччыну. Дакладна ўказаў знаходжанне Белай Русі /Weizen Revzen/ аўстрыйскі паэт П. Зухенворт, які ў сярэдзіне XIV ст. пабыў на Літве. Горадам Белай Русі называе ён Ізборск. На Пскоўшчыну, а таксама і Ноўгарадчыну, як на Белую Русь, указвае ў 1413 г. магістр Тэўтонскага ордэна Генрых Паўлен, які ў лісце да чэшскага караля пісаў, што Вітаўт заключыў саюз з Псковам і Ноўгарадам, а таму Ордэну даваўся ваяваць і з Белай Руссю /Wiesse Russen/.

Болей чым праз сто гадоў /1538 г./ Пскоўшчына, Ноўгарадчына разам з Маскоўяй называецца Белай Руссю ў «Звычайх усіх народаў» Яна Багемскага. Аднак ёсць звесткі,

кнізе «Пра паходжанне і гісторыю палякаў» адносіў да Белай Русі паўночна-ўсходнія землі Літвы, захопленыя Маскоўяй. «Пашырыў межы» Белай Русі Гваніні. «Белая /Русь. — В.Ч./ каля Кіева, Мазыра, Мсціслава, Віцебска, Воршы, Полацака, Смаленска і зямлі Северскай, якая здаўна належыць Вялікаму княству Літоўскаму». Заўважым, што на пералічаныя землі якраз і прэтэндавалі маскоўскія /беларускія/ князі і менавіта яны былі зацікаўлены ў пашырэнні гэтай назвы на ўсходнюю Літву і Русь /Украіну/.

Аднак назва «Белая Русь» пасля выгнання маскавітаў не знікла з усходнелітвінскіх земляў. Пра яе памяталі. Так, у 1622 годзе папскі нунцыў Тарэса ў Польшчы піша, што «Белая Русь цягнуцца ад Рыгі, сталіцы Ліфлянды, да Маскоўскай мяжы, уключаючы Полацак, Воршу, Віцебск, Магілёў; Чорная Русь знаходзіцца паміж Літвой і Вільняй, да Кіева з гарадамі Пінскам, Наваградак і Аўручам». Тарэса залічыў да Белай Русі частку Ліфлянды, а да Чорнай Русі — частку Украіны. Болей дакладна лакалізавана Белая Русь у заяве праваслаўнай шляхты на Варшаўскім сойме /1623 г./ — гэта землі з гарадамі Полацак, Віцебск, Мсціслаўлем, Воршай, Магілёвам, Дзіснай, да Літвы аднесены Вільня, Менск, Наваградак, Гародзен, Слонім, Берасце, Браслаў, Кобрын, Камянец; сучасныя ж летувіскія землі Літвой не названы. З другіх рэгіянаў ВКЛ названы Палессе з гарадамі Пінскам, Оўручам, Мазыром; Падляшша з гарадамі Бельскам, Бранскам; Панізоўе /якое ў Гваніні выступае, як Белая Русь/ з гарадамі Крычаў, Чачэрск, Прапойск, Рагачоў, Гомель, Остр, Рэчыца, Любеч. Замацаванню назвы «Белая Русь» на Усходняй Літве паспрыяла заснаванне ў 1632 г. праваслаўнай Мсціслаўскай епархіі, епіскап якой Язэп Бабрыковіч тытулаваў сябе «епископ белорусский». У праваслаўных іерархаў краем Беларускам лічыліся землі да епіскапіі Мсціслаўскае, Оршанскае і Могілеўскае належычае. Хаця ні ў літвінскіх летапісах, ні ў дзяржаўных актах Вялікага княства, ні ў мемуарах назва «Белая Русь» у дачыненні да Усходняй Літвы не ўжываецца. Значыць, яна не мела шырокага ўжытку і ёю, як вынічае з прыведзенных фактаў, карысталіся тады, калі гаворка заходзіла аб рэлігійных справах. Паранейшаму пад Белай Руссю разумелі Маскоўію. Гэта, прынамсі, засведчыў у сваім «Дзяржаўшчы» Апанас Філіповіч. Адначасова захоўвае назву «Белая Русь» і Украіна. Багдан Хмяльніцкі тытулаваў сябе «гетман Белой Русі», а ягоны пісар Іван Выгоўскі вызначаў Белую Русь «от Смоленска к Киеву, и к Чернигову, и к Белой Церкви, и к Старому Константинову». Менавіта ад імя Белай Русі звяртаўся Хмяльніцкі да рускага цара Аляксея, каб «Киев и всю Белую Русь...» далучыць да Расеі.

Падзеі вайны Рэчы Паспалітай з Маскоўяй /1658—1663 гг./ паспрыялі замацаванню назвы «Белая Русь» за Усходняй Літвой. Маскоўскі цар быў зацікаўлены, каб тыя літвінскія землі, на якія ён прэтэндаваў як на сваю «вотчину», называліся «Белая Руссю». Цар намагаўся ідэалагічна апрацаваць урады еўрапейскіх краін. Так, паслу германскага імператара Майербургу растлумачылі ў Маскве: «Пад Малою ж Расією разумеюць вобласці: Браслаўская, Падольская, Галіцкая, Самоцкая, Перамышльская, Львоўская, Белзская, Холмска, Валынская і Кіеўская... А пад Белою, якая знаходзіцца паміж Прыпяццю, Дняпром і Дзвіною, з гарадамі Наваградак, Менскам, Мсціслаўлем, Смаленскам, Віцебскам і Полацкам ды іх ваколіцамі. Усе гэтыя калісцы належала па праву рускім, але ў выніку вайсковых удач яны саступілі шчасцю і харобрасці палякаў і літоўцаў». Як бачым, маскоўскі ўрад за Белую Русь выдаваў усю славянамоўную частку Літвы — дзеля таго, каб «па праву» далучыць яе да Маскоўіі. І як толькі маскоўскія войскі заваявалі Літву, Аляксей Міхайлавіч стаў тытулаваць сябе і гасударом «Белой России», тым самым нібыта паказваў, што гэтая назва спрадвечная для захопленых земляў. Заўважым яшчэ адну акалічнасць. Для маскавітаў Літва скончылася Вільняй, а далей пачыналася не акупаваная імя Жамойцкі, таму цар не прыбавіў у тытул «князя Жамойцкага». Дарэчы, і для ўкраінцаў землі да Вільні былі Літвой, а далей была Жамойцкія. Напрыклад, у летапісе Самавіда прама ўказваецца: «... ку Вильню войною ишол /цар. — В.Ч./ и всю Литву завоевал». Нельга не звярнуць увагі на тое, што цар пастараўся нейтралізаваць прэтэнзіі на Усходнюю Літву ўкраінскай казачкай вярхушкі на чале з гетманам Белай Русі Хмяльніцкім. Украіну цар не прызнае «Белай Руссю», нават сваім найменнем яе не называе, а хрысціць «Малой Россией».

ЛІТВІНЫ — БЕЛАРУСЫ

Частка 4

З бытаваннем на ўсходнелітвінскіх і ўкраінскіх землях назва «Белая Русь» з'яўляецца і найменне «белорусец», напрыклад: «родом из литвин, белорусец», «родом они литовские пашенные люди, розных городов белорусцы», «мещане белорусцы» і г.д. Абзэдарскі ў сваёй працы «У святле неаб-

ГІСТОРЫЯ НАШАГА ІМЯ

Вітаўт ЧАРОПКА

скага княства, названы дрыгавіцкія Пінск і Берасце. Аднак да XV ст. назва «Літва» пашыраецца і на Быхава-Рэчыцкае падняпроўе, і на Палессе. Напрыклад, у 1406 г. у Вітаўтавай грамаце жыхары Севершчыны называюцца літоўцамі, а ў «Краткой Волинской летописи» украінскае Палессе — «Деревская земля» называецца Літвой. Іпацьеўскі летапіс пад 1507 г. адзначае: «Глинский некто в Литве много зла починил... и Копыль и Туров доста и Мозыр».

Назва Літва ў дачыненні да старажытнабеларускіх земляў афіцыйна прызнаецца і ў дзяржаўных дакументах. У дамовы 1405 г. паміж полацкімі і рыжскімі купцамі Полаччына называецца «Літоўскаю зямлёю». Выступае Полаччына, як Літва, і ў дамовы Казіміра Ягайлава з Ноўгарадам ад 1440 года: «А рубеж Новгороду з Литвою по старому рубежу земли и воды, и с полочанн, и с витбланы, и с торопчаны». І ў Маскоўіі старажытную Беларусь называюць Літвой, напрыклад, пад 1493 г. ва Усцюжскім летапісным зводзе знаходзім: «Князь великий Иван Васильевич послал воеводу князя Данила Васильевича Шеня в Литву и двор свои. И взяша Вязму и Дорогобуж и Мченск». Запіс у Іасафюўскім летапісе, 1513 г.: «А сами воеводы, призвав бога на помощь, пошли мимо Смоленска воевати в Литовскую землю и воевали Оршу, Друческ и Борисово по Менеск к Браславию». І для другіх краін старажытная Беларусь была Літвой, пра што добра сведчыць сярэднявечная картаграфія. На італьянскай карце, выдадзенай у Рыме ў 1507 г., надпіс «Litvania» аднесены да беларускіх земляў, а надпіс «Samogitia» якраз знаходзіцца на землях сучаснай Летувы. Тое самае і на карце Клаўса Магнуса /Венецыя 1539 г./ — надпіс «Samogetnia» ахоплівае землі ад Балтыйскага мора да Вільні, а далей ужо на землях Беларусі надпіс — «Litvanie». На карце, выдадзенай у Базэлі /1540 г./, «Litvanie» размешчана паміж Наваградак і Пінскам — там, дзе некалі знаходзілася «Літва Миндовга». Пазначаны старажытнабеларускія землі як «Litvanie» на карце Вялікага княства Літоўскага Герарда Меркатора /1600 г./, прычым мяжа Літвы на поўдні пралягае па Прыпяці. І на карце, выдадзенай у Нюрнбергу, старажытнабеларускія землі падпісаны Літвой.

Не буду доўжыць пералік — шматлікія факты паказваюць, што Беларусь з сярэдзіны XIV ст. носіць назву «Літва». Самі беларусы называюць сябе літвінамі. Вось некалькі выпісак з дакументаў Кракаўскага ўніверсітэта: «Павел князь з Гродні, літвін», «Георгий літвін з Гадзіулавіч», «Ванцаслаў з Ваверкі, літвін». Як вядома, літвінам запісаны Францыск Скарына. Нямаюць прыкладаў і ў маскоўскіх дакументах: «иноземец литвин торговый человек полочанн Кондрашко Яковлев...», «... литвин Корнило Офанасьев... Кричевского повету...», «... литвин торговый человек суроженин Мишко Васильев», «Ивашка Еремеев сказался: родом литвин Гродцкого повету», «Осташко Жданов сказался: литвин Гродцкого повету», «Игнашко Григорьев, родом он литвин Оршанского повету», «литвин Ондришко Сидоров... Быховец». Нават праваслаўнага князя Рурыкаліна Канстанціна Астрожскага ў Маскоўіі прымалі за «литовского князя».

(Працяг. Пачатак у N 26)

асобна называюцца і палачанін, і віцяблянін, і смялянін, і русін. Ні Полацак, ні Наваградскае княства не называюцца Руссю ў літвінскіх летапісах.

Як літвіны станавіліся «русинамі», добра распавядае летапіс Красінскага. Пасля заваявання Полацка міфічны літвінскі князь Гінвіл хрысціцца ў праваслаўе, пасля чаго, заключае летапісец, стаў «русинам». «Русским» у этнічным значэнні было насельніцтва былой Русі /Кіеўскае, Чарнігаўскае, Галіцка-Валынскае княства/, і калі ў 1658 годзе ўрад Рэчы Паспалітай пагадзіўся з украінскім гетманам на стварэнне украінскай дзяржавы, дык украінцы хацелі яе назваць княствам Рускім. А пасля таго, як Украіна адышла да Польшчы, з афіцыйнай назвы Вялікага княства Літоўскага знікае назва «Руское». І ў Маскоўіі лічылі, што украінцы — гэта этнічныя рускія. Так, у маскоўскай грамаце жыхары памежнага з Украінай Лоева ўжо рускія: «И литовские де, государь, люди в Лоеве русскими людьми побил». Гэтым «елитовскими людьми» для маскавітаў былі беларусы: «Литовские люди и с Полоцка да з Друи»; «Литовские люди изо Мстиславля, из Могилева, из Пропойска, из Кричева, из Радомля, из Чичерска, из Гоима».

Што ж датычыцца летувісаў /жамойтаў і аўкштайтаў/, якія нібыта называлі беларусаў гудамі, дык тут з боку летувіскіх гісторыкаў назіраем падтасоўку фактаў. Хто такія гуды? Карскі лічыў іх готамі /гутанамі/, якія некалі аселі на землях паўднёва-заходняй Беларусі. Грынблат адносіў гуды да ўсходняй галіны явцягаў — давойнаў. Жамойты называлі гудамі готы. Мы маем справу з экзэзтынізмам, які азначаў групу насельніцтва, якая была, з аднаго боку, аславяненая, а з другога боку, летувізаная. Вось таму летувісы называюць частку суседніх з імі беларусаў гудамі, але і беларусы называюць летувісаў гудамі. Для пастаўскіх беларусаў суседняя тэрыторыя Летувы /раён Свянцян/ — Гудуцёўшчына. Летувісы былой Усходняй Прусіі называлі жыхароў Жамойці і Аўкштайці гудамі. Так што найменне гуды адносіцца і да самых летувісаў. Мы, беларусы, не можам пагадзіцца з прапановай летувісаў афіцыйна называць нас гудамі. /Зразумела, што за гэтым стаіць не гістарычная традыцыя, а палітычны разлік — каб давесці, што летувісы не называлі беларусаў літвінамі, а значыць не лічылі іх этнічнымі літвінамі, і самім прэтэндаваць на гэтак найменне з правам абвясціць сябе спадкаемцамі Вялікага княства Літоўскага/. Але вельмі паказальна, калі старажытную Літву ад Аўкштайці аддзялілі явцягі і гуды, дык суседзі з поўдня — палешукі — і да сённяшняга дня называюць жыхароў на поўнач ад сябе літвінамі.

Ды як здарылася, што Літва стала называцца Беларуссю, а літвіны — беларусамі. Першую згадку пра Белую Русь знаходзім у «Дублінскім рукапісе». Невядомы манах, які прыязджаў у часы Міндоўга на Літву, пісаў, што ягоны сябар місіянерстваваў на Белай Русі /in Alba Russia/. Пад 1305 год Іпацьеўскі летапіс паведамляе пра продаж літвінамі палонных палякаў на «Літве и Руси Белой». Але аўтары гэтых паведамленняў не лакалізавалі Белую Русь, і ў нас няма ніякіх падстаў лічыць, што гаворка ішла пра сучасныя беларускія землі. Нельга даць веры і запісу паляка Янкі з Чарнкава /1333—1385/, які пісаў, што Кейстут адправіў зняволенана

што першапачаткова назва «Белая Русь» насіла Растова-Суздальская зямля. Расейскі гісторык XVIII ст. В. Тацішчаў пісаў, што назва «Белая Русь» выкарыстоўваецца пад 1135 годам у Раскольніцкім і Растоўскім летапісах у дачыненні да Растова-Суздальскай зямлі. Яшчэ раней пра Растова-Суздальскую зямлю, як пра Белую Русь, пісаў Якаў Рэйтэфельс: «Галоўным горадам гэтай вобласці /Белай Русі. — В.Ч./ быў спачатку Уладзімір, а пасля Масква, і гэтак найменне застаецца за ёю і цяпер». Натуральна, што з аб'яднаннем рускіх земляў пад згідай Масквы маскоўскія князі выкарыстоўваюць назву «Белая Русь» для вызначэння сваёй дзяржавы, а таксама земляў, што падпалі ў васальную залежнасць, як, напрыклад, Пскоўшчына і Ноўгарадчына, або Адоўскае княства /Стрыйкоўскі называе адоўскіх князёў беларускімі/. У пачатку XV ст. прускія рыцары ўжываюць найменне «Weise Rewsen» у дачыненні да Маскоўіі.

Манах Сымон Суздальскі ў сваіх нарысах пра Фларэнцыйскі сабор /1439 г./ называе Маскоўію «Белай Руссю». Пазней вялікі князь Іван III у грамаце да папы Паўла II /1469 г./ таксама называе Маскоўію «Белай Руссю», а ягоныя паслы выступаюць, як «послы государя Белой Руси». І сам Іван III афіцыйна тытулецца ў грамаце «Ioannes dux Albae Russiae». «Князем Вялікай Белай Русі» названы Іван III ва ўспамінах італьянца Кантарыні, які ў пачатку 1477 года наведаў Маскву. І пры Васілю III /1505—1533/ Маскоўія носіць найменне «Белая Русь», прынамсі, так яна названа і ў лісце Васілія да папы Клементы VII. У 1514 годзе на Летарынскім саборы польскі канцлер Ян Ласкі маскавітаў называе «белыми рутанамі». Захоўвалася найменне «Белая Русь» за Маскоўяй і ў часы Івана Жахлівага. Так, у 1557 годзе венецыянскі пасол у Маскве ў сваёй справаздачы пісаў пра Маскоўію як пра «Верхнюю Белую Русь», а ў 1560 годзе другі венецыянскі пасол Франка Тэполе адзначыў, што «Белая Русь» цяпер называецца Маскоўяй. Называў Маскоўію «Белай Руссю» і вядомы сярэднявечны географ Іовій. І гэтак нельга растлумачыць няведаннем еўрапейцамі географіі Усходняй Еўропы, бо калі і блізкія суседзі — палякі лічылі, што «Русь пад князем Маскоўскім Белай Руссю названа», дык у XV—XVI стст. было шырока вядома, што другая назва Маскоўіі — «Белая Русь». На тагачасных картах пад Белай Руссю пазначаецца Маскоўія /рымскай 1507 г., венецыянскай 1534 г./, а на карце кардынала Мікалая Кузана прама тлумачыцца: «Расія Белая або Маскоўія» /«Russia alba sive Moskovia»/.

Памяць, што Белая Русь — гэта Маскоўія, жыла ў літвінаў і ўкраінцаў яшчэ ў XIX ст. Гэтак ва ўкраінскіх песнях рускі цар называўся «Білыі царь», а ў літвінаў «Белый Руский царь», прынамсі, Рэйтэфельс адзначаў, што маскоўскі гасудар як уладар Белай Русі набыў прозвішча «Белага», а У. Даль указваў, што рускія называлі свайго гасудара «белым».

Прыведзеныя факты не даюць нам падстаў лічыць найменне «Белая Русь» нашым спрадвечным, бо яно адносілася ў сярэднія вякі да Маскоўіі. І толькі пасля заваявання Іванам Жахлівым Полаччыны і далучэння яе на дваццаць пяць гадоў /1558—1583 гг./ да Маскоўіі назва «Белая Русь» пашыраецца і на гэтую зямлю. Кромэр у выдадзенай у 1568 годзе

вержных фактаў» даводзіў, што найменне «літвін» азначае «дзяржаўную прыналежнасць», «беларусец» — этнічную прыналежнасць. Тое ж паўтараў І.Чаквін у кнізе «Этнаграфія Беларусі». Толькі як растлумачыць наступныя вызначэнні: «родом жидовин», «родом он латыш, белорусец Оршанского повету», «породы де он польские, воеводства Витебского шляхтич»? Як вынікае, тэрмін «род» якраз азначаў не дзяржаўную, а этнічную прыналежнасць. Абсурдна сцвярджаць, што вызначэнне «родом он латыш» — гэта прыналежнасць да латышскай дзяржавы, якой у тых часы не існавала, або «родом жидовин» — прыналежнасць да габрэйскай дзяржавы. Тое, што тэрмін «літвін» быў для нашых продкаў этнонімам, пацвярджае і выкарыстанне яго ў якасці саманазвы ў тых беларусаў, якія жылі ў межах Рускай дзяржавы, напрыклад, на Смаленшчыне, Браншчыне, Чарнігаўшчыне. Па ўсёй логіцы, з пераходам гэтых літвінаў пад уладу Расеі яны павінны былі забыцца на «палітонім», але і ў XX ст. іх саманазвай была «літвіны».

Не знаходзім мы тэрмін «беларусец» і ў пераліку народаў у грамаце Памінаўскай мірнай дамовы /1634 г./ паміж Рэччу Паспалітай і Маскоўяй. Ясна, чаму не знаходзім: не было ў той час такога народа — «беларусцы», а былі літвіны.

У афіцыйных граматах «беларусцы» аднесены да сацыяльнай групы: «которые литовские люди учнут приезжати на наша имя на вечную службу, шляхтичи добрые и белорусцы и пашенные и мастеровые добрые люди», «белорусцев и мещан пашенных людей». Сустрэкаюцца рэдкія запісы тыпу: «выходец из Литвы белорусец», а то і проста «белорусец», або «родом он белорусец». Аднак гэта яшчэ не доказ, што гэты тэрмін — этнонім. Маскоўскія пісары былі забытыя такім складаным вызначэннем, як «родом литвин белорусец». Вось, напрыклад, адзін з падобных запісаў: «... белорусец Васька Андреев», і праз некалькі радкоў указваецца: «... родом он литвин», і разам з тым гэты літвін называецца «родом он белорусец». Паспрабуй тут разабрацца, якога ён «роду». Або яшчэ адзін запіс: «... прислал литовских людей белорусцев... Игнашко Игоровьев, родом он литвин Оршанского повету. Войтешка Михайлов, родом он белорусец Литцкого повету». Абодва названы беларусцамі, але адзін «родом литвин», а другі не толькі «белорусец», а яшчэ і «родом белорусец». А як разабрацца з такім вызначэннем: «родом он латыш» і ў той жа грамаце — «родом он литвин, латыш, белорусец». Чаквін тлумачыць гэтае вызначэнне так: «родом литвин» — дзяржаўная прыналежнасць, «латыш» — этнонім, а «белорусец» — тапанімічны этнікон». Аднак беларусцы былі і з Ашмяншчыны, і з Лідчыны, і з Палесся, і з Валыні. Значыць, «белорусец» не служыў тапанімічным этніконом. А што ж тады азначала «беларусец»?

Каб разабрацца ў гэтым, трэба высветліць, што азначала найменне «Белая Русь». Зноў нагадаю, што найменне «Русь» на Літве мела дваіны сэнс — выступала, як этнонім і як канфесіён, што азначаў «русскую веру» — праваслаўе. Канфесійнае значэнне тэрміна «Русь» ведалі і за мяжой. На карце М.Бевентана, Б.Вапоўскага, выдадзенай у Рыме /1507 г./ надпіс «Русия Белая або Масковия» тлумачыцца як «Грэхаскае праваслаўе або Масковія». Не будзем спяшацца з высновай, што «Белая» — гэта значыць «Грэхаскае». Было выказана нямаля меркаванню, што павінен азначаць эпітэту «Белая» ў найменні «Русь». Этымалогія гэтага тэрміна тлумачылі па-рознаму: і ад Белага мора, і ад мноства снегу, і ад белага адзежы, і ад тапанімічных і гідранімічных назваў, і як сінонім слова «вольная» або «ввялікая». Такая стракатасць тэорый сведчыць аб іх недасканаласці і неперакананасці. Значыць, трэба шукаць адказ на пытанне. Белы колер у індаеўрапейскай сімволіцы азначаў святасць. А ў іерархічнай сімволіцы колераў белы адносіўся да вышэйшага святарства — брахманаў, друідаў. Нагадаем сінамічную замену наймення «Белая Русь» на «Святая Русь». Азначаў белы колер і чысціню, а паводле праваслаўнай тэрміналогіі — «благочестие». Так што «Белая Русь» можна растлумачыць, як краіна чыстая, «святая благочестивой» праваслаўнай веры, а «белорусец» — чалавек «благочестивой» праваслаўнай веры. Пацвярджае гэтаму знаходзім у дакументах. У адной з маскоўскіх грамац апускаецца найменне «беларусцы», а замест яго выкарыстоўваецца выраз «люди благочестивые веры»; у другой грамаце дакладна тлумачыцца: «белорусцы православные крестьянские веры». Выкарыстоўваў найменне «белорусцы» для азначэння праваслаўных Афінаген Крыжановскі ў сваіх перамовах з Маскоўяй: «... и тогда всех белорусцев до одного человека и с сущими младенцы высець и церквы божи и монастыри все выжечь, только оставить одних римлян...» «Белорусский», як сінонім праваслаўнага, выкарыстоўваўся даволі часта: «белорусский епископ», «белорусский поп», «белорусская вера». «Белым царем всея Руси» або «истинным православным великим князем» называў

Сямён Суздальскі Івана III у сваіх запісках пра Фларэнційскі сабор. Дакладна ўказаў, хто такія «белорусцы», маскоўскі патрыярх Філарэт: «Когда я был в Польском и Литовском государстве, я видел многия церковные несогласия у самих христиан православных, которые там называются белорусцами». І нават у наш час каталікі на Беларусі называюць праваслаўных беларусамі або рускімі. Цяпер мы можам расшыфраваць вызначэнне «родом литвин, белорусец» — «родом литвин» — этнонім, а «белорусец» — канфесіён, які азначаў праваслаўнага. Заўважу, што ў дакументах няма ніводнай згадкі пра беларуса-католіка, у адозненне ад літвінаў: «родом литвин, католицие веры из города Несвижа» /параўнаем: «литвин Корнейко Крукской, уроженец Оршанского повету, шляхтич белорусские веры»/...

Падчас вайны з Маскоўяй урад ВКЛ вымушаны прымаць маскоўскую тэрміналогію, таму ў літвінскіх дакументах сустракаецца назва «Белая Русь» у дачыненні да Усходняй Літвы. Аднак калі вайсковая перамога перайшла на бок ВКЛ, дык назва «Белая Русь» знікла з літвінскіх дакументаў. Так, у Андрусоўскай грамаце пра Белую Русь не згадваецца. Ды і ў афіцыйных дакументах Маскоўі пасля вайны не згадваецца Белая Русь.

Назва «Белая Русь» з'явілася ў расейскіх дакументах, калі расейскі ўрад выношаў планы падзелу Рэчы Паспалітай. У паведамленні ад 1735 г. князь Рэпнін называе Усходнюю Літву «Белай Руссю». Такое ўпараўнаванне навізнае расейцамі Літве назвы «Белая Русь» прынесла жаданы плён. Гэтую назву ў суседняй Польшчы пачалі адносіць то да аднаго рэгіёна Літвы, то да другога, што сведчыць аб цьмяным уяўленні палякаў аб знаходжанні гэтай Белай Русі. У Карпінскага /«Лексікон» 1766 г./ гэта Мсціслаўскае, Полацкае, Віцебскае, Смаленскае ваяводства; Мінскае і Наваградскае — «Чорная Русь»; а ў польскім падручніку па гісторыі /1767 г./ Мінскае і Наваградскае ваяводства аднесены да Белай Русі. Блытаніна поўная. Значыць, Белая Русь на Літве не ўяўляла сабой нейкі этнічны або геаграфічны рэгіён з дакладнымі межамі.

Канчаткова замацавалася назва «Белая Русь» за Усходняй Літвой пасля забрання яе Расеяй. На захопленых землях было ўтворана Беларускае генерал-губернатарства, у якое ўваходзілі Пскоўская /пасля Полацкая/ і Магілёўская губерні. Так «Белая Русь» зрабілася адміністрацыйнай назвай. Цэнтральныя і заходнія землі сучаснай Беларусі ў Расеі прызнаваліся за Літву. Так, Фанвін запісаў у дзённіку: «Раніцою пераехалі раку Бярэзіну — мяжу паміж польскай Беларуссю і Літвой».

Мала было назваць літвінскія землі «русским именем», мала было абвясціць, што яны «исконно» расейскія, трэба было выбіць з памяці літвінаў іх гісторыю і давесці ім, што яны «рускія». У патаемным наказе Беларускаму генерал-губернатару Чарнышову Екацярына II заявіла: «Я желаю, чтобы грань инонародная исчезла, древние области русские были русскими не одним именем, а душою и сердцем». Словам — русифікацыя. І важна было прышчапіць да літвінаў найменне «беларусы».

Для Расеі Літвой была цяпер тая частка ВКЛ, што не трапіла ў яе рукі. Прыкладам, князь Рэпнін пісаў Румянцаву: «Мне доведется оставить некоторую часть Литвы — между Гродно и Брестского воеводства лежащую». Ізноў сведчанне таго ж Рэпніна: «И вся Литва до Немана и вся Самогития усмирены». Гэты дакумент яшчэ раз указвае межы Літвы «да Немана», далей пачыналася Жамойція. Дарэчы, і ў тых часы жамойты адрознівалі сябе ад літвінаў, а Жамойцію ад Літвы. Так, жамойцкі біскуп Гедройц у сваім лісце ўказаў: «Я несколько раз писал в Литву».

На забраных землях Заходняй Літвы расейскі ўрад утварыў дзве губерні — Слонімскаю і Віленскую /дагэтуль у Горадні было ўтворана «Верховное Литовское правление», якія былі аб'яднаны ў 1791 г. у адну Літоўскую губерню, а ў 1801 г. падзелены на Літоўскую Гарадзенскую /Гарадзенскі, Беластоцкі, Наваградскі, Слоніmsкі, Ваўкавыскі, Пінскі паветы/ і Літоўскую Віленскую /Віленскі, Завілейскі, Ашмянскі, Браслаўскі, Лідскі, Троцкі, Ковенскі, Вількамірскі, Упціцкі паветы і Жамойція/. Як вынікае, урад Расеі адносіў да літоўскіх губерняў Аўкштайцію і Жамойцію, што паспрыяла замацаванню назвы «Літва» за гэтымі землямі.

У час французскай акупацыі Напалеон выношаў задуму аднавіць Вялікае княства Літоўскае. Ён учыніў часовы ўрад Вялікага княства Літоўскага, улада якога пашырылася на Віленскую, Гарадзенскую, Беластоцкую, Менскую губерні. Утвораная расейцамі Ковенская губерня з Жамойціяй і Вількамірскім і Упціцкім паветамі не ўвайшла ў склад Вялікага княства Літоўскага, бо жамойты не пажадалі быць у Літвінскай дзяржаве. Былі просьбы і ад дэлегацыі Віцебскай, Магілёўскай і Смаленскай губерняў уключыць гэтыя губерні ў Вялікае княства. Сваё этнічнае адзінства, агульны гістарычны лёс з Заходняй Літвой там памяталі. Ды паражэнне Напалеона паха-

вала надзеі літвінаў аднавіць сваю дзяржаўнасць.

Услед за Усходняй Літвой расейцы абвясцілі «русской землей» і Заходнюю Літву. Аб гэтым заявіў у 1813 г. Аляксандр І: «Относительно собственной Польши я все сделаю, что вы желаете, но относительно Литвы, Подольи и Волыни не сделаю: вы не забывайте того, что эти области были русские и народонаселение их до сего времени считает себя русскими». Падставай залічыць і заходніх літвінаў «русскими» з'яўлялася іх славянская мова, якую расейцы ўспрынялі як «испорченный польским влиянием русский язык». Ужо ў адным з першых праектаў «устройства Литвы» ўказвалася: «Губернии от Польши возвращенные, включая в себя число и Литву /Виленскую и Гродненскую губернии/, составляли древнюю Славянию, однородную в составе племен единством Веры и началами гражданственности... Литва, сильная единством власти князей, присоединила к себе области бедствующей России /губернии Минскую, Могилевскую, Витебскую, Подольскую и Волыньскую и Белостокскую области/. Расейския гісторыкі ўзялі на ўзбраенне «Хроніку» Стрыйкоўскага, напісаную ім па заказе жамойцкага біскупа Гедройца, і шматлікія кампіляцыі з яе, дзе даводзілася, што «панство Литовское почалося звати и множити от Жомойты». Жамойтаў і выдавалі за сапраўдных «этнических литовцев», а Жамойцію — за Літву: «Так, все Виленское воеводство, и большей частью Троцкого, составляла собственно Литву или Жмудь».

Працы гісторыкаў падмацоўвалі этнографамі. Згаданы раней І.М.Снегіроў у 1837 г. пісаў: «Под словом Литва разумеется два разных племени... россиян или русинов Великого княжества Литовского; литвы — народ отличный от славян племени, говорящий языком недоуведомого происхождения и известный в Виленской губернии под именем жмуди». Аспрэчвалася і тое, што беларуская мова называлася раней літоўскай. Так, нехта пад псеўданімам Беларус К.К. даводзіў: «Замечу, кстати, что белорусское наречие совсем не литовское, как многие ошибочно утверждают...». За літоўскую выдавалі «жмудскую» мову. Таму заканамерна, што назву «Белая Русь, беларускі» пачалі ужываць у дачыненні да Літвы, напрыклад, у этнаграфіі: «Белорусские песни», «Словарь Белорусского наречия» І.Насовіча, «Белорусский сборник» Е.Раманава, «Белорусские народные песни» П.Штейна, «Белорусские прибаутки» П.Шпілеўскага і др. Аднак пад «Белай Руссю» яшчэ доўга разумелі Віленскую, Магілёўскую, Мінскую і Смаленскую губерні, нават на парозе XX ст. «Под Белоруссию в тесном смысле известны две нынешние губернии Могилевская и Витебская». Заходняя і Цэнтральная Літва захоўвала сваё ранейшае найменне. Лічыву сваю Радзіму Літвой, а сябе літвінам У.Сыракомля, які нарадзіўся ў вёсцы Смольгі на Любаншчыне: «ішоў бы да Літвы абдзёрты і босы... хворы, вярнуў бы здароўе сваёй душы ад шклянкі вады з Немана альбо Гарыні». У далёкім Парыжы Адам Міцкевіч сумаваў па роднай зямлі: «Часта нападае смутак на Літве, і ўвесь час бачу ў сне Навагрудак, Тугановічы». Дзекабрыст А.Бястужаў, які жыў у 1821 годзе на Валожыншчыне, свой адрас пазначыў так: «Литва, д.Выгоничи, в 40 верстах от Минска».

Для К.Каліноўскага «Край наш нынчасный» — Літва. «Адным з самых высокародных мужоў Літвы» называлі сучасніка Каліноўскага, а ў жамойцкіх песнях ён выступае, як «кароль Літвы».

У сярэдзіне 60-х гадоў Ф.Дастаеўскі пісаў: «Та часть Литвы, где было расположено имение моего отца /Палибина каля Вялікіх Лук. — В.Ч./, находилось на границе с Россией». У 1882 годзе П.Куліш у нататках пра прыроду Літвы намякнуў, што Беларусь — гэта Літва: «Так велика розница между природой древней Литвы и природой замешившей для нас Литвы Белоруссией». Яшчэ больш адкрыта выказалася польская «Gazeta Narodowa» /1883/ у нататцы пад красамоўнай назвай «Адшчалецы — беларусы»: «Некалькі гадоў таму назад у Пецярбурзе паміж студэнтамі склаўся гурток, так званы «беларускі». Гурток гэты паставіў сабе за мэту пашырэнне асветы сярод простага народа на Літве, а менавіта ў той яе частцы, якая называецца Беларуссю». Для В.Каратынскага Літва — гэта зямлі «ад Дзвіны да Прыпяці і ад вытокаў Дняпра да Буга» — якраз зямлі сучаснай Беларусі. І як ні намагаліся русіфікатары — назва «Белая Русь» не прызналася сярод простага народа. Расейскі этнограф С.Максімаў, які наведваў Смаленшчыну і Віцебшчыну, прыйшоў да высновы: «Название «Беларусь» — искусственное, книжное, правительственное. Сами потомки кривичей под этим именем себя не знают... Под именем Белой Руси rozumeeт народ Велика-России». Вельмі каштоўнае сведчанне: памяць, што Расія раней называлася Белай Руссю, жыла ў літвінаў яшчэ напрыканцы XIX ст.

(Заканчэнне будзе)

ІВАН РУБІН

28 чэрвеня 1993 года на 40-ым годзе пайшоў з жыцця паэт Іван Рубін.

Іван Ільіч Рубін нарадзіўся 29 студзеня 1954 года на хутары Раздоры Стаўбцоўскага раёна Мінскай вобласці ў сялянскай сям'і. У 1971 годзе скончыў Засульскую сярэднюю школу і паступіў на філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працаваў настаўнікам на Уздзеншчыне, займаўся ў аспірантуры Інстытута літаратуры АН Беларусі. Працаваў на рэспубліканскім радыё, у газетах «Мінская праўда», «Народная газета», «Звязда».

Друкаваць вершы Іван Рубін пачаў у 1971 годзе. Выдаў кнігі паэзіі «Над вечнасцю гнязда», «Вянок надзей», «Набытак». У аўтабіяграфіі, датаванай 23 мая 1991 года, паэт зазначае, што падрыхтавана да друку новая кніга вершаў і паэм — «Званар».

Змоўкла чуйная душа. Пакінуў нас таленавіты, удумлівы паэт і журналіст. Покліч яго пранікнёных радкоў, пералепаных ў паэтычныя вобразы, застанецца з чытачом.

Памяць пра шчырага сябра, няўрымслівага чалавека — паэта Івана Рубіна будзе ў сэрцы тых, хто ведаў яго.

Саюз пісьменнікаў Беларусі

Культура

А ПАМЯЦЬ ЖЫВЕ

Сама зямля спявае — так можна сказаць пра Капыльшчыну, адзін з салаўіных куткоў Бацькаўшчыны. Адсюль, як вядома, родам многія знакамітыя беларускія пісьменнікі, дзеячы мастацтва, культуры.

На Капыльшчыне, у вёсцы Роспы нарадзіўся і Вячаслаў Сцяпанавіч Пратасевіч, вядомы майстар музычных інструментаў. Гучанне розных дудчак, жалеек, зробленых яго таленавітымі рукамі, чулі аматары народнай музыкі далёка за межамі Беларусі — ажно ў сонечнай Японіі, імі і цяпер карыстаюцца такія папулярныя калектывы, як «Святая», «Крупіцкія музыкі», «Харошкі».

У гэтыя дні дзеду Вецю, як з павагай называлі яго, споўнілася 60 гадоў. На жаль, ён памёр леташняй восенню. Але памяць пасля сябе пакінуў назаўсёды.

Шмат якіх інструменты, зробленыя В.Пратасевічам, можна ўбачыць на выстаўцы «Народны інструмент і цацка», адкрытай у Беларускаму навукова-метадычным цэнтры гульні і цацкі ў Мінску. Сярод іх скрыпка, зробленая будучым майстрам яшчэ ў пяцігадовым узросце.

АДГУКНІЦЕСЯ, СПОНСАРЫ!

22 жніўня ў Чачэрскаім раёне, што на Гомельшчыне, плануецца правесці фестываль «Адвечная песня». Удзельнікі — пераможцы зональных ды раённых аглядаў: этнаграфічныя ды фальклорныя суполкі, традыцыйныя народна-інструментальныя ансамблі, індывідуальныя выканаўцы народнага музычна-танцавальнага мастацтва. Свой удзел у фестывалі пацвердзілі вясковая музыка, народныя ансамблі песні і танца Рагачоўскага, Іванаўскага, Буда-Кашалёўскага, Светлагорскага, Жлобінскага, Мазырскага, Слуцкага, Смагонскага, іншых раёнаў. Спонсары! Вам прапануецца падтрымаць выкаародную акцыю — фестываль беларускага народнага мастацтва ў раёне, які пацярпеў ад аварыі на ЧАЭС. Грошы можна пералічыць на рахунак: 000601501 Чачэрскай «Аграпрамбанк». Тэлефоны для давадак: 21-280, 21-479 /Несцяровіч Пётр Васільевіч/.

Аб'ява

Рэдакцыі тыднёвіка
«Літаратура і мастацтва»
ТЭРМІНОВА

патрабуюцца на пастаянную работу
МАСТАК-ДЫЗАЙНЕР І АПЕРАТАР ПА
КАМП'ЮТЭРНАЙ ВЭРСТЦЫ.

Тэлефоны для давадак: 33-24-61,
33-19-85

У планах згуртавання беларусаў свету выдавецкай чыннасці надаецца важнае значэнне. Бо ці ж невядома, што значыць роднае слова для нацыянальнага Адраджэння, для з'яднання народа, падняцця яго духу, пашырэння ведаў пра сваю гісторыю, духоўную і матэрыяльную культуру. Менавіта на літаратуру патрыятычнага гучання і зарыентаваны Выдавецкі цэнтр «Бацькаўшчына». Пачаткам яго дзейнасці можна лічыць выданне кнігі Наталлі Арсенневай «Пад сінім небам». Неўзабаве, хоць мы, на жаль, на пару тыдняў спазніліся і не здолелі зрабіць гэтага да З'езда беларусаў свету, выйдзе кніга вядомага эміграцыйнага аўтара Аўгена Калубовіча «На крыжовай дарозе», якую складаць найбольш цікавыя і значныя творы, ды «Успаміны» колішняга народнага абранніка ў польскі сейм ад Наваградчыны Васіля Рагулі. Рыхтуецца да выдання салідны том паэта-эмігранта Рыгора Крушыны і «Старажытная Беларусь» Міколы Ермаловіча. Апошняя кніга адразу ж пасля выдання ў 1990 годзе стала рэдасцю. Але гэтае выданне — не паўтарэнне папярэдняга, бо сюды, апрача Полацкага і Наваградскага перыядаў, уключаецца і новы — Віленскі, а таксама гістарычныя карты, імяны, гістарычны і геаграфічныя паказальнікі.

Прапаную ўвазе чытачоў невялікае слова пра Аўгена Калубовіча, які, не сумняваючыся, заслугоўвае тэгла, каб пра яго самога і ягоную творчасць ведалі як мага шырэй ва ўсім нашым далёкім і бліжнім замежжы, так і тут, на Бацькаўшчыне, з думкай пра якую ён жыў і пісаў.

ДАРОГАХ ГІСТОРЫІ

СЛОВА ПРА АЎГЕНА КАЛУБОВІЧА

Імя Аўгена Калубовіча на Беларусі пакуль што малавядомае. І гэта зразумела — на працягу свайго існавання, за выняткам 20-х гадоў, камуністычная БССР, праводзячы імперскую палітыку Масквы, была павернута спіною да беларускага замежжа, у выніку чаго ўся наша свядомая эміграцыя аб'яўлялася «класава варожай». Калі пра яе й прасочваліся звесткі ў друк, дык толькі дзеля таго, каб у чарговы раз абліць брудам «класавы нянавісці» так званых белбурнацаў — беларускіх буржуазных нацыяналістаў. Аўген Калубовіч кваліфікаваўся яшчэ й як актыўны ідэалагічны праціўнік. Ён, аўтар некалькіх кніг, на сваім горкім вопыце, на вопыце свайго народа /гаркаты тут таксама праз край! / паказаў, як пад цяжкім сталінскім ботам была растружана чалавечая й нацыянальная годнасць, парасткі беларускай дзяржаўнасці.

А. Калубовіч нарадзіўся ў мястэчку Ціхінічы на Рагачоўшчыне 5 сакавіка 1912 года. Тут закончыў пачатковую школу. Пасля вучыўся ў Рэчыцы, у сямігодцы, у Бабчынінскім педтэхнікуме Хойніцкага раёна. У маі 1930 года быў арыштаваны за ўдзел у тайнай арганізацыі ахвяраў. Тры гады пакарання адбыў у канцэнтрацыйным лагеры на Далёкім Усходзе. Працаваў на радзіме настаўнікам, вучыўся ў Мінскім педінстытуце. З 1939 года быў на пасадзе кансультанта-метадыста ў Народным Камісарыяце асветы БССР. У гады вайны ўзначальваў Беларускае культурнае згуртаванне. Быў сябрам Беларускай Рады Даверу, сябрам Беларускай Цэнтральнай Рады. Эміграваў на Запад, жыў у ЗША.

За гэтымі скупымі радкамі жыццёпісу — няпросты, пакурчаны лес чалавека, за якім праглядаецца і лес народа, лес Беларусі.

Калубовіч пачаў выступаць у друку яшчэ ў даваен-

ны час, але ў сапраўднага даследчыка, пісьменніка-публіцыста сфарміраваўся на эміграцыі. У сваёй творчасці арыентаваўся як на ўласна перажытае, так і на дакладныя звесткі й факты, што паказвалі здратаваны лёс народа на крыжовых дарогах гісторыі.

Зразумела, літаратуры такога зместу было вельмі цяжка, практычна немагчыма праз надзейную жалезную заслонку забаронаў прасачыцца сюды ў Беларусь. Становіцца крыху памянлася ў гады васьмідзесятыя, калі ў Польшчу не толькі пачала трапіць з Захаду забароненая літаратура, але й перавыдавацца тут у падпольных друкарнях. Такім чынам былі выдадзены дзве працы Аўгена Калубовіча — «Айцы» БССР і іхні лёс» і «Акт 25-га Сакавіка й адраджэнне нацыянальнай беларускай культуры». Пэўная частка накладу трапіла і ў Беларусь, але гэта былі ўсяго лічаны асобнікі. І вось, нарэшце, частка з напісанага Калубовічам асобнай кнігай і законным шляхам вяртаецца на Бацькаўшчыну.

У кнігу ўвайшлі ўспаміны «На крыжовай дарозе» й два ўжо згаданыя творы аўтара. Яны аб'яднаны адзіствам аўтарскага погляду на перажытае ім самім і народам, напоўненыя трывогай за лёс Беларусі й яе дзяржаўнасці, лёс дэмакратыі, звычайных правоў асобы. Гаворка пра гады трыццатыя, але хіба названыя праблемы не застаюцца й па сёння актуальнымі, менавіта цяпер, калі Беларусь і яе народ зноў апынуліся перад гістарычным выбарам, на драматычным раздарожжы паміж былым і наступным? Скажаце, выбар здзейснілі! Але хіба менш рашучы крок быў зроблены «Актам 25-га Сакавіка», калі Беларуская Дзяржава аднавіла сябе ў этнічных межах і ўзяла курс на незалежнае дэмакратычнае існаванне, арыентуючыся на агульнаеўрапейскі й сусветны вопыт. Але варыянт Фінляндыі не накіравана было сцвердзіцца

на нашай зямлі: натуральны ход падзей быў гвалтоўна перапынены.

Тое, што ў кнізе Калубовіча агульны лёс народа падсвечаны ўласным вопытам аўтара, надае апавяду большай эмацыянальнасці й праўдзівасці. Значнасць перажытага ўдала тут спалучаецца з літаратурным талентам пісьменніка-публіцыста, які дасканала валодае родным словам, сакрэтамі стылёвай зграбнасці, уманнем эканомна і разам з гэтым уражліва падаць цяжкі матэрыял з турэмнай і лагернай рэчаіснасці. Эпізоды, карціны, што стройна выстройваюцца ў цэласнае апісанне, хвалюць, бяруць за жывое, абуджаюць суперажыванне за нявінна засуджаных на здэк, на катаванні толькі за тое, што яны людзі. Перад намі праходзяць дзесяткі, сотні чалавечых лёсаў, прадстаўнікоў розных нацыянальнасцей, пазбаўленых усяго, сагнаных у адзін лагер.

Лагерная доля не абмінула ні такіх, як Аўген Калубовіч, непрыкметных на той час працаўнікоў нацыянальнага Адраджэння, ні тых, хто стаяў ля дзяржаўнай кіраўніцы. «Айцы» БССР і іхні лёс» — гэта амаль статыстычная выкладка фактаў станаўлення нацыянал-камунізму ў Беларусі, які прыйшоў на змену нацыянал-дэмакратызму. Дэкларатывна адмяжоўваючыся ад сваіх папярэднікаў, нацыянал-камуністы, аднак, па сутнасці імкнуліся працягваць ранейшую палітыку, як маглі адстойвалі незалежнасць роднага краю, арыентуючыся ў сваёй дзейнасці не на Маскву ці Варшаву, а на свой народ, на яго нацыянальнае Адраджэнне і дзяржаўнае самавызначэнне.

Факты, падзеі, даты, лёсы, дзейнасць канкрэтных асоб, іх характары — усё гэта, наша, беларускае, не ізалювана ад агульнасаюзных падзей: тут і закулісныя гульні такіх дзеячаў «сусветнага пралетарыята», як Ленін і Сталін, што непасрэдна прычыніліся да сапраўды запейных акцый па перакройванні тэрыторыі Беларусі, якая станавілася разменнай манетай у «вялікай» палітыцы. Чым трывалей усталявалася ў краіне дыктатура, тым пабольшвалася трагічных момантаў: харакіры, вар'яцтва, расстрэл і самастрэл, згубства і самазгубства лепшых людзей нацыі, мора чалавечай крыві, пакут, безліч пакарэжаных лёсаў. Так пісала сваю гісторыю ашалелая ад крыві імперыя, без разбору нішчыла ўсё і ўсіх, у чым бачыла, уяўляла хоць якую пагрозу для свайго існавання.

«Акт 25-га Сакавіка й адраджэнне нацыянальнай беларускай культуры» напісаны Аўгенам Калубовічам у той час, калі тутэйшыя гісторыкі адмахваліся ад БНР як ад часогсі нязначнага, нявартага ўвагі. Аднак дзейнасць БНР хаця й прызнаецца многімі сімпатычнай, але пераважна дэкларатывнай, а не рэальнай. Варта перачытаць працу Калубовіча, дзе, як звычайна, аўтар апелюе да нас не словамі, а фактамі, якія наглядна паказваюць, як імкліва закладваўся трывалы падмурок пад нацыянальнае Адраджэнне, як вярталася народу яго мова, культура, традыцыі, гісторыя.

Сёння, калі паадчыніліся патаемныя сховы, сталі вядомыя многія факты, даты — напрыклад, даты арышту, расстрэлаў... Але штосці ўдакладняць ці дапаўняць мы палічылі непатрэбным, бо гэтая кніга — факт не толькі літаратурны, але і гістарычны. Чытач сустрэне пэўныя паўторы, і гэта таксама зразумела — пад адной вокладкай тры асобныя творы аўтара. Друкуюцца яны з захаваннем асаблівасцяў дэрэфарменнага правапісу, стылю, лексікі.

Імяны паказальнік да ўспамінаў «На крыжовай дарозе» і «Айцы» БССР і іхні лёс» друкуюцца ў падрыхтоўцы аўтара. Да твора «Акт 25-га Сакавіка й адраджэнне нацыянальнай беларускай культуры», які друкуецца з двухмоўнага беларускага часопіса «Час» /1986, NN 53—54, 56/, падрыхтаваны імяны паказальнік.

Вяртаецца на Бацькаўшчыну імя, вяртаюцца творы...

Яўген ЛЕЦКА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

ГАЗЕТУ РЭДАГАВАЛІ:

Х.ДУНЕЦ	(1932-35)
І.ГУРСКІ	(1935-41)
А.КУЛЯШОЎ	(1945-46)
М.ГОРЦАЎ	(1947-49)
П.КАВАЛЁЎ	(1949-50)
В.ВІТКА	(1951-57)
М.ТКАЧОЎ	(1957-59)
Я.ШАРАХОЎСКІ	(1959-61)
Н.ПАШКЕВІЧ	(1961-69)
Л.ПРОКША	(1969-72)
Х.ЖЫЧКА	(1972-76)
А.АСІПЕНКА	(1976-80)
А.ЖУК	(1980-86)
А.ВЯРЦІНСКІ	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Андрэй ГАНЧАРОЎ (першы намеснік галоўнага рэдактара), Юрась ЗАЛОСКА, Міхась ЗАМСКІ, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Барыс ПЯТРОВІЧ (намеснік галоўнага рэдактара), Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі -- 33-24-61; намеснікі галоўнага рэдактара -- 33-25-25; 33-19-85; аддзелы: публіцыстыкі -- 33-25-25, пісьмаў і грамадскай думкі -- 33-19-85, літаратурнага жыцця -- 33-24-62, крытыкі і бібліяграфіі -- 33-22-04, паззіл і прозы -- 33-22-04, музыкі -- 33-21-53, тэатра, кіно і тэлебачання -- 33-21-53, выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў -- 33-24-62, навін -- 33-19-85, мастацкага афармлення -- 33-24-62; фотакарэспандэнт -- 33-24-62; бухгалтэрыя -- 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылца на "ЛМ". Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку"

Індэкс 63856. Наклад 12.000. Нумар падпісаны 8.07.1993 г.

П 123456789101112
М 123456789101112

БЕЛАРУСКАЯ ПОШТА Ў АНГЛІІ

Беларуская эміграцыя ў Вялікабрытаніі невялікая па колькасці. Але з самага пачатку свайго жыцця ў гэтай краіне пасля падзей другой сусветнай вайны беларусы вызначаліся нацыянальнай свядомасцю і актыўнасцю ў грамадскім жыцці. Менавіта тут у 1946 г. паўстала адна з старэйшых нацыянальных беларускіх арганізацый — згуртаванне беларусаў Вялікабрытаніі /ЗБВ/. Адначасова з заснаваннем ЗБВ пачалося выданне часопіса «На шляху», інфармацыйных бюлетэняў. У наступныя гады пачалі дзейнічаць і іншыя арганізацыі — згуртаванне беларускіх камбатантаў /ЗБК/, Беларускае хрысціянскае акадэмічнае аб'яднанне «Жыццё», Беларускі незалежніцкі народна-хрысціянскі рух, Саюз журналістаў. У 1949 г. быў створаны Каардынацыйны цэнтр беларускіх арганізацый у Вялікабрытаніі, кірункам дзейнасці якога была каардынацыя нацыянальна-культурнай і грамадскай працы, наладжванне трывалых сувязей паміж беларусамі Ангельшчыны і суродзічымі розных краін. У гарадах Брандфардзе, Манчэстэры, Нотынгеме, Бірмінгеме паўставаў аддзелы ЗБР і ЗБК.

Пасля легалізацыі ЗБВ беларусы атрымалі ліцэнзію на стварэнне ўласных прадпрыемстваў. Было адчынена бюро па перасылцы паштовых пасылак, стаматалагічная лабараторыя і фотастудыя. Сярод замежнікаў беларусы Ангельшчыны першымі купілі ў 1948 г. у Лондане дом як грамадскую маёмасць. Пазней на сабранныя грошы былі прыдбыты беларускія дамы ў Брандфардзе і Манчэстэры, якія сталі цэнтрамі беларускай працы і жыцця.

Беларусы прымаюць актыўны ўдзел у дзейнасці шэрагу міжнародных арганізацый і здолелі здабыць паштану сярод палітычных і грамадскіх дзеячаў. Асабліва шмат увагі прысвячаецца імі пашырэнню

ведаў у свеце пра Беларусь, яе народ, традыцыі, беларускую ідэю незалежнасці. Для гэтага нашы суайчыннікі выяўляюць німала звольнасці, актыўнасці і энтузіязму, выкарыстоўваючы ўсе магчымыя сродкі. Цікавай з'явай у жыцці ўсёй эміграцыі было стварэнне ў 1971 г. «Пошты ЗБВ». Тады на працягу сямі тыдняў у Англіі баставалі паштовыя служачыя. У абставінах поўнай бяздзейнасці дзяржаўнай пошты згуртаванне беларусаў падтрымала мясцовыя ўлады аб дазволе арганізаваць ўласную, 17 лютага 1971 г. за подпісам акруговага поштмайстра сэра Д. А. Філіпа быў атрыманы станоўчы пісьмовы адказ, у якім гаварылася: «...Вам дазваляецца арганізаваць прыватную паштовую службу ад імя згуртавання беларусаў, што знаходзіцца па адрасе 52 Пэйн Роуд, N 7, да часу, калі ўнутраная перасылка лістоў першага класа, а таксама замежная паветраная пошта будзе адноўлены». Галоўная Управа ЗБВ адразу ж спецыяльным паведамленнем абвясціла грамадства пра заснаванне пошты ЗБВ, падала адрасы часовых паштовых кантор і кошт паслуг.

Беларуская пошта мела ў Лондане тры аддзелы, якія двойчы на тыдзень прымалі пісьмы і пасылкі для дастаўкі іх як лонданскім адрасатам, так і жыхарам Оксфарда, Бірмінгэма, Манчэстэра, Брандфарда, ды і нават і за мяжу. Для аплаты паштовых збораў ужываліся, побач з англійскімі, і беларускія паштовыя маркі. Пакуль не былі надрукаваны ўласныя маркі, «Пошта ЗБВ», карысталася маркамі БНР з паметкай «ZBVB Post», належна аплачаныя ў англійскай валюце. Гэта былі маркі з партрэтамі П. Крэчаўскага, В. Захаркі і выяваю Дома Рады БНР у Мінску. Яны ў свой час былі надрукаваны ў Нямеччыне. Маркі БНР былі ў афіцыйным ужытку «Пошты ЗБВ» да 10

сакавіка 1971 г.

Згуртаванне беларусаў Вялікабрытаніі за кароткі тэрмін існавання беларускай пошты здолелі выпусціць і ўласныя паштовыя маркі коштам 1, 5, 10, 15 і 20 пенсаў з выглядам важнейшых гістарычных помнікаў беларускага дойлідства ў Нясвіжы, Супраслі, Полацку, Магілёве. Праца па стварэнні «Пошты ЗБВ» і яе дзейнасць яскрава паказалі англійскаму грамадству руплівасць беларускіх эмігрантаў, якія змаглі, у ад-розненне ад іншых нацыянальнасцяў, выкарыстаць забастоўку паштавікоў для прапаганды свайго, беларускага імя. А філатэлісты атрымалі магчымасць папоўніць свае калекцыі своеасаблівымі і рэдкімі беларускімі паштовымі маркамі.

Крыху пазней, у траўні 1978 г., у Лондане была зарэгістравана Беларуская замежная пошта /В. Z. P. Dispatch Company/. Як самастойнае незалежнае прадпрыемства яна пачала сваю дзейнасць 18 жніўня 1978 г., ставячы сваёй мэтай хуткую перасылку газет, пасылак, іншай карэспандэнцыі паміж беларускімі арганізацыямі і асобамі, а пры дамоўленасці — і прыватных лістоў і паведамленняў. Паштовыя канторы размяшчаліся ў Лондане, Дубліне /Ірландыя/ і Парыжы.

Праца беларускай пошты ў Вялікабрытаніі мае значны нацыянальны аспект. Русіфікацыя прывяла амаль да поўнай страты нацыянальнага характару ўсіх бакоў жыцця на Беларусі. І цяпер, у час адраджэння Бацькаўшчыны, многія здабыткі дзейнасці беларусаў замежжа дапамогуць аднаўленню нашых духоўных вартасцяў, захаванню культурных і нацыянальных каштоўнасцей беларускага народа.

Анфіса ЛЯДНЁВА